

politicke
ZATVORENIK

GODINA XVIII. - RUJAN 2008. CIJENA 15 KN

BROJ

198

**Kavranovo pismo udovici Božidara Cerovskog •
Hrvatski su politički uznici gradili prve barake
na Golome • Jugoslavenski tisak o suđenju
Jeraku, Mašini i dr. • Uklonjena spomen-ploča
u Zadru • Dokumenti, sjećanja i svjedočenja**

GOSPODINE VRDOLJAK, U IME NARODA KOJEM PRIPADATE, UČINITE TAJ KORAK!

Protekle Olimpijske igre u Pekingu bile su po organizaciji i športskim dostignućima vrhunske, i teško da će ih netko od sljedećih domaćina nadmašiti. Gledajući otvaranje, mimohod pod nacionalnim zastavama, s ponosom i ushićenjem pratili smo pojavljivanje našeg predstavnštva. Nažalost, za vrhunac doživljaja - dizanje zastave uz sviranje *Lijepe naše* - bili smo na ovim igrama uskraćeni.

Promatrajući mimohod, pokušao sam se prisjetiti, kada i kako je koja od zemalja stekla svoju neovisnost i zašto smo mi morali platiti strašnu cijenu u životima i patnji, da bismo kao i ostali mogli nastupati pod svojom zastavom. Zar je bilo presudno tek 5 posto građana, koji su se na referendumu izjasnili protiv samostalnosti Hrvatske, teritorijalne aspiracije istočnih susjeda i JNA kao garanta cjelovitosti bivše države?

Uz gore spomenuto, ne može se zaobići Antun Vrdoljak koji je uz olimpijske zgode nudio dovršetak dokumentarnog filma o Titu.

Antun Vrdoljak, Imoćanin, glumac, redatelj, producent, bivši saborski zastupnik, bivši potpredsjednik Predsjedništva Republike Hrvatske, bivši direktor HRT-a, počasni predsjednik HOO-a, član MOO-a i zbog još tisuću drugih razloga nezaobilazna je osoba hrvatskoga javnog života. Čovjek koji ima veći utjecaj na javno mišljenje od bilo kojeg novinara, povjesničara, književnika ili političara, radi na dokumentarnom filmu osobe sudbonosne zazbivanja na ovom našem prostoru skoro polovicu prošlog stoljeća.

Pošto svojim dosadašnjim redateljskim opusom garantira dobro djelo, a tema je od nacionalne važnosti, na Antunu Vrdoljaku je iznimna povijesna odgovornost.

Naime, kad čujem da se od Antuna Vrdoljaka očekuje uravnotežen pristup Titove povijesne uloge, onda imam pred očima reportaže o NOB-u, Titovo *Ne! Staljinu*, Pokret nesvrstanih, druženje sa svjetskim ličnostima i pikantnije o njegovim ženama. Preporučujem da takve teme prepusti Zafranoviću koji također priprema film o Titu.

Za osobu Josipa Broza primarno se vežu dvije kvalifikacije: komunistički diktator i zločinac. Da bi se uspeo na čelo komunističke partije, iz moskovske je centrale poslao u smrt sve moguće konkurenate. Tijekom svoje vladavine likvidirao je ili onemogućio dojučerašnje najbliže suradnike, od Andrije Hebranga st. do Savke Dabčević-Kučar.

Prema političkim protivnicima bio je klasični zločinac s bezbrojnim primjerima masovnih likvidacija tijekom rata, a osobito nakon završetka Drugoga svjetskog rata na križnim putevima od Bleiburga do istočnih granica Jugoslavije. Osobno je odgovoran za najveći zločin na tlu Europe nakon II. svjetskog rata, počinjen u Teznu kod Maribora, a snosi odgovornost za Vukovar, Srebrenicu i ostala stratišta ostala iza njegove slavne JNA.

No, da i nije zločina osuđujem ga u ime generacija djece i učenika, koji su svake godine u svibnju morali pisati «ljubavno» pismo voljenom vođi, trčati i nositi štafete i čekati satima uz rub ceste sa zastavicom u ruci, da se u Cadillacu proveze iz lova najveći sin naših naroda i narodnosti.

Ako želimo dokinuti mitove i falsifikate te u našu sadašnjost i budućnost unijeti povijesnu istinu, onda izbori iza nas i oni pred nama nemaju ni približno takvu težinu kao film Antuna Vrdoljaka.

*Alfred OBRANIĆ, predsjednik
Hrvatskog društva političkih zatvorenika*

politički
ZATVORENIK
GLASILO HRVATSKOG DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA

PREDSJEDNIK DRUŠTVA
Alfred Obranić

UREĐNICI ODBOR GLASILA
Višnja Sever, Andrija Vučemil, Ljubomir Brdar, Zorka Zane, Jure Knezović

UREĐNIK
Tomislav Jonjić

UREĐNIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb
Vojnovićeva 15
tel: 01/46 15 437, 46 15 438
fax: 01/46 15 437
e-mail: hdpz-sred@hdpz.t-com.hr

PRIJELOM I TISAK
MINI-PRINT-LOGO d.o.o. Varaždin

CIJENA LISTA
Za Hrvatsku 15 kn
Godišnja pretplata za Hrvatsku 180 kn
za inozemstvo: Europa 310 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valutu;
prekomorske zemlje: 510 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valutu

Žiro račun: 2503007-1100009317
kod Volksbank d.d. Zagreb
Devizni račun: 416446-7101 S.W.I.F.T.
Code **VBCRHR22** kod Volksbank d.d. Zagreb

Rukopisi se ne vraćaju,
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima

Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i pretplatom tel.: 01/46 15 437
radnim danom od 9.00 do 13.00 sati.

ISSN 1331-4688

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutar crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn

<http://www.hdpz.t-com.hr>

RIJEČI I SIMBOLI PRED SUDOM (I.)

Početkom srpnja 2008. objavljeno je kako je *Europski sud za ljudska prava* (ESLJP) donio pravorijek, prema kojemu odluka madžarskog suda kojom je prije osam godina jedan pripadnik tamošnje *Radničke stranke* osuđen zbog nošenja crvene zvijezde petokrake na nekom skupu u Budimpešti, predstavlja kršenje čl. 10. Europske konvencije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda, kojim je zajamčena sloboda izražavanja. Vijest su prenijeli svi hrvatski mediji.

Iako je izostanak likovanja u tzv. neovisnim medijima odnosno u krugovima koji baštine komunističku ideologiju i ikonografiju – ili bar prema njima pokazuju znatan i znakovit stupanj razumijevanja – mogao biti znak da oni i nemaju baš previše razloga za likovanje, na drugoj su strani političkog spektra vidljivi zbumjenost, neshvaćanje, ljutnja, pa čak i tvrdnje da je takav pravorijek ESLJP-a «*u koliziji s rezolucijom Parlamentarne skupštine Vijeća Europe, broj 1481 iz 2006.*» Naravno da nije tako. Takva je ocjena posljedica neshvatljivog neuočavanja razlika između Vijeća Europe i ESLJP-a, nerazlikovanja ranga pravnih propisa, neshvaćanja pravoga pravnog značenja političkih deklaracija i, na koncu, već poslovične spremnosti pretežnog broja sudionika javnih rasprava u hrvatskome medijskom prostoru, da *vrlo suverenim tonom* raspravljaju o stvarima o kojima znaju malo ili ništa. O toj tipičnoj hrvatskoj, intelektualno krajnje otužnoj priповijesti zorno svjedoči i skoro beziznimno krivo nazivanje, te izostanak citiranja temeljne norme na koju se ESLJP u svojoj odluci poziva.

Spomenuta Konvencija, potpisana u Rimu 4. studenoga 1950., u čl. 10. propisuje: «*1. Svatko ima pravo na slobodu izražavanja. To pravo obuhvaća slobodu mišljenja i slobodu primanja i širenja informacija i ideja bez miješanja javne vlasti i bez obzira na granice. (...) 2. Kako ostvarivanje tih sloboda obuhvaća dužnosti i odgovornosti, ono može biti podvrgnuto formalnostima, uvjetima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom, koji su u demokratskom društvu nužni radi interesa državne sigurnosti, teritorijalne cjelovitosti ili javnog reda i mira, radi sprječavanja nereda ili zločina, radi zaštite zdravlja ili morala, radi zaštite ugleda ili prava drugih, radi sprječavanja odaavanja povjerljivih informacija ili radi očuvanja autoriteta i nepristranosti sudske vlasti.*

Analiza ove norme zahtjevala bi više prostora od onoga koji nam stoji na raspolaganju. No, svatko tko se potruđi proučiti tekst ovoga članka, a onda i čitave Konvencije (kako bi se uočili i shvatili *duh zakona i ratio legis*, smisao i svrha njegova donošenja), a napose onaj koji se potruđi prolistati vrlo obilnu i lako dostupnu sudsку praksu ESLJP-a, bez posebna će intelektualnog napora i bez ikakve sablazni shvatiti da je *prijeponi* pravorijek u madžarskome slučaju posve očekivan (a oni koji slobodu cijene više od ideologije, kazat će: i poželjan). Također će shvatiti da se u hrvatskim medijima taj pravorijek pogrešno citira i još pogrešnije interpretira.

Njegovo obrazloženje također sadrži političku i moralnu osudu komunizma, i to ne implicitnu, nego eksplicitnu. No, jedno je politička i etička osuda, a drugo zakonska zabrana. Sloboda se i sastoji u trpljenju onih koji misle drugačije.

Radi toga je posve razumljivo da je u korist madžarskoga simpatizera crvene zvijezde petokrake studio isti onaj sud, koji je 23. rujna 1998. u predmetu *Lehideux & Isorni protiv Francuske* studio: «...*Sloboda izražavanja, iako ograničena stavkom 2. članka 10., ne odnosi se samo na informacije i ideje koje su općeprihvачene, ili se smatraju neuvredljivima ili nevažnim, nego i na one koje vrijedaju, šokiraju ili uznenimiravaju; to zahtijeva pluralizam, snošljivost i širokogrudnost bez kojih nema demokratskog društva...*» Radilo se, naime, o osudi predsjednika Udruge za čuvanje uspomena na maršala Pétainea i njegova odvjetnika, koji su u Francuskoj bili proglašeni krivima i kažnjeni zbog tobožnje «*javne obrane ratnih zločina ili zločina kolaboracije*», budući da su u *Le Monde* objavili plaćeni oglas koji je u pozitivnom svjetlu predstavljao Pétaineu vladu, prešućujući njezinu kolaboraciju s Hitlerom i doноšenje niza problematičnih propisa, među kojima je i tzv. Akt od 4. listopada 1940 o strancima židovskog podrijetla, koji je predstavljao pravnu podlogu za uhićenje francuskih Židova i njihovo transportiranje u nacional-socijalističke logore.

Takvo je stajalište ESLJP-a rezultiralo i osporavanom madžarskom odlukom, a njegovo obrazloženje i značenje zaslužuju još neke napomene...

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

DAN USTANKA, ODNOŠNO DANI USTANAKA U REPUBLICI HRVATSKOJ	5
<i>Josip Ljubomir BRDAR</i>	
DOJMOVI S VELIČANSTVENOG DOČEKA ZVONKA BUŠIĆA U RODNOJ MU GORICI	8
GLASILO VICEPOSTULATURE POSTUPKA MUČENIŠTVA «FRA LEO PETROVIĆ I 65 SUBRAĆE»	10
<i>Tomislav JONJIĆ</i>	
UBOJSTVA ZA BOLJE SUTRA	11
<i>Egon KRALJEVIĆ</i>	
U SPOMEN NA ALEKSANDRA SOLŽENJICINA (-2008.): «ARHIPELAG GULAG» – FRAGMENTI	13
IZRAEL U DOBA PROROKA ILIJE – POVIJESNI METEŽ I TRAGANJE ZA BOŽJIM PUTEM	15
<i>Dr. Vjeko Božo JARAK</i>	
ISPUNJEN JE NAŠ ZAVJET SVET	17
<i>Kaja PEREKOVIC</i>	
BORCI ZA SLOBODU: KAVRANOVO PISMO UDOVICI BOŽIDARA CEROVSKOG	18
<i>Tomislav JONJIĆ</i>	
IZ HRVATSKE IZBJEGLIČKE KRONIKE:	22
<i>Anka RUKAVINA</i>	
KRIŽARI NA PAPUKU I OZN-a OD SREDINE 1945. DO KRAJA 1946. GODINE (VI.)	25
<i>Ivan MESAROV</i>	
KOMUNISTIČKI TISAK O POLITIČKOM PROCESU IZ 1960.: «GRUPA JERAK – MAŠINA»	27
<i>prof. Bruno ZORIĆ</i>	
ALEKSANDER BELLIAN: MOJE ROBIJAŠKE USPOMENE	31
<i>Ivo TUBANOVIĆ</i>	
LOGOR NA KANALU U ZAGREBU - DANAŠNJI AUTOBUSNI KOLODVOR (SVIBANJ - LIPANJ 1945.)	33
<i>Zvonimir ZORIĆ</i>	
DUVANSKE RATNE PRILIKE: SVJEDOČANSTVO IVANA TADIĆA "BRKIĆA"	37
<i>Ante TADIĆ</i>	
IN THIS ISSUE	47
IN DIESEM HEFT	48

PREŠUĆENO UZNIŠTVO ZLATE BARTL

Nije bilo medija koji početkom kolovoza nije zabilježio, da je 1. kolovoza 2008. u Koprivnici umrla **Zlata Bartl**, voditeljica *Podravki* na timu koji je krajem pedesetih godina prošlog stoljeća stvorio *Vegetu*, jedan od najpopularnijih dodataka jelima u Europi. Svi su zabilježili da je Z. Bartl rođena u Sarajevu 1920., da se u *Podravci* zaposlila skoro slučajno 1955. i da je u njoj radila do 1976., kad je otišla u mirovinu. No, da je bila politička uznica, o tome nitko ništa nije kazao. Tek je tjednik *Fokus* primijetio da je «imala podosta problema od čelnika tvornice i komunističkih vlasti».

Sličnim se eufemizmom poslužio i nežin sugrađanin **Željko Krušelj**, novinar koji bi povremeno htio biti povjesničar. On je u *Vjesniku* zapisao kako je Z. Bartl u Sarajevu 1942. stekla zvanje pro-

Prof. Zlata Bartl

*li političkih problema». Bio bi njegov tekst oslobođen bezličnih eufemizama, ali zato okićen prepoznatljivim atributima («genocid», «nenarodni», «kvislinški», odnosno, «napredan», «humanistički», «naši narodni i narodnosti» itd.). Radi toga od njega i njemu sličnih stodlaka ne treba ni očekivati da spomene kako je Z. Bartl, prvakinja ustaškoga sveučilišnog stožera u Sarajevu godine 1945. osuđena na osam godina robije i trajan gubitak građanskih prava, te da je pri izdržavanju kazne u KPD Zenica teško oboljela. I da je pritom prošla više nego dobro, «kao na piru», jer su tisuće i tisuće njezinih vršnjaka i sumišljenika po kratkom postupku skraćene za glavu. A bi li te tisuće svomu narodu i čovječanstvu dale možda i nešto vrjednije od *Vegete*, dragi Bog znade... (T. J.)*

KARDINAL PULJIĆ O HRVATSKIM POLITIČARIMA I TZV. TREĆEM ENTITETU

«...Ovdje je 1996. bilo više od 20.000 katolika. Danas u Sarajevu imamo 13.000 katolika. Što bi drugo trebalo uspoređivati? Kad sam na te brojke upozoravao ambaslore, nijedan nije reagirao. Kao ni hrvatski ni bošnjački političari. Drugom riječju, žele da mi polako iscurimo iz Sarajeva. (...)

Ne znam što bi nam donio treći entitet. Ako to treba biti rješenje, što ne bismo od cijele BiH napravili treći entitet? A ne ovako kako nam se (iz Republike Srpske, op. prir.) poručuje: vi tamo se dijelite, a mi svoje ne damo. Jasno, on (**Milorad Dodik**, op. prir.) ima medije i to može plasirati u javnost. Tužan je osjećaj da hrvatski čelnici nedovoljno strateški nastupaju. Ne osjećamo da imamo uporište u onima koje smo izabrali.

(...) Ja samo želim naglas govoriti ono što narod osjeća. Ne želim držati lekcije hrvatskim političarima ni preuzimati njihovu ulogu. Samo naglas govorim što narod proživljava jer sam svakodnevno u

narodu, svaki dan slušam poteškoće s terena....»

(«*Nas se Hrvate žive pokapa*» - nadbiskup vrhbosanski, kardinal **Vinko**

Puljić, u razgovoru za *Magazin*, god. 10./2008., br. 514, tjedni prilog *Jutarnjeg lista*, god. 11./2008., br. 3663, Zagreb, 30. kolovoza 2008., 32.-33.) •

Kardinal Vinko Puljić

SANADEROVA KONCEPCIJA USTAVNOG USKLAĐENJA «ZEMALJA U REGIJI»

Malо je – ako ih uopće ima – država koje ne priječe izručenje vlastitih državlјana drugim državama. Razlozi tomu su tradicionalne, političke i praktične naravi. Protivno nedomišljenim tvrdnjama koje se u javnosti često potežu, osobito povodom medijski eksponiranih slučajeva, takva ustavnopravna regulativa nipošto se ne može svrstati u ozbiljnije uzroke procvata kriminala u novije doba. U borbi protiv kriminala države mogu surađivati na različite načine. Za znatan broj teških kaznenih djela propisana je tzv. univerzalna nadležnost, dakle, nadležnost koja nije nije ograničena ni prostorno ni po kriteriju državljanske pripadnosti. Međunarodno kazneno pravo prilično je razvijena grana prava, a međunarodna pravna pomoć u kaznenim stvarima oslanja se na brojne bilateralne ugovore, koje je Hrvatska sklopila s velikim brojem zemalja, ili

na multilateralne ugovore, poput Europske konvencije o parvnoj pomoći u kaznenim stvarima, kojoj je Hrvatska također pristupila.

A ipak je predsjednik hrvatske vlade, kako su izvijestili mediji 13. rujna 2008., predložio, a vlada dan ranije «*zadužila ministarstvo pravosuđa i ministarstvo vanjskih poslova, da pokrenu inicijativu u svim zemljama jugoistočne Europe za promjenu ustava tih zemalja kako bi se omogućilo međusobno izručenje osoba*». Ministrica pravosuđa **Ana Lovrin** je do metnula, da bi prema vladinoj zamisli, do promjene ustava u svim tim zemljama došlo – istodobno.

Citava je stvar, po običaju, umotana u europski celofan: Hrvatska će pristupiti u Europsku uniju, pa će ionako morati promijeniti ustav, uključujući i promjene nužne za primjenu tzv. europskoga uhid-

benog naloga. Nisu nam ni ministrica ni vlada objasnili, kakve to veze ima s istodobnim promjenama ustava «*zemalja u regiji*». Zašto nismo za sličnim korakom posegli u odnosu na Švicarsku, Island ili Norvešku? Ima i izvan «regije» zemalja koje dopuštaju dvojno državljanstvo i istodobnu ustavnopravnu zabranu izručenja vlastitih državlјana, slijedom čega se «naši» kriminalci tamo mogu skloniti, sigurni od izručenja. Zašto s takvim državama ne zagovaramo jednako pravilo, jednako načelo? Ili ovdje uopće ne raspravljamo o načelima, nego o nečemu sasvim drugom: o uskladištanju ustava «*zemalja u regiji*» najprije istog dana, a onda i u istoj zgradici, da bismo na koncu zasjedali pod istom, zajedničkom zastavom? (T. J.)

KOMPARATIVNA PREDNOST IVE ŠEPAROVIĆA

Općepoznato je da su naši zatvori prepuni. Zbog velikog broja zatvorenika traže se načini za drugačije izdržavanje kazne, a ozbiljno se razmišlja i o iznajmljivanju privatnih zgrada koje bi se mogle preuređiti u zatvore. No, množina zatvorenika nikad se neće smatrati valjanim razlogom za njihovo pomilovanje ili amnestiju. Također, nema nikakve sumnje

da među tim brojnim zatvorenicima ima i onih koji su bolesni. Ipak, kaznu moraju izdržati, a samo u iznimnim i teškim slučajevima im se dopušta izvanzatvorsko liječenje, prekid izdržavanja kazne i sl.

Druga je stvar s Cavtačaninom **Ivom Šeparovićem**. Osuđen je na desetogodišnju zatvorskiju kaznu zbog ubojstva susjeda 2002. Njega je predsjednik Repub-

like, **Stipe Mesić**, pomilovao već dva puta, skraćujući mu kaznu 2006. i opet ove, 2008. godine. Zbog bolesti, službeno je obrazloženo.

Što bi s ostalim bolesnim zatvorenicima? Ili, drugačije postavljeno, ima li Ivo Šeparović kakvu komparativnu prednost u odnosu na ostale? Ima, dakako. Šeparović je kao bivši JAT-ov pilot tijekom velikosrpsko-jugoslavenske agresije na Hrvatsku surađivao s JNA i četnicima. Kad je krajnji jug Hrvatske okupiran, priključio se Pokretu za proglašenje Dubrovačke Republike (pothvat kojega je, po zamislima iz Beograda, vodio bivši sudac **Aleksandar Apolonijo**). Prije nego što je 1992. pred oslobođiteljskim nadiranjem Hrvatske vojske pobegao iz Hrvatske, Šeparović je prokazivao svoje sumještane i tako pridonio njihovu zlostavljanju. Nakon što je pet godina proveo u majčici Jugoslaviji ili onome što je u njoj ostalo, Šeparović je dočekao 1997. i tadašnju amnestiju predsjednika **Tuđmana**. Vratio se u Hrvatsku, ubio čovjeka i završio u zatvoru. Ipak, lakše mu je zbog opisanih komparativnih prednosti, koje su kod Komisije za pomilovanje i kod samoga predsjednika Republike, očito, na iznimnoj cijeni (vidi pod: **Budimir Lončar**). (T. J.)

Sporna odluka Ivi Šeparoviću iz Cavtata opet umanjili kaznu od 10 godina

Mesić dva puta pomilovao ubojicu

Mještani Cavtata zgroženi su odlukom, kažu da je Šeparović hladnokrvni ubojica te da je surađivo s JNA u Domovinskom ratu

• DINO MIGIĆ/EPEHA

• CAVTAT

Odluka predsjednika Stjepana Mesića da na preporuku Komisije za pomilovanja Ivi Šeparoviću iz Cavtata, koji je 2002. nožem ubio svoga sumještana, drugi put smanji zatvorskiju kaznu od deset godina – zgrozila je cijelo mjesto.

Šeparoviću je Mesić još 2006. smanjio kaznu za jednu godinu, a novo pomilovanje stiglo je ovih dana, kada mu je kazna opet umanjena za jednu godinu. – Ovo je sramota za hrvatsku državu! Još ne mogu vjerovati da bi taj monstrum mogao biti prije pušten na slobodu. Osim što je hladnokrvni ubojica, surađiva je s vo-

jskom i četnicima – rekao je Ivi Cavtat, svjedok ubojstva.

Cavtačanima se Šeparović zamjerio još tijekom Domovinskog rata kada je surađivao s JNA i četnicima. Kad je JNA okupirala Konavle u jesen 1991., taj se viši JAT-ov aviomehaničar priključio Pokretu za proglašenje Dubrovačke Republike. Projekt, koji je osmislio KOS, imao je za cilj odcepiti jug Hrvatske i priključiti ga Jugoslaviji. Šeparović zadatak bio je prokazivanje sumještana koji su bili za Hrvatsku. Mnogi od njih su nakon njegova špijuniranja bili uhapšeni, premičavani i slani u logore Morinj, Kumbor i Bileću. U jesen 1992. Šeparović bježi u Jugoslaviju, a na splitskom vojnom судu sudi mu se u odsutnosti za veleizdaju. Nakon Tuđmanove odluke o aboliciji, '97. Šeparović se vraća u rodni Cavtat. Pet godina kasnije ubija sumještana i odlazi u zatvor. •

Cavtačani zamjeraju predsjedniku Mesiću pomilovanje Šeparovića

Manja kazna zbog lošeg zdravlja

Ivi Šeparoviću, kako doznajemo iz izvora bliskih Uredu predsjednika, zbog teškoga zdravstvenog stanja umanjena je zatvorska kazna za jednu godinu. Inače, pomilovanja se ne donose na počinjeno kazneno

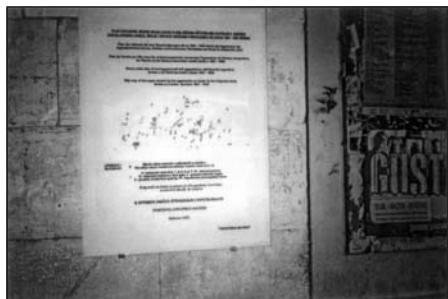
djelo, nego na stanje nastalo nakon početka odsluženja zatvorske kazne. Najčešći razlozi zbog kojih se povoljno rješava molba za pomilovanje jest teško socijalno ili zdravstveno stanje osuđenika. ••V.

UKLONJENA JOŠ JEDNA SPOMEN-PLOČA

Dne 13. kolovoza 2008. u Zadru je postavljena spomen-ploča, koja su već sutradan komunalni redari uklonili. Tekst na ploči napisan je na hrvatskom, njemačkom, francuskom, talijanskem i engleskom jeziku, te je osim Hrvata izazvao veliku pozornost i brojnih stranih gostiju. Tu se našao i nepoznati zabrinuti građanin, koji je revno obavijestio nadležne i... institucije su odradile svoj posao. Brzo i učinkovito.

O čemu se zapravo radi?

Udruga *Hrvatska sloga diljem svijeta*, uz potporu drugih udruga i građana, na zadarskome Poluotoku (ulaz u Nova vrata) postavila je spomen-ploču "Plan povijesne jezgre grada Zadra s obilježenim oštećenjima nastalima u agresiji Jugoslavenske armije, Srbije i srpskih oružanih pobunjenika na Zadar 1991.-1995. godine". Zemljovid na ploči prikazuje mjesta udara raketnih i topničkih projektila u samoj gradskoj jezgri (prepunoj kulturno-povijesne baštine), te navodi da je u srpskoj agresiji na Zadar, u kratkom razdoblju od 17. kolovoza 1991. do 7. siječnja 1992. poginulo **186 ljudi** - civila i hrvatskih branitelja.

Spomen-ploča prije uklanjanja

Prema riječima **Srećka Rudele**, predsjednika Hrvatske sluge diljem svijeta, udruga je prethodno sakupila nekoliko tisuća potpisa u prilog postavljanja spomen-ploče i, što je najvažnije, obratila se zadarskomu Gradskom vijeću i Ministarstvu kulture Republike Hrvatske, ali kako od navedenih još od prošle godine nije primljen nikakav odgovor, udruga se odlučila na to da sama postavi spomen-ploču, što je bio čin koji bismo mogli nazvati pozitivnim građanskim neposluhom.

Tisak je ovaj događaj popratio uglavnom stavljajući težište na to da je spomen-ploča

postavljena bez dozvole, spominjući u određenom kontekstu i davno uklonjeni plakat sa slikom generala **Ante Gotovine**... Ono najbitnije, potreba obilježavanja svih naših stradanja i razaranja naše baštine, ostalo je u drugom planu.

Podsjetimo se da slična spomen-ploča postoji u Dubrovniku, na vratima od Pila, gdje je očito bilo više političke volje za obilježavanje mjeseta stravičnog razaranja i stradanja od srpsko-crnogorskog agresora. Da se narod sjeti, a svijet vidi!

Tim povodom se HDPZ – Podružnica Zadar oglasila priopćenjem od 21. kolovoza 2008. Njime je poduprla postavljanje spomen-ploče, ističući zastrašujući opseg stradanja Zadra i njegovih žitelja te zahtijevajući od mjerodavnih gradskih i državnih vlasti što žurnije postavljenje ploče na istaknutu mjestu, kako bi se odgojno i u rodoljubnom duhu djelovalo na Hrvate, osobito na hrvatsku mladež, i kako bi se istodobno strane posjetitelje podsjetilo na cijenu koju su Hrvati morali platiti za svoju slobodu i državnu neovisnost.

Prof. Bruno ZORIĆ

KAKO SMO OSLOBODILI PLITVICE

Zašto mene ne zovu za svidoka! Pak da njin ja povidan kako je to bilo. Z ton "Olujon". Prekomjerno granatiranje! Zapovjedna odgovornost! Udrženi, zajednički zločinački pothvati! Ma dajte, vas molim, ne povidajte štupidece! I još zapiru u pržun naše novinare, jer da ne poštivaju haški sud. A zašto bi ga poštivali! Z čin je to uti sud zaslužja da ga Hrvati poštivaju! Eko, ja jasno i glasno izjavljujem da ne poštivan sud u Hagg! Pak neka me vržu u pržun, je.e se meni!

Smo se skupili nas jeno pedesetak dragovoljaca u podrumskim prostorijama Ureda za obranu. Govori nan zapovjednik Mijo, stari moj znanci još iz ZNG-a.

- "Dečki, ovo dosad bilo je što je bilo, a sad će biti krvi do koljena!"

Ajoh je meni, ča mi je to tribalo! A, ma! Nazad se ne more, bin krepa ud srama da san odusta. Uostalen, a ča nisan udvajk zamišlja lipu, herojsku smrt! Vero san! Kroz dim i plamen, kroz roj metaka koji fijuču okolo moje glave, z bajonetom na puški, jurišan skačući po neprijateljskim leševima! Ja, strašan, nemilosrdan z iskešenim zubima urlajući i izvikujući bojne pokliče (velike i značajne, svakako!). I srljan tako prema sudbini mi odabranen metku! I padan na ruke svojih suboraca! I dokle kroz sve veću maglu gledan njihova suzami orošena lica, po malo tonen u vječni san... u vječnu slavu!!!

Ako ste dosad izdržali čitajući uve moje štupicade, moremo dalje! Ča san stija reć!

A, da! Kako je to zapravo bilo. Traljavo, niko! Kad san se prijavila, nisu me stili uzeti. Da san star! Ma, mater ti je stara, šturalo, ter štupido! Iman samo pedeset i dva lita, tovarje jedan! Aj ma san vika!

I tako smo pošli. Najprije po noći u kamionu, kroz niku šumetinu. Pak smo ustali prez goriva usrid te džungle! Pak smo stili namlatiti vozača! Pak ujutro ponovo za Saborsko. Iz Saborskoga lipo na noge jeno tridesetak kilometri. Priklo nas tuču naši minobacači. Okolo nas divljina Čorkove uvale i Plitvičkih jezera. Pak smo se izgubili kako ovce. Pak smo se izposavdili ki je kriv! I dolatali smo tako do sela Plitvice kroz koje teče isto Plitvica. Ala, hojmo ga oslobođiti, kad smo već tu. Opkolili smo jednu hižu iz koje se je dimilo. A iž nje su zletili van dvi žene i dva diteta. Svi su, ne samo plakali, nego tulili!

- "Ne bojte se, mi smo Hrvacka vojska!"

Suze radosnice za oslobođitelje! Ma dajte vas molim, usrali su se ud staha kad su nas vidili! Pak su nan žene prontale večeru. A ja, mrtav ud umora i neispavan (tri noći za redom nisan spa!) san poša prvi na stražu da me ne bude kad jedanput zaspri. Nisan ni čeka večeru. Pak su mi poslali sendvič. San zagrizu u nešto trdo! Ala vražja vas mati zlegla! Su mi vrgli zarež dvi fete kuhanu glavu ud kokošu! Z krešton i kljunon!

E, a epizoda z poštarom! Kad smo hodili po česti kroz šumu, sprid mene naš poštar Ilijia, Slavonac, grmalj ud čovika.

- "Blaž, drži razmak od mene, bar desetak metara. Što si se zalijepio za mene!"

- "E moj poštaru, iza tebe san siguran! Ti si mi, tako velik, živi grudobran, bunker, tenk!!! Svaki metak će finiti u tebe!"

To ča mi je izgovorija ni najlabavija cenzura ne bi puštila!

A potle u Rakovici, ja ležin na vrići za spavanje, svojen ratnen plijenu. Tiha litnja noć! Na nebnu par oblaka i zvizde formirali vučju glavu. Z svitlećin, opakin voćima! Da, da vučja su to vrimena! Kad... vidin... ništo se veliko, crno valja uz rub šumarka! San skočija iz vriće i u trku repetira kalašnjikov!

- "Šta si lud, šta radiš, hoćeš me ubiti?" Poštar Ilijia! Je bija brižan na straži i obilazi ja. A, ča san ja zna! Moga je biti i četnik! Ma ni bija! Ma nanke jedan! Ni jenega neprijateljskega vojnika nisan vidija, nijedan metak nisan ispaljiva! Ma koja "Oluja", dajte vas molim. Svuda nas je pratila samo zlobobna tišina, samo su niki črni tići letili visoko na nebnu, dokle smo mi z nažuljanin nogami peštali kroz niku trstiku i blato. Pusta naselja i razbacane hiže, nideri žive duše. Sve je to napušteno prije nego je došla Hrvacka vojska. Inšoma za svo vrime ča smo bili u tin Plitvicami, mi hrvacki vojnici, nisan vidija nijenu jedinu spaljenu srpsku hižu. Spaljeno je bilo do temelja samo Saborsko! Hrvacko selo! Toliko da se zna!

Vaš Blaž Piljuh

DAN USTANKA, ODNOŠNO DANI USTANAKA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Krivotvorena povijest koju su pisali pobjednici i ideolozi projugoslavenske države, iznjedrili su - prvenstveno za potrebe velikosrpske ideologije i teorije o genocidnosti Hrvata - ličko mjesto Srb, gdje je navodno otpočeo «Ustanak naroda Hrvatske /i BiH/ protiv fašizma», datiran 27. srpnja 1941. godine.

Novija povijest, bazirana na nepobitnim činjenicama i svjedocima, pokazuje da je toga dana otpočeo zapravo četnički ustanak, najprije ubojstvom dva oružnika u Srbu, a potom su četnici, potpomognuti talijanskim fašistima, krenuli u daljnji koljački pohod po hrvatskim selima. Taj koljački horor bilježi tog dana i skidanje drvarskog župnika s vlaka, kojega su okrutno ubili, s jedva nešto manje okrutnosti od grahovskog svećenika **don Jure Gospodnetića**, kome su oderali kožu, nabili ga na kolac i pekli na ražnju. Toga dana pobili su sve mještane u općini Zrmanja. U selu Mazin poubijali su devetero djece do 12 godina starosti i dvije majke. Jedno je dijete (**Stjepana Kneževića**) spasila jedna pravoslavna mještanka. I tako redom. Niz sela i njihovih žitelja bilo je zaklano, a sela spaljena, sve do 3. kolovoza kada su se obrušili na selo Boričevac, gdje su prognali i pobili preko dvije tisuće Hrvata. Boričevac je tako nestao sa zemljovidom, pa se u mjesto koje «ne postoji» nitko od Hrvata nije ni mogao vratiti, čak ni u vrijeme **Titova** «socijalizma s ljudskim likom». Svi oni koji su se uspjeli spasiti, krenuli su prema Bosni i Slavoniji s nadom u preživljavanje. No, dizajniranje Velike Srbije zahtijevalo je širi prostor i u tom smislu četnici su temeljito etnički očistili i katoličku župu Krnješu u zapadnoj Bosni.

Ukratko: lažni antifašisti ubijanjem su zatrli sljedeće katoličke župe u Lici: župu Palanku (200-250 ljudi), župu Boričevac s oko 2500 ljudi, župu Rudopolje s oko 750 ljudi, te župe Udbinu i Gračac. Tome treba pridodati i trinaest katoličkih župa od Une do Vrbasa.

I tako je taj koljački stampedo uobličen u socijalističkoj Jugoslaviji datumom 27. srpnja kao Dan ustanka naroda Hrvatske i BiH. Ta grozna činjenica, koja bi trebala služiti kao opomena budućim generacijama, zadobiva u našoj državi, što je za nevjerojati, čak i službenu afirmaciju kroz proslavu obilježavanja toga datuma kojem nazočuju visoki državni i stranački dužnosnici, kao što su **Slobodan Uzelac**, **Milorad Pupovac**, **Zoran Milanović**, **Ingrid Antičević**, **Jozo Radoš**, predstav-

Piše:

Josip Ljubomir BRDAR

nici SAB-a itd. Uz činjenice koje sam naveo, nužno je spomenuti da je hrvatska država, prvenstveno zbog činjenica koje sam spomenuo, ozakonila drugi datum (22. lipanj) kao Dan antifašističke borbe.

Sada slijedi niz pitanja na koja bi hrvatskoj javnosti trebalo odgovoriti. Prvo i najvažnije bi bilo, kako je moguće da jedna suverena država dopušta, da se na njenom tlu slave datumi zločinačkih orgija, a pritom ignorira i poništava praznik koji je država ozakonila? Drugo, kako je moguće da država ne sankcionira sve, a posebno svoje dužnosnike, koji su uveličali taj patološki dernek?

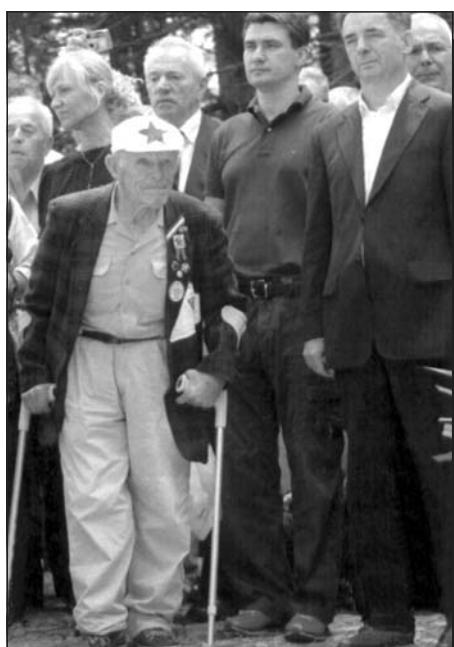
Odgovor nije težak. Država, a poglavito pravna država nalazi se u srušenom gardu boksača, koji je izgubio zadnji atom snage. Taj srušeni gard žestokom ofenzivom i spomenutim «ustancima» koristi «hrvatsku ljevicu» i uporni jugonostalgičari. Oni svoju snagu crpe iz tromosti i slabosti aktualne vlasti i potpomognuti aktualnim predsjednikom države, kojemu je mentalno neusporedivo bliskiji Srbe nego Vukovar, predsjednikom kojemu su važnija jahačka umijeća mongolskih naroda, nego praznik pobjede u Kninu, predsjednikom koji s lažnim antifašistima slavi «sume i gore naše zemlje ponosne», dok istodobno braniteljsku hrvatsku elitu kriminalizira i degradira, predsjednikom

koji koketira s «regionom», onim koji je Srb i Boričevac i niz drugih mesta krvavo obranio 1990.-1995.

Oni svoju snagu crpe iz lijevih, crvenih medija koji svakodnevno dižu «ustanak» kriminalizirajući i sotonizirajući sve što se u Hrvatskoj odlučuje i događa. Ne baš sve: benevolentni su prema četničkoj proslavi u Srbu ili proslavi «Dana mladosti» u Kumrovcu. Oni su nijemi na činjenicu katastrofalnog položaja Hrvata u BiH, a promptno reagiraju na pamflet «O položaju Srba u Hrvatskoj» u udarnoj **Baginoj** emisiji «Otvoreno», gdje on sustavno kriminalizira Hrvatsku kao anti-demokratsku državu.

Oni koriste u medijima tobožnje hrvatske intelektualce, zgodno artikulirane od jednog briljantnog novinara kao »revolveraše lijeve misli«. Oni su zaslužni da sustavno pljuju po svemu što artikulira nešto hrvatsko i domoljubno. Jedan od njih, kojeg prije kvalificira tjelesna tonaža, čak »drži štangu« **Slavenki Drakulić** za njezin protuhrvatski pamflet u *Guardianu*, iako taj njezin tekst fantastično korespondira sa stilom **Save Štrbeca**. I ne samo to. Njegova drskost ide tako daleko, da on u svojoj papazjaniji stilizira budućega hrvatskog predsjednika, koji bi po njemu trebao nositi »odliku« aktualnog predsjednika.. No, to su puste nade, jer teško da priroda može iznjedriti još jednog takvog, osim da se kandidira **Budo Lončar** ili **Tomislav Jakić**. Tom »stilistu« kao i nizu drugih sličnih prigodnih »povjesničara« nezamislivo je, da na Pantovčaku sjedi na pr. neki sveučilišni profesor kojeg kvalificira znanje, poštene i domoljublje. No, ni to ne mora biti presudni uvjet. Dovoljno je da ga ljudi vole i prihvataju. Pa tko bi to bio? Zašto ne na pr. **Marko Perković**, pametan, pošteni i domoljub. Ja znam da je to hereza za »revolveraše lijeve misli«, ali Bože moj, u izboru predsjednika ne odlučuje tjelesna grada pojedinaca nego volja naroda. A političko znanje, koje smo imali prilike apsolvirati u ovih zadnjih 6-7 godina, dade se savladati za jedno prijedopne. A kad dođe vrijeme smjene, gore od postojećeg, pa bio to bilo tko, ne može biti. Niti u snovima.

To vrijeme čekamo kao obnovu Hrvatske, u kojoj se ne će slaviti četnički dernici. Hrvatska obnova zahtjeva državu u kojoj će svi njeni građani uživati dobrote demokracije i slobode. I većina i manjine. Bez diskriminacije i bez hipoteke prošlosti.♦

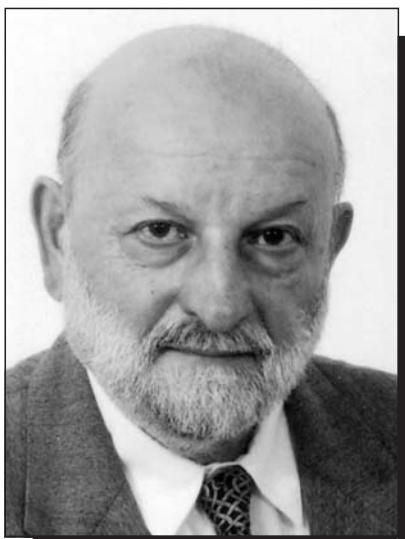

Milanović, Pupovac i drugovi u Srbu

NAGRADA ZA ŽIVOTNO DJELO PREDSJEDNIKU VARAŽDINSKE PODRUŽNICE HDPZ-a

Gradsko vijeće Varaždinskih Toplica ovogodišnju je nagradu za životno djelo dodijelilo članu Hrvatskog društva političkih zatvorenika i predsjedniku njegove varaždinske podružnice, novinaru i publicistu **Tomislavu Đuriću**.

Tomislav Đurić je rođen 1938. u Novoj Gradiški. Njegov je otac **Dragutin Gjurčić** pripadao hrvatskim nacionalističkim i katoličkim krovovima, te je tijekom svjetskog rata obnašao niz važnih stranačkih i upravnih dužnosti u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Nakon montiranoga političkog procesa, bez prava na obranu i bez dokazane krivice, ubijen je u jesen 1945. u Zagrebu ili u zagrebačkoj okolini. Tijekom gimnazijskog školovanja, Tomislav Đurić se našao među

Tomislav Đurić

osnivačima i organizatorima **Hrvatskoga nacionalnog pokreta**, protujugoslavenske i protukomunističke skupine slavonskobrodske i novogradiške srednjoškolaca, te je 1956. osuđen na jednogodišnji zatvor, uvjetno na dvije godine. O toj je važnoj epizodi svoga života Đurić, skupa s nekim od preostalih članova HNP-a, **Ivanom Udovičićem, Vladimrom Đurićem i Ivom Jednobrkovićem** napisao i knjigu *Hrvatski nacionalni pokret. Događanja na brodskoj i novogradiškoj gimnaziji od 1954. do 1956. godine* (Zagreb, 1997.) kao jedan od tridesetak objavljenih naslova kojima je zadužio hrvatsku kulturu.

U odluci Gradskog vijeća Varaždinskih Toplica od 31. srpnja 2008. navodi se kako se nagrađenik još od srednjoškolskih dana bavi novinarskim i publicističkim radom u brojnim novinama i elektroničkim medijima. Uslijed osude iz 1956. bio mu je privremeno zabranjeno školovanje u svim srednjim školama na području Hrvatske, a zbog sudjelovanja u Hrvatskom proljeću, 1973. je doživotno isključen iz Društva novinara Hrvatske. Unatoč tomu je nastavio pisati i objavljivati, te sudjelovati u društvenom životu sjeverozapadne Hrvatske, gdje od mlađih dana živi. Drugim riječima, odluka Gradskog vijeća Varaždinskih Toplica nagrada je Tomislavu Đuriću za njegov novinarski i publicistički, ali i za njegov nacionalni rad. (T. J.)

Književna nagrada za poeziju i prozu koju dodjeljuje *Hrvatsko slovo*, tjednik za kulturu, u sjećanje na **Dubravka Horvatića**, jednoga od njegovih utemeljitelja i prvog urednika te uglednoga književnika, dodjeljuje se treću godinu. Ovogodišnje su prve nagrade dobili za prozu akademik **Ivan Aralica**, a za poeziju **Andrija Vučemil**, istaknuti član Hrvatskog društva političkih zatvorenika. Radi toga donosimo kraći zapis o njemu.

Prva nagrada «Otoku i moru»

«Podloga na kojoj je Andrija Vučemil zasnovao svoj ciklus pjesama u prozi *Otok i more* ima stvarnosne, iskustvene korijene. Otok iz naslova je Goli otok na kojem je pjesnik u mladosti proboravio više godina kao sužanj, žrtva jugokomunističkoga totalitarizma. Kad evocira i projicira svoje golootočke dane i godine, situacije i fiksacije, tlapnje i preokupacije Vučemil ne pjeva jadikovku, ne patetizira, ne razmahuje se svojim mučeništvom. Sabrano i smireno, bez teških i oštih riječi, on teži rekonstruirati slike i prisopodobe, stvari i topose kojima su bili omeđeni njegovi golootočni zrenici. More, kamen i nebo – to su najfrekventniji toposi koji su nastavali njegove zatočeničke horizonte. Vučemil liriziranim jezikom korespondira s rečenim toposima, trsi se gonetići njihove znakove i signale, tajne i poruke. Pjesnik se otimlje besmislu i ništavilu u koje je bačen te okrenut moru i nebu, prostorima mistike i metafizike, traži i počesto otkriva utjehu, nadu i okrjeput kojom će proživjeti, preživjeti, natkriliti i transcendirati svoju golootočku kalvariju i pazuju», stoji u obrazloženju Ocjenjivačkog suda *Hrvatskoga slova*.

Dodajemo da je taj ciklus, uz još dva, uvršten u pjesničku zbirku «Bio jednom otok... Goli otok», objavljenu ove godine, koja se tom temom bavi četrdeset godina od stvarnih životnih okolnosti.

Dvadeset godina neobjavljenja

Andrija Vučemil (Oplečani kraj Tomislavgrada, 1939.) školovao se u Tomislavgradu, Bolu na Braču, Imotskom, Zagrebu, Ljubljani i Rijeci. Autorom je dvadesetak književnih naslova. Iako se književnim radom počeo baviti davnih šezdesetih, pa je i prvu zbirku «Na smrt naslonjen» objavio 1969., do 1990. nije bio prisutan u javnom književnom životu. Na pitanje zašto je tako, odgovor moramo potražiti u njegovoj biografiji i izvanknjivim okolnostima. Iako je zagovornik odvajanja građanske i književne biografije, mi ih koji put moramo sučeliti pa i u ovom slučaju. Naime, čitateljima *Političkog zatvorenika*, čiji je Vučemil član Uređivačkog vijeća, a dopredsjednik HDPZ-a i prvi predsjednik njegove riječke podružnice, sigurno je znano da je Andrija Vučemil bio političkim uznikom i da su se njegovo političko i književno djelovanje zbog društvenih okolnosti ispreplitali, točnije da je njegova politička nepodobnost utjecala na (ne)prisutnost književnika na javnoj sceni. Samo utoliko povezujemo biografsko i književno ovoga pjesnika, jer je vrijednost književnog djela, njegova univerzalna poruka koja - da bi takvom bila - mora nadrasti osobno iskustvo i osobne dimenzije. Imati iskustvo, imati temu, uopće ne znači imati književno djelo. Ono želi, nastoji, pretendira - izaći iz granica tek osobne prepoznatljivosti i vezanosti za individualno te biti prepoznatljivom paradigmom vremena i događaja, postojanja i odnosa Čovjeka i povijesti, u ovom slučaju Čovjeka i totalitarizma. A to Vučemilovo književno djelo jest. Ono iz konkretnog izvire no, slikovito govoreći, preljeva se, nadrasta svoje vrijeme i svoje ishodište.

Zato ćemo tek spomenuti biografski podatak koji se reflektira na njegov književni život, a taj je da je Vučemil već kao šesnaestogodišnjak pristupio Hrvatskoj revolucionarnoj mlađeži te da je kao njezin član osuđen i zatvoren šest godina, od kojih je pet godina proveo na Golom otoku. Godine 1969. objavljuje prvu zbirku, a

DODIJELJENA KNJIŽEVNA NAGRADA «DUBRAVKO HORVATIĆ» ANDRIJA VUČEMIL NAGRAĐEN ZA Pjesnički ciklus «OTOK I MORE»

Andrija Vučemil - Autoportret
(Goli, 1964.)

nekoliko pjesama novi je povod za obranu s njim – stiže ga zabrana objavljanja. Od tada do demokratskih promjena Vučemil javno šuti, no u njemu sazrijeva ono iskustveno, životno, stvarnosno te se pročišćuje i transponira u duhovne i poetske sfere; zato je od 1990. intenzivno prisutan na književno-nakladničkoj sceni objavljajući dvadesetak naslova. Navest ćemo samo neke: *Duvanska rapsodija i nekoliko susreta na duvanskom polju* (1990.), *Kad kažem riječ govorim o ljubavi* (1992.), *Što su mi rekli* (2000.), *Glas (na)glas za glas* (2001.), *Knjiga pune nade* (2002.), *Tri poeme* (2003.), *Kvarnerski krug* (2003.), *Fuga vukovariana* (2006.), te *Bio jedan otok ... Goli otok* (2007.). Više mu je djela prevedeno.

Gledajući njegovu bogatu produkciju u jednom smo ga razgovoru pitali drži li ono vrijeme zabrane izgubljenim, na što nam je odgovorio: «Nitko nikome ne može zabraniti stvaranje u talentu koji mu je dan, tako mi ni komunisti nisu mogli zabraniti pisanje ni na robiji a ni kasnije na slobodi. Oni su zabranili i onemogućavali objavljivanje i nastupe u javnosti. Budući da nikada ni sam ni mislio živjeti od pisanja, ta zabrana nije mogla ubiti pjesnika u meni, naprotiv mogao sam pisati što

Piše:

Mira ĆURIĆ

sam htio i kako sam htio, a ako to vrijedi, vrijedit će i u nekom budućem vremenu». Kao zanimljivost i potvrdu tome izdvajamo činjenicu da «prvi ciklus pjesama knjige o kojoj govorimo počinje prologom i završava epilogom koji su nastali na Otkoku, epilog je zapamtio moj supatnik i kako bi robijaši rekli, komplik, **Dinko Jonjić**».

Iz bogatoga književnoga djelovanja ističemo da je pokrenuo i časopis za književnost *Književna Rijeka* te da je objavio knjige razgovora sa različitim značajnicima, kulturnim djelatnicima i umjetnicima «Što su mi rekli?». Prije ove, Vučemil je dobio i nagradu Društva hrvatskih književnika Herceg Bosne za zbirku «Glas (na)glas za glas».

Zbirku «Bio jednom otok... Goli otok» posvetio je «svima koji su na Golom robjali bez obzira na 'razloge', vjeru i političko uvjerenje, da se zlo nikad, nikom i nigdje ne ponovi». A to pokazuje snagu Dobra te humanosti i veličinu ovoga Čovjeka i Pjesnika. A to pokazuje snagu Dobra te humanost i veličinu ovoga Čovjeka i Pjesnika.

*

Iz nagrađenog ciklusa *Otok i more*

4.

Morem opkoljen otok, pliva hrpa kamenja nad morskim dubinama pod nebeskim svodom i sve mu je nadohvat sa

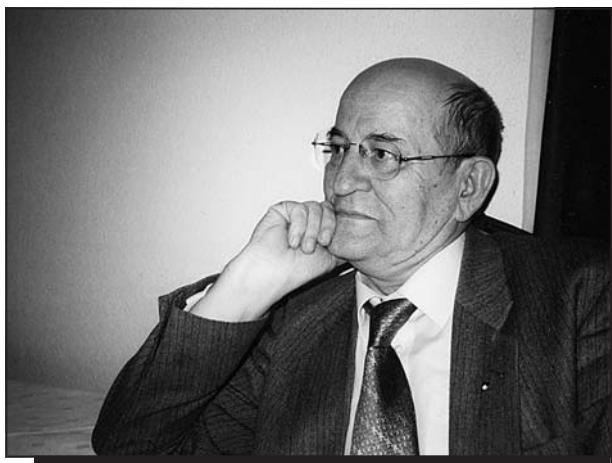
svim oceanima i svemirom u dodiru, oni su moja postelja i moja braća, moja vječna nedočitana knjiga, tekst u koji pohranujem tajne svoga bića, mojih pregnuća da otkrijem sve tajne i da sve tajne pohranim u njegovu vječitu trajnost i promjenjivost. Otok plovi u prošlost, nakratko pristaje u sadašnjost i oslobođen priveza i bilo koje strane uranja u budućnost u dan sutrašnji sa svim sumnjama u sigurnost, u trajnost kamena i bistrinu neba sa znakovljima koje trajno odgonetavamo ... Što to bi sa zvijezdama, zašto su se spustile tako nisko i okupane nekom tajnovitom ljepotom koja sve optija, pokušavaju ponovo uzlepršati u nedohvatljive dubine svemira... i tako morem opkoljen otok pliva u noćima punim tjeskobe u novi dan, u novo jutro.

5.

Odmaknuti se od svega, od svih nastojanja da dokučimo smisao dubina i visina, smisao dodira i bježanja od njih, odmaknuti se od mora i njegova bjesnila, od njegove mirnoće i zavodljivog modrila, odmaknuti se od sebe samog i biti samo dašak, bistrina iznad oblataka koji se toliko umiljato oblijevaju pjenom zahuktalih valova ... čist i blistav smisao nagnuća od svih pregnuća što nas vuku u dubine nesporazuma s nama samima i ovom širinom i visinama... odmaknuti se od sebe samog i lebdjeti kao Duh nad vodama...

6.

Tko je koga zatočio? Oni mene ili ja njih svojim nepristajanjem na njihovu igru i na njihove riječi pravorijek o zločinima i boljoj budućnosti koja je bila negdje daleko u maglama optočena krvlju i suzama obespravljenih... a otok, kameni gromada, uronjen u more nije bio ravnodušan na naše bose noge i gole prste, bili smo zatočenička braća opkoljena morem koje nije obećavalo ništa dobra svojom širinom i dubinom... more duboko – nebo visoko... kamo i kako pohraniti ove riječi koje ne prelaze usne i ostaju samo goli zapisi u mislima da će svanuti dan, vrelo jutro, pa nekako će doći noć pa san i snovi, pa buđenje i opet isto iz dana u dan iz tjedna u tjedan iz godine u godinu...•

DOJMOVI S VELIČANSTVENOG DOČEKA ZVONKA BUŠIĆA U RODNOJ MU GORICI

Dobrodošlica političkom uzniku

Na blagdan Gospe od Andjela, uoči proslave patrona goričke župe Svetoga Stipana Prvomučenika, 2. kolovoza 2008., s nekoliko sam se prijatelja iz Posušja, s povijesnom hrvatskom zastavom i u ruci i u srcu, uputio nazočiti dočeku prokušanoga hrvatskog rodoljuba **Zvonka Bušića** u rodnoj mu Gorici.

Doček ispred Osnovne škole u Gorici je bio doista veličanstven. Osim Goričana, nazočili su mu brojni hrvatski domoljubi iz susjednih zapadnohercegovačkih i dalmatinskih općina. Na svečanoj pozornici, smještenoj ispred prostranoga i ushićenim narodom popunjene školskog dvorišta, uz veliki broj svećenika i časnih sestara stajali su razdragani gorički mladići u hrvatskim narodnim nošnjama. Organizatori ovoga nezaboravnog skupa uz iskrenu su dobrodošlicu Zvonku darovali, između inoga, okićenu zobnicu, goričku rakuju, duhan s papirićima, kapu iz Dalmatinske zagore i hrvatski stijeg.

Z. Bušić se obraća nazočnima

U svome pozdravnom, dojmljivom i suvislo odmjerrenom govoru mnoštvu prožetu domoljubnim žarom, hrvatski je

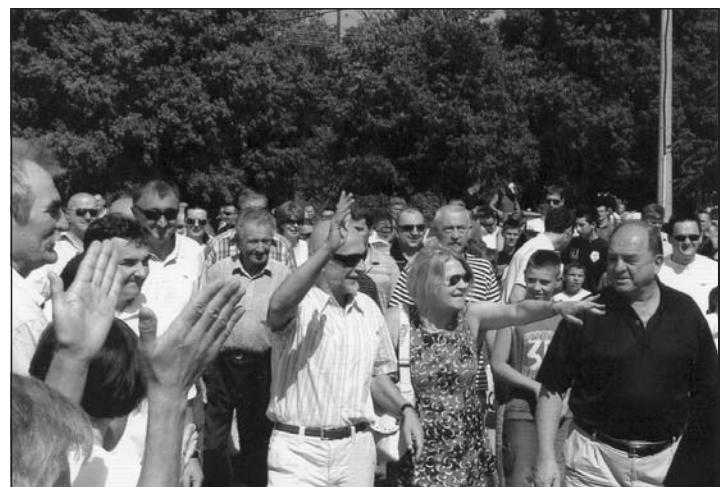
Mandela Zvonko Bušić rekao: «U Zagrebu i u Imotskom srdačno su me dočekali, ali mi je gorički doček najdraži. Kad god mi je bilo teško, u čeliji bih znao zapjevušiti: 'Oj, Gorico, moram doći u te, / i obaći svoje stare pute'. Ni najveće američke drobilice nisu uspjele zdrobiti hercegovački kamen, nego su ga na kraju, kad nisu znale što bi s njim, morale izbaciti.»

Ponajveći pljesak nazočnika izazvala je Bušićeva zahvala «dragom Bogu i svetomu Stipanu», koji su mu dali snagu izdržati višesdesetljetu robiju u Americi. Na licima tisuća nazočnih nedvosmisleno se očitovao hrvatski ponos te kao bistra suza čisti domoljubni zanos i radost!•

Ivica KARAMATIĆ

Razdragano mnoštvo na dočeku

U rodnom selu

UDRUGA KRUG

**Biserka Cetinić, Jelica Krpan,
Nada Liviljanić, Srna Matijević,
Zorica Rukavina, Maja Runje,
Zorka Zane i Zdravka Bušić**

**Tel.: 098/ 772217 (Cetinić),
4668137 i 091/ 9578969 (Runje),
098/ 1726143 (Bušić) i
3371281 (Rukavina)**

**Dragim prijateljima /
zainteresiranim!**

Srdačno Vas pozivamo da svojom nazočnošću uveličate svečano okupljanje kojim izražavamo radost da se Zvonko Bušić nakon trideset i dvije godine zatočeništva u najtežim američkim zatvorima vratio u domovinu:

**ZVONKO BUŠIĆ
OVO JE MOJ DAN...**

**u pondjeljak, 13. listopada
2008. u 19.30 sati u Atriju
Muzeja „Mimara“ u Zagrebu,
Rooseveltov trg 5**

Tijekom večeri Zvonko Bušić će nam se osobno obratiti.

Dijelove iz nove knjige Julianne Eden Bušić interpretirat će dramski umjetnici Anja Šovagović Despot i Joško Ševo. U glazbenom dijelu programa nastupit će klapa *Bratovština sv. Stjepana* iz Gorice, rodnog mjesta Zvonka Bušića, te Martina Gojčeta, mezzosopran.

Molimo Vas da ulaznice, po cijeni od 50 kuna (za umirovljenike 30 kuna), za pokriće troškova, što ranije naručite.

Pozdravljamo Vas, a Vašem se dolasku iskreno veselimo..

**OGLAS – PRODAJA STARIH
BROJEVA POLITIČKOG
ZATVORENIKA**

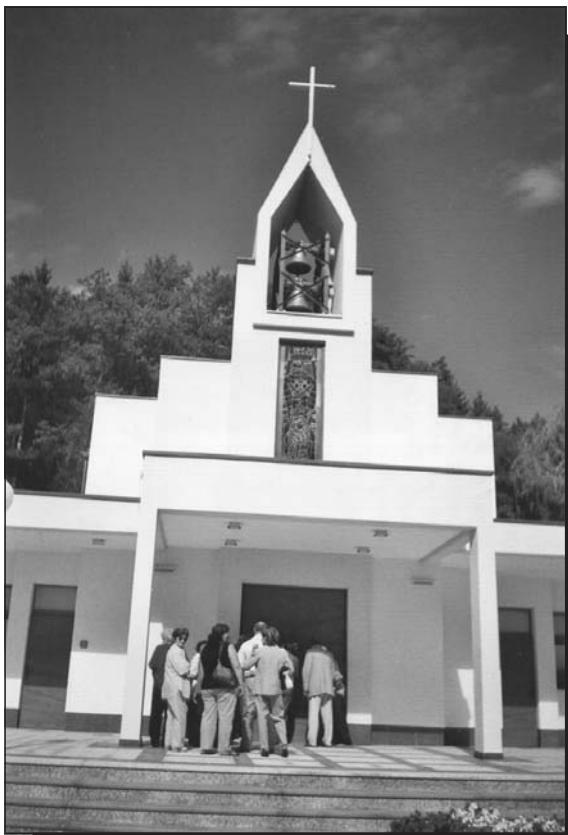
Zadarska podružnica HDPZ-a (Kralja Držislava 10, tel. 023-312-583, telefaks: 023-324-392) po cijeni od 5,00 kn prodaje sve brojeve *Političkog zatvorenika*, osim br. 1-29 i br. 33, koji su rasprodani.

**VII. IZBORNA SKUPŠTINA
PODRUŽNICE
KRAPINSKO-ZAGORSKE ŽUPANIJE**

Sedmu izbornu skupštinu Podružnice Krapinsko-zagorske županije, koja je održana 22. travnja 2008. u Krapini, otvorena je intoniranjem *Lijepe naše*. Nakon toga je predsjednik podružnice, **Mile Pavelić**, pozvao na odavanje počasti svim ubijenim i umrlim hrvatskim političkim uznicima, te borcima za slobodu i braniteljima Domovinskog rata. Posebno je pozdravio i predsjednika HDPZ-a, **Alfreda Obranića** i predstavnici krapinskoga gradskog poglavarstva, gospodu **Buconjić**. Predsjednik Obranić je nazočne pozdravio i pohvalio rad podružnice koja, iako je razmjerno mala, po svojim se rezultatima može uspoređivati s velikima.

Nakon izbora radnog predsjedništva (**V. Šubat, N. Turk** i **Š. Plinar**) usvojen je dnevni red, te je predsjednik podružnice podnio izvješće o radu tijekom ove skupštinske periode. Rad je ocijenio uspješnim, iako se broj članova – razumljivo – stalno smanjuje. Od osnivanja podružnice do danas umrlo je skoro pola njezinih redovitih članova, ali se zato povećao broj pridruženih članova. Suradnja podružnice sa Središnjicom HDPZ-a je dobra, a uzajamna se komunikacija odvija preko mjesečnika *Politički zatvorenik*, te na različitim sjednicama i telefonskim kontaktima. Zahvalio je i na suradnji lokalnim vlastima koje, osobito Županija i neke općine, i materijalno potpomažu podružnicu. Predstavnici podružnice sudjeluju u svim aktivnostima Središnjice, a u nekim, koje se odvijaju na njezinu podružju, ona i prednjači. Upravni odbor je donio niz odluka o obilježavanju stratišta i grobišta, a predsjednik je također obavijestio nazočne da je pružana pomoć bolesnim članovima, kao i obiteljima umrlih članova.

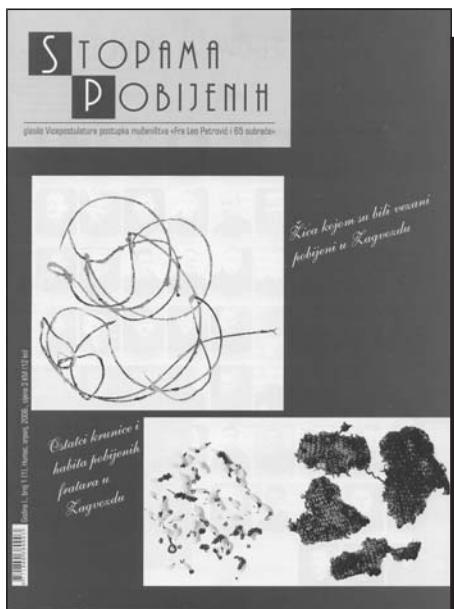
Nakon što je predsjednikovo izvješće jednoglasno prihvaćeno, što vrijedi i za ostala izvješća, pristupilo se izboru vodećih tijela podružnice. Upravni su odbor izabrani: **M. Pavelić** kao predsjednik, **Velimir Šubat** kao dopredsjednik, te **Nada Turk, Antun Goluban, Rajna Čubanović, Ivanka Mrkoci** i **Janko Rukljač** kao članovi. Nadzorni odbor čine: **Franjo Klobučarić** (predsjednik), **Franjo Barnović** i **Štefica Plnar**.

Članovi krapinske podružnice u spomen na Maceljske žrtve u crkvi Krista Kralja

Izaslanicima za Sabor HDPZ-a izabrani su **M. Pavelić, V. Šubat** i **N. Turk**, dok ovlaštenja za zastupanje podružnice imaju **A. Pavelić** i **A. Brna**. Mandat izabranih dužnosnika traje četiri godine, a skupština podružnice se održava svake dvije godine, pri čemu bolesni članovi mogu glasovati i poštom. Prihvaćen je program rada u idućem razdoblju, a nakon skupštine održan je prigodni domjenak..

GLASILO VICEPOSTULATURE POSTUPKA MUČENIŠTVA «FRA LEO PETROVIĆ I 65 SUBRACE»

Glasilo Vicepostulature

Tijekom Drugoga svjetskog rata i na samome njegovu završetku, jugoslavenski su komunistički partizani («antifašisti») ubili 66 hrvatskih franjevaca, pripadnika Hercegovačke franjevačke provincije. Praktično sva ta smaknuća dogodila su se bez ikakva suda, a posmrtni ostatci mnogih ubijenih nisu pronađeni ni do danas. Još su desetci i desetci ljudi nakon rata progonjeni i suđeni zbog održavanja us-

Piše:

Tomislav JONJIĆ

pomena na pobijene. Područje koje je desetljećima pružalo izrazito snažan otpor svakom pokušaju odnarođenja ili odričanja od tradicionalnih vrijednosti, takvim je postupcima desetkovano.

Uprava Hercegovačke franjevačke provincije donijela je 4. studenoga 2004. odluku o osnivanju Povjerenstva za pripremu kauze mučenika, kojoj je za pročelnika izabran **fra Ante Marić**. Od osnutka do danas, to je Povjerenstvo već obavilo krupne poslove. Prikupljena je obilna dokumentacija, a uspješno su obavljene i neke ekshumacije. Biskup mostarsko-duvanjski **dr. don Ratko Perić** se 19. srpnja 2006. suglasio s imenovanjem **fra Luke M. De Rosa**, generalnog postulatora franjevačkog reda, postulatorom kauze. Postulator je potom pokrenuo postupak mučeništva «Fra Leo Petrović i 65 subrace». Za vicepostulatora je u lipnju 2007. predložen, a u rujnu iste godine imenovan **fra Miljenko Stojić**. Upravo je fra M. Stojić uredio prvi broj glasila *Vicepostulature*

postupka mučeništva «Fra Leo Petrović i 65 subrace», koji je pod naslovom «*Stopama pobijenih*» svjetlo dana ugledao u srpnju 2008.

Riječ je o profesionalno uređenom i izvrsno opremljenom izdanju koje na 48 bogato ilustriranih stranica donosi veliki broj informacija o tijeku postupka, ali i

fra Ante MARIĆ

**TRAGOM
UBIJENIH
HERCEGOVACKIH
FRATARA**

Monografija o stradanju hercegovačkih franjevaca

niz literarnih priloga te ambicioznijih članaka u kojima se raščlanjuju povijesne okolnosti u kojima je zločin nad hercegovačkim franjevcima postao moguć i u kojima je, nažlost, izvršen. Posebnu pozornost zaslužuje tekst **fra Franje Vidovića** *Utopija i totalitarna utopija. Komunizam kao primjer totalitarnog karaktera utopije*, u kojem se analizira filozofska potka ideologije koja je od prvog trenutka sadržavala otvorenu najavu nasilja i tiranije, ali je istodobno bila kadra zavodljivim frazama zanijeti milijune. Otvorenje te utopije i hrvatski je narod platio krvlju desetaka tisuća svojih ponajboljih sinova i kćeri...•

Široki Brig 1934.

UBOJSTVA ZA BOLJE SUTRA

Hrvatska je, zahvaljujući raznim čimbenicima, došla u stanje duboke podijeljenosti. Sve je postalo upitnim: od naše povijesti - posebice one 20. stoljeća, pa do npr. unutarhrvatskih propitivanja o tome postoji li uopće hrvatski jezik kao samostalan jezični entitet. U zrelim se društвima takav razvoj može smatrati normalnim, jer različitost mišljenja uza sve kontroverze koje sobom nosi, na kraju ipak obogaćuje društvo. U takvim državama u konačnici ipak prevlada samostalno oblikovano mišljenje većine.

U Hrvatskoj, koja od svoga osamostaljenja pa do danas biva izložena kombinaciji pritisaka vanjskih sila i njihovih domaćih (uglavnom iz političkih i intelektualnih struktura jugo-režima regrutiranih) sljedbenika, stanje poprima oznake društvene depresije i neuroze. Većinu hrvatskog društva se stalno „suočava“ s pomno odabranim grijesima prošlosti i upućuje na, također političkim kriterijem odabrane, tradicije koje treba slaviti. Unatoč težini trenutne situacije, takvu se stanju treba oduprijeti, imajući prije svega svijest o tomu da demokracija, unatoč dugotrajnim i nimalo bezazlenim dirigiranim pritiscima u smjeru preodgoja hrvatskog društva, ipak ostavlja mogućnost prevladavanja većine.

Jedna od najčešće ponavljanih lekcija preodgoja kojemu su izloženi hrvatski građani jest teza o komunističkoj ideologiji za koju se tvrdi da na idejnoj razini navodno nije zločinačka, nego pravednička. Ostaviti će po strani kontraargument koji glasi da ni ideja uspostave samostalne hrvatske države, koja je dovila do

Piše:

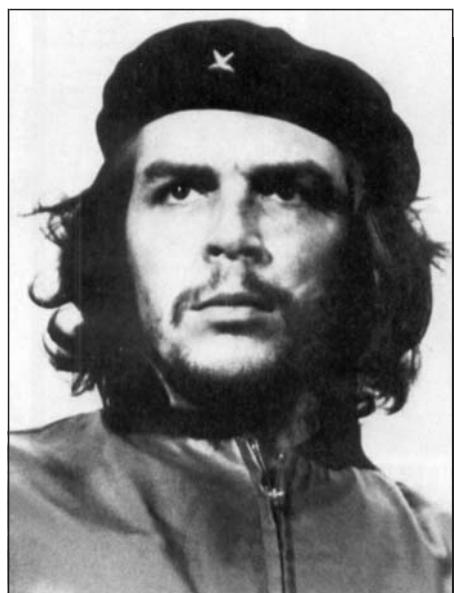
Egon KRALJEVIĆ

stvaranja Nezavisne Države Hrvatske također nije zločinačka, i posvetit će se kratkoj raščlambi jednog aspekta ideje komunističke ideologije, koji nazivam etičkim ekskluzivizmom i pravom na nasilje kao izvedenicom iz njega.

Svi se slažu da zalaganje za socijalna prava ugroženih i jednakost među ljudima, kao bitne oznake marksizma, zaista možemo smatrati pozitivnima. U tom aspektu komunističke ideologije nema ništa kontroverzno. No već u razradi svojih načela marksisti (i to ne samo od **Lenjina** i **Staljina**, već od samog izvora, dakle **Marxa**) prelaze okvire prihvatljivog, jer ostvarenje tih ciljeva vežu isključivo uz revoluciju, dakle nasilje. Opravданje za takav politički stav nalaze u analizi povijesti koju vide kao povijest klasnih borbi iz čega izvlače zaključak o legitimnosti uporabe sile u političkoj borbi. Drugim riječima, ako su drugi ubijali u sebične svrhe, možemo i mi, smatrati marksisti i to s još većim pravom, ubijati u svrhe opće ljudske emancipacije.

Na ovoj točki marksizam postaje groteskna i vrlo opasna karikatura humanizma, jer slično **Machiavelliju**, nasilje definira kao legitimno sredstvo za ostvarenje političkih ciljeva, a ne samo kao krajnji obrambeni čin. No dok je Machiavelli svojim novovjekovnim političkim realizmom razarao srednjovjekovne teorije lažnoga političkog moralizma, dotele marksisti na perverzan način opet povezuju puko nasilje i etiku. Oni naime prvi put u povijesti definiraju neku vrstu *humanizmom legitimiranog prava na nasilje*. Nešto slično postojalo je samo u vrijeme inkvizicije, koja je u ime Boga, dakle opet s etičkom podlogom, također odobravala zločine. S druge strane iako je bila vrlo nasilna, Francuska revolucija nije imala posebno raz-

rađen stav o pravu na teror u ime novog društva. Njezin je radikalizam bio posljedica duha i navada vremena, a ne teorijski razrađenog nazora o legitimnosti ubijanja „u ime dobra“. Većina se političkih borbi do pojave komunističke ideologije dakle vezala uz konkretnu zaštitu državnih interesa ili interesa određenih političkih skupina. Te nasilne čine se doduše uvijek nastojalo prikriti privlačnim političkim parolama i diplomatskim povodima i izgovorima. No države ili društvene skupine koje su sudjelovale u tim politič-

Che Guevara - razbojnički ubojica
kao uzor mladeži

kim borbama, unatoč tomu što su svoje ratove prikazivale kao opću stvar, nikada nisu došle do zaključka o univerzalno-etički utemeljenom pravu na ubojstva. Drugim riječima, usprkos tomu što su svi politički akteri do pojave marksizma u svojim nasiljima bili vođeni osjećajem nekakvoga vlastitog prava, oni to pravo nisu uspostavljali kao opći univerzalno-humanistički i moralno etički stav.

Kod komunista stvar stoji drukčije - oni svoje pravo poistovjećuju s pravom uopće, pa sukladno tomu nasilje vrše iz svijesti o svojoj humanističkoj misiji. Iako su - slično ostalim političkim skupinama - na nižoj političkoj razini svoja ubojstva pravdali ili prikrivali diplomatsko-političkim uljepšavanjima, na višoj teorijskoj razini nisu ublažavali svoj stav o vlastitom, etičkom razlozima legitimiranim pravu na nasilje. Uvjereni u ekskluzivnu i univerzalnu etičku superiornost svog projekta, smatrali su da njihovom

Razne vrste kanibalizma: J. Broz i Idi Amin u Beogradu 1978.

emancipacijskom samolegitimiranju nisu bila potrebna nikakva „malograđanska“ opravdanja. To je stvorilo uistinu luđački zaključak, po kojemu je nasilje komunista dopušteno jer je legitimirano samo marksizmu inherentnim univerzalnim etičkim ciljem, dok se nasilje drugih, partikularnim interesima vođenih političkih skupina, kvalificiralo zločinom. Moglo bi se dakle reći da su marksisti uvijek u pravu, stoga jer se kao (samoproglašeni) ekskluzivni tumači univerzalnih humanističkih načela zalažu za interese svih nas, čak i onda kada su protiv nas.

Ishodišna točka marksizma - stavljanje sebe u poziciju absolutne istine i pravednosti - uz negiranje humanističkog sadržaja svim drugim svjetonazorima, ko-

Ljenjin i Dzeržinski, očevi komunističke strahovlade

rijen je najopasnijeg etičkog relativizma, čak nihilizma. Takav stav vodi u potpuno poništavanje svih prava, uključujući i право na život, onih koji su ne uklapaju u za-

dane sheme društava zasnovanih na „naprednim“ i „znanstvenim“ načelima marксističke teorije. Doktrina koja iz uvjerenosti u vlastitu etičku superiornost izvlači pravo na nasilje nad svima drugima i toj još naziva humanizmom, uistinu predstavlja najviši zamislivi stupanj cinizma. Zahvaljujući prihvaćanju takvog stava, ljudi je bilo moguće ubijati bez imalo grižnje savjesti, dapače uz osjećaj da se to čini „u ime dobra“.

Katastrofalno je da retorika „dobrih ubojstava“ i danas zlokobno odzvana Hrvatskom, i to ne na margini (gdje joj je jedino logično mjesto), nego u znanstvenim institucijama, najutjecajnijim medijima i u samome državnom vrhu. •

ŽRTVE KOJE SMETAJU

(Terapeuti kritiziraju ophodenje s politički proganjima u DDR-u: Zdravstvene posljedice uhićenika u DDR-u istražuju znanstvenici na Sveučilištu u Leipzigu)

Piše:

Verena Friederike HASEL

nužni izlazi, tako su teška sjećanja na saslušanja kod Stasija. „Stupanj oštećenja očito nije prepoznat“, kaže psiholog.

Ferdinand Haenel, koji kao psihijatar liječi u berlinskom Centru za liječenje žrtava mučenih kritičara režima u DDR-u, vidi stvar na sličan način. Po njegovu mišljenju, rasprava o imenovanju suradnika Stasija pravim imenom izaziva kod žrtava emocije. „Oni to shvaćaju tako da su počinitelji zaštićeni, dok su oni onda bili bez zaštite.“ **Anna Kaminsky**, voditeljica Zaklade za savladavanje posljedica DDR-diktature, uočava javnu tendenciju koja žrtve smatra smetnjom. „Svako malo se čuje zahtjev, oni bi trebali prestati.“ Ona kritizira što se pozornost više posvećuje počiniteljima, nego žrtvama – i da mjere rastakanja osobnosti, koje je Stasi primjenjivao na kritičarima režima, nisu uvijek bile kazneno-pravno vrednovane na relevantan način. Mjere rastakanja, koje je DDR intenzivnije primjenjivao nakon 1976., smatraju se blagim oblicima represije. U nastojanju DDR-a za međunarodnim priznanjem, režim je prešao od naglog uhićenja inomišljenika k psihičkim zlostavljanjima, tako da su oni postigli nesposobni za djelovanje. Time je u drugoj polovici osamdesetih godina bilo pogodjeno 20.000 do 25.000 ljudi.

Premještanje pokućstva je samo jedan primjer pokušaja duševnog rastrojavanja, drugi su regulirani u takozvanim Smjernicama 1/76, u kojima se „primjena anonimnih pisama, kompromitirajuće fotografije“ i drugo navode kao iskušana sredstva. „Ako netko noću 23 puta pozvoni na vrata“ kaže Anna Kaminsky, onda to čovjeka uništi, ali kako da se to goni na sudu?“

Posljedice koje je zdravje uhićenika u DDR-u pretrpjelo, trenutno istražuju znanstvenici na Sveučilištu Leipzig. Procjenjuje se da je u sovjetskoj okupacijskoj zoni, kasnijem DDR-u, bilo uhićeno između 170.000 i 280.000 ljudi. Ispitano je 300 uznika dosad. Njih 73 posto izjavljuje da su bili zlostavljeni, 33 posto da su im prijetili smrću. Kao daljnje čimbenike rizika **Gregor Weißflog** i **Kornelia Beer** navode samice, cinkere i česte ciljane krive informacije o članovima obitelji, npr. vijest da su djeca dana na nasilno posvojenje. Čak 86 posto navodi da još uvijek trpe posljedica zatvora.

Mnogi Trobisch-Lütgeovi pacijenti imaju posttraumatske smetnje – slika bolesti, koja se pojavljuje npr. nakon silovanja. Drugi se žale na depresije i smetnje kod spavanja. Ono što bi im po procjenama Trobisch-Lütgea moglo pomoći, bilo bi javno priznanje i pokajanje počinitelja. „Ako priznaju što su ljudima učinili, već je postignuto poboljšanje.“ (*Tagespiegel*, tiskano izdanje, 23. lipnja 2008. Preveo i priredio **Jure Knezović**)

U SPOMEN NA ALEKSANDRA SOLŽENJICINA (1918.-2008.): «ARHIPELAG GULAG» – FRAGMENTI

«Jedan neočekivani zaokret u našoj povijesti učinio je da ponešto (ne beskrajno malo) o Arhipelagu ispliva na površinu. Međutim, iste one ruke što su nam nekada stavljale lisice, danas nam pomirljivo pokazuju znak 'stop': 'Ne! ...Ne valja prevrtati po prošlosti!... Tko proš-

radnici, tek nakon što su postali diktatori, počeli misliti na zabušavanje na poslu kojega obavljaju za sebe osobno.) I ovo: '...u kojem rajonu velikih gradova, u kojоj tvornici, u kojem selu nema ... sabotera koji sami sebe nazivaju intelektualcima?' (...)

Mi danas nismo u stanju dati iscrpujuću studiju slučajeva koji se mogu podvesti pod ovaj široki naziv *insekata*. Stanovništvo Ruskog carstva bilo je vrlo heterogeno. U njemu su postojale manje izolirane skupine, potpuno beskorisne, danas uglavnom zaboravljenе. Insekti su, naravno, bili članovi zemstva, insekti – kooperanti. Insekti – svi vlasnici zgrada. Nemalo ih je među gimnazijskim profesorima. U odborima parohijana – sve sami insekti. Insekti pjevaju u crkvenim zborovima. Svi svećenici su insekti, a što tek kazati za monahe i monahinje....»

*

«Ovo se ovako objašnjavalo (**Lacis**, list *Crveni teror* od 1. studenoga 1918.): 'Mi ne vodimo rat protiv pojedinaca. Mi istrebljujemo buržoaziju kao klasu. Ne tražite u istrazi materijalne dokaze za to što je okriviljenik djelom ili riječju radio protiv sovjeta. Prvo pitanje koje mu morate postaviti jest, kojoj klasi taj pripada, kakvi su mu podrijetlo, odgoj, izobrazba ili zanimanje. Ova pitanja i trebaju odlučiti o sudbini okriviljenika. U tome leži smisao i bit crvenog terora.'»

*

«Bujice su tako ključale i šikljale, ali se preko svih zavaljao i razbio o obale 1929.-30. potop milijuna raskulačenih seljaka. (...) Ovaj se potop razlikovao od drugih i time što se u njemu više nije moglo tek tako: uhitiš oca obitelji, pa poslije razbijaš glavu što ćeš s ostatkom. Naprotiv, ovog se puta pali po gnijezdima, uzimaju se čitave obitelji i temeljito se pazi da ne umakne čak ni dječje uho, bilo njemu petnaest, bilo deset ili šest godina. Sve odreda ima biti pograbljano i upućeno na isto mjesto, na isto uništenje. (Bio

je to, u svakom slučaju, *prvi eksperiment te vrste u suvremenoj povijesti*. Kasnije će ga ponoviti Hitler na Židovima, pa još jednom **Staljin** na neloyalnim i za neloyalnost optuženim narodima. (...)

(...) Korejci sa sovjetskog Dalekog istoka. (Prognani u Kazahstan. To je prvi eksperiment hapšenja po kriteriju krvi.)

Veliki pisac u logoru 1953.

Lenjingradski Estonci (svi pohapšeni kao estonski bijeli špijuni, isključivo na osnovi prezimena).

Svi letonski vojnici i čekisti. Da, da! Letonci, babice revolucije, oni koji su donedavno bili ponos i armatura. (...)

(...) Finska nam je predala samo jedan pusti tjesnac. Zato se četrdesete u Kareliji i u Lenjingradu krenulo na traganje i preseljavanje ljudi s finskom krv. Mi ostali tu bujicu i ne zapazimo: u našim venama nije tekla finska krv. (...)

(...) Zatim je naišla bujica onih koji nisu predali svoje radio-prijamnike ili dijelove za njih. Nađena vam je jedna jedina svjećica (na temelju prokazivanja) – evo vam deset godina!

Aleksandar Solženjicin 1946.

lost spomene, neka mu se oko iskopa!' Samo, poslovica završava ovako: 'Tko ju zaboravi, neka mu se oba iskopaju!'»

*

«U članku *Kako organizirati natjecanje* (7. i 10. siječnja 1918.) **Lenjin** je proglašio da je jedini i sveopći cilj trenutka – 'ocistiti rusku zemlju od svih štetnih insekata'. Pod pojmom insekti podrazumijeva se ne samo sve socijalno strane elemente, nego i 'radnike zabušante', kao što su tipografi partijskih tiskara u Petrogradu. (Evo što čini vremensku udaljenost. Mi danas teško možemo shvatiti kako su to

Napuštanje domovine 1974.

U isto vrijeme bila je i bujica Nijemaca: Nijemci s Volge, ukrajinski i sjevernokavkaski kolonisti, te općenito rečeno, svi Nijemci na području Sovjetskog Saveza. Kriterij za njihovo identificiranje bila je krv. I zaludu si bio heroj građanskog rata, zaludu stari partijac – ti si Nijemac, moraš u progonstvo. (...)

(...) Usred opće bujice osoba oslobođenih ispod njemačke okupacije, potekle su jedna za drugom, kompaktno i brzo, bujice nacija koje su se ogriješile:

1943.: Kalmici, Čečeni, Inguši, Karačajevci,

1944. krimski Tatari. (...) Isto onako kao i ruski Nijemci na početku rata, svi ovi narodi su prognani jedino po krvnom kriteriju, bez ikakvih dossiera. Članovi partije, heroji rada, heroji još neokončanog rata – svi su posliši na isti put.»

*

«Od same 1917. glavno sredstvo u istrazi bio je: revolver na stolu.»

*

«Evo još jedne metode: okrivljeniku pritežu ruke pomoći posebne naprave, tako da su dlanovi okrenuti stolu, pa biju rukom ravnala po zglobovima. Ima čovjek zaista od čega urlati! Treba li u poseban oblik premlaćivanja odvojiti slomljene zube (Karpuniću je slomljeno osam).

Među Zubima koji su bili slomljeni G. Kuprijanovu, sekretaru Oblasnoga komiteta Karelje, uhićenom 1949., jedni su bili obični i o njima nije vođeno računa, dok su drugi bili zlatni. Najprije su mu dali priznanicu da su u skladu. Zatim su se predomislili i priznanicu mu oduzeli.»

*

«Moraju se zabraniti za crijeva zatvorenika opasni razgovori o jelu i što je moguće više uzdizati se u više sfere. (...) E, pa, mislimo i patimo i ničega drugog nema u našem životu. kako je samo bilo lako postignuti taj ideal...»

*

«Na Jagodinu imanju, u blizini Moskve, bile su na ulazu u saunu postavljene ikone, naročito radi toga bi Jagođa i njegovi prijatelji mogli goli, prije nego što uđu u saunu, u njih pucati iz pištolja.»

*

«SSSR ne priznaje ruski potpis na Haškoj konvenciji o ratnim zarobljenicima; ne preuzima nikakve obveze prema tuđim zarobljenicima kod sebe i ne traži zaštitu svojih vojnika koji su pali u ropstvo.

SSSR ne priznaje Međunarodni crveni križ. SSSR ne priznaje svoje dojučerašnje vojnike: nema razloga pomagati im u ropstvu.»

*

«Ne može se, ipak, u XX. stoljeću, desetljećima uporno ne praviti razlika između okrutnosti koje treba izvesti pred sud, i 'staroga' koje 'ne valja prevrtati'.

Mi smo dužni javno osuditi svaku *promisao* da jedni ljudi mogu drugima činiti nasilje. Prešućujući porok, gušeci ga u svom tijelu da ne izide vani, mi ga *sijemo*, i on će u budućnosti od toga samo tisuću puta više izrasti. Time što porok ne kažnjavamo, pa čak ni zločince ne podvrgavamo moralnoj osudi, mi ne samo da štitimo njihovu ništavnu starost – mi pod nogama novih naraštaja podrivamo i same temelje pravde. Eto zbog čega oni rastu 'ravnodušni' – a ne zbog 'nedovoljnoga odgojnog rada'. Mladi se prožimaju idejom da se ovde nitkovluk nikad ne kažnjava, već da je uvijek izvor blagostanja.

Kako će biti tjesno, kako strašno živjeti u takvoj zemlji!»

(Aleksandar I. Solženjicin (1918.-2008.), *Arhipelag Gulag 1918.-1956. Pokušaj književnog istraživanja*, iz Prvog dijela, prema srpskom prijevodu – jer hrvatskoga nema niti je Hrvatima potreban – izabrao i prilagodio T. Jonjić) •

Sinovi su, odrastajući u inozemstvu, po očevu sudu bili nedovoljno Rusi

IZRAEL U DOBA PROROKA ILIJE – POVIJESNI METEŽ I TRAGANJE ZA BOŽJIM PUTEM

Za svoje duge vladavine kralj David je uspio uspostaviti, prostorno gledano, veliko kraljevstvo – od zaljeva Akabe do Libanona, ali i izvan tih granica bijaše predjela koji su, barem povremeno, bili prisiljeni plaćati danak – stanovnici Hamata i Damaska, Amona i Edoma. Nakon Davidove smrti, prvi su se oslobođili Damask i Edom, a zatim su uslijedili gubitci i na drugim stranama. Podjelom kraljevstva na dva dijela, Sjeverno ili Izraelovo i Južno ili Judino, nisu samo ojačali izvanjski neprijatelji, nego su se zaoštrole unutarnje napetosti. Jeruzalem je postupno bio izrastao u moćno općenarodno središte političkoga i vjersko-uljudbenog života. Kad je pak kralj Salomon sagradio veličanstven hram i učinio ga zbornim prebivalištem svećenika, levita i proroka, najutjecajnijih ljudi u narodu, kralj je i za svoju vlast dobio snažno uporište. Odi-jelivši se od Južnoga dijela zemlje, novozabrani kralj Jeroboam osjetio se u Izraelovu kraljevstvu, u svojoj prijestolnici Sihemu, lišenim te dragocjene pomoći. Zbog toga je dao obnoviti dva stara svetišta – u Betelu na jugu i u Danu na sjeveru i kao protutežu Jeruzalemu proglašio ih državnim svetištim, dakako nadajući se kako će u njima stvoriti uporište i na taj način učvrstiti svoj položaj.

Pučanstvo pak Sjevernoga kraljevstva bijaše mješovito: računa se kako su jednu polovicu tvorili Židovi, a drugu pripadnici starosjeditelja nazvanih Kanaanejcima, što u širem značenju obuhvaća cijeli niz raznorodnih plemena. Oni bijahu pretežno naseljeni u većim mjestima, gdje su imali stanovitu samoupravu i svoje bogoslužje. David ih je vojnom silom držao u pokornosti; činio je to vješto pa je došlo do međusobna približavanja, što je urođilo uzajamnim utjecajima. Kad se kraljevstvo razdijelilo i središnja vlast oslabila, počele su oživljavati i jače se isticati razlike. To na poseban način vrijedi za vjerski i moralni život.

Prije ulaska u Palestinu, Židovi bijahu pokretljivi stočari. U novoj postojbini oni

Piše:

Dr. Vjeko Božo JARAK

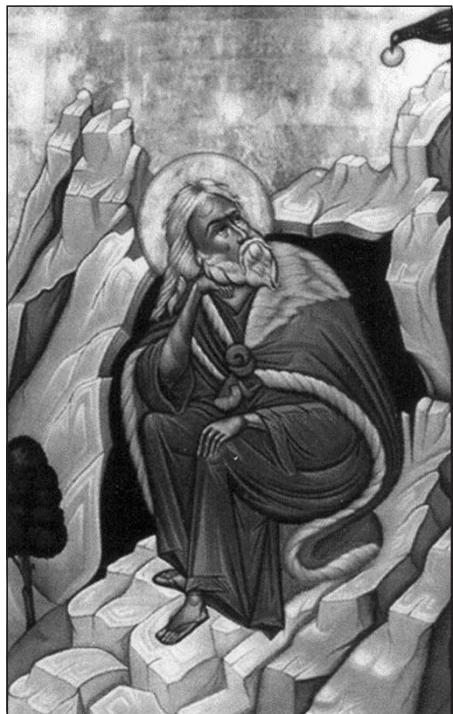
su to prestali biti; započeli su se baviti ugojem domaćih životinja i, većinom, zemljoradnjom. Premda bijahu malen narod, bijahu svjesni svoga duhovnog poslanja i na to ponosni. Na pojedinim mjestima, koje bijahu zaposjeli, zatekli su nekoliko starih svetišta u kojima je štovan Bog EL (= Elohim = Uzvišeni). To bogoš-

bijaše popraćeno čudorednim razvratom, takozvanom hramskom ili sakralnom (obrednom) prostitucijom i ljudskim žrtvama – posebice spaljivanjem djece u nakani pridobivanja naklonosti božanstva: kako bi se otklonila neka nesreća, odnosno postigao uspjeh zamišljena pothvata. I jedna i druga pojava imala je razorno djelovanje i posljedice nesagledivih razmjera, a obje su počele prodirati i širiti se i među Židovima. U Bibliji se te pojave veoma oštvo osuđuju. Spominje se kako je obnovitelj grada Jerihona, Hiel iz Betela, prije početka radova dao žrtvovati svoga sina prvorodenca, Abirama, a na završetku svoga miljenika (mezimca) Seguba (usp. 1 Kr 16, 34).

Pritisnuti prirodnim nepogodama, ugrozeni siromaštvo i bijedom, jednostavni i neuki ljudi povode se za primjerom svojih neznabožačkih susjeda i utječu se njihovu božanstvu, Baalima, želeti uz njihovu pomoć nekako preživjeti. Iz toga postaje razvidnim kako tu nije riječ o vjerskom uvjerenju niti tu ima mesta pozivanju ljudi na izbor: BOG JAHVE ili BAAL!

U pristajanju uz stanovite zorne izraze štovanja božanstva Baali nema istinskih vjerskih poticaja; posrijedi su samo prividni izgledi ili, bolje rečeno, iščekivanja ne bi li uslijedila neka neposredna materijalna korist. To biva očito kad je riječ o ljudima na istaknutim državno-društvenim položajima, recimo o pojedinim vladarima koji žele uspostaviti i njegovati dobre političko-trgovačke odnose s ljudima drugih vjerskih pogleda, posebice pak drugih, susjednih naroda, prvenstveno bogataša i trgovaca.

U takvu sklop stanja i zbivanja treba promatrati nenadanu pojavu proroka Ilike. On se javlja u pojačanoj promičbi štovanja Baala, što se veže uz ponašanje kralja Ahaba (875-854.), a na poseban način uz živo nastojanje njegove žene Izebele; kako bi se štovanje Baala što više proširilo, ona je kojekakvim spletkama progonila istaknute promicatelje židovske

Prorok Ilija na grčkoj ikoni

tovlje, uza sve natruhe, bijaše u svojoj jezgri zdravo, jednobožačko, pa su Židovi preuzimali ta svetišta i u njima nastavili slaviti Boga Jahvu, koji je za njih bio ELOHIM – Uzvišeni Gospod, jedini Bog.

Upravo u doba rascjepa kraljevstva, širilo se po cijeloj Palestini štovanje poganskih božanstava poznatih pod imenom Baal ili (u množini) Baali. Bijahu to kumiri za koje se vjerovalo kako pospješuju plodnost te o njihovu štovanju ovisi urod zemlje i rasplod stoke. Njihovo štovanje

vjere kao što bijahu proroci i svećenici. Izebela naime ne bijaše Židovka nego Feničanka, kći sidonskoga kralja Etbaala. Ilijas je proniknuo svu pogubnost društveno-političkih i vjerskih previranja u kojima, očito, slabi svijest odgovornosti pred Bogom; naizgled se ne ide za potiskivanjem vjere u Boga, ali se bogoštovlje razdvaja od morala i u zbilji života širi nemoral koji ugrožava i vjeru i životadju snagu naroda. Svjestan kako su za to nadgovorniji ljudi na visokim društveno-političkim položajima, Ilijas u prvome svom javnom nastupu ide na kraljevski dvor i otvoreno kralju najavljuje kako takvi postupci imaju pogubne posljedice upravo na onom području na kojem se lažno obećava uspjeh; Ilijas kaže: ne će biti kiše, pa ne će biti ni uroda, i time će se pokazati sva ispravnost štovanja Baala. I bude tako!

Pri prosudbi biblijskih izvješća o proroku Ilijisu i o svim događajima vezanim uz njegovu pojavu i djelovanje, treba imati na umu sljedeće:

Ta su se izvješća dugi niz godina, oko 300 godina, usmeno prenosila s naraštaja na naraštaj dok nisu zapisana u obliju što ga danas imamo. Pisci tih izvješća nisu mogli provjeriti povjesnu vjerodostojnost pojedinih dijelova, i da su oni to htjeli, ali to nije bila njihova nakana. Oni su željeli istaknuti vjersku poruku. Budući su se svjedočanstva vjere događala u raznim oblicima, pisci su ih različito zapisivali – u obliku mudrih izreka, kratkih pripovijetki, pobožnih priča, onih jednostavna sadržaja (zovemo ih legendama) kao i onih čudesna sadržaja (a poznate su nam pod pojmom mitova). U svim tim izvješćima bitno je samo jedno: što pojedino izvješće znači, koja je vjerska poruka u njemu sadržana.

Sve se to može vidjeti, pratiti i shvatiti na biblijskim izvješćima o proroku Ilijisu i njegovu djelovanju! Njegov životni put zapravo je zorna slika životnoga puta svakoga vjernika koji iskreno želi živjeti i djelovati nadahnut vjerom u Boga.

Bitno obilježje vjere zrcali se u povjerenju u Boga koji je djelatan u povijesti; primjeri su više nego očiti: Abraham i Mojsije ne mogu se uopće razumjeti osim u prihvatanju njihova svjedočanstva kako ih je u životu vodio Božji duh! Svjestan

snage djelovanja Božjega vodstva, Ilijas nastupa smjelo i u srazu s predstvincima kumira Baala odnosi pobedu. Nakon toga bilo bi očekivati radosno klicanje, ali toga nema. Naprotiv! Ilijas o svemu razmišlja i postaje potišten; stoviše: zabrinut je i boji se! On preispituje svoje postupke i u nj se uvlači dvojba te sjetno moli Boga:

«Već mi je svega dosta, Gospode! Uzmi dušu moju, jer nisam bolji od otaca svojih!» (1 Kr 19, 5).

Na tu Ilijinu molbu Bog se odziva, ali je ne usvaja. Obećava Ilijisu svoju pomoć, ali traži od njega ustrajnost – svoju službu mora nastaviti! Ilijas posluša i zaputi se prema Božjoj gori zvanoj Horeb. Na tom putu prenoći u nekoj šipili i tu doživi viđenje. Začuje glas kako upravo pokraj te šipilje prolazi Bog. Najprije je osjetio silan vihor, ali Bog nije bio u vihoru; zatim snažan potres, ali Bog nije bio ni u potresu; potom strahovit organj, ali Bog nije bio ni u ognju. Pošto se sve to smirilo, pojavio se blag, ugordan povjetarac. Ilijas je tada izišao iz šipilje i shvatio kako je upravo tada, s pojavom tiha i blaga povjetarca, Bog prošao putem kojim on treba ići dalje.

Ilijas je shvatio poruku: Uporabom sile moguće je postići neke izvanjske učinke, ali nikakvom prisilom nije moguće iznutra promijeniti čovjeka, učiniti ga boljim čovjekom. A Bogu je jedino do toga stalo. Sve je drugo ovisno o tome, sve je namjenjeno čovjeku kao poticaj za osobnu izgradnju i unutarnje obogaćenje srca i duše dobrotom i ljubavlju.

Krećući se tim putem, čovjek ostvaruje smisao svoga postojanja, oslobađa se svih oblika straha i tjeskobe – može se oprijeti svim razornim silama, pa i onoj najtežoj – smrti.

I to je na Ilijinu primjeru zorno predstavljeno:

Kralju se Ahabu svidio Nabotov vinograd i pokuša ga od njega kupiti ili zamjeniti. Nabat ne htjedne ni jedno ni drugo; on jednostavno odgovori kralju: «Ne dam ti baštine svojih otaca!» (1 Kr 21, 4) Na to se oglasi kraljica: vješto smisli spletku i optuži Nabota, pa on bude osuđen i pogubljen, a kralj zaposjedne njegov vinograd. To je, koliko je poznato, prvi zapisan spletarski sudski postupak; uslijedili su mnogi, i danas se ne prestaju množiti. Nu-

kod toga se oglasio prorok Ilijas. Kao i na početku svoga djelovanja, smjelo je otišao i kralju u oči rekao istinu: Božja je istina nerazdvojno povezana s pravednošću! I ta će istina stići i njega i kraljicu!

Ilijas je dobro znao kako je vođen sudski postupak, ali on nije spominjao ni sudce ni svjedočke, nego izvor nepravde rekavši kralju: »... prodao si se da činiš što je zlo u Božjim očima!»»Umorio si, oteo si!» (1 Kr 21, 19-20).

Silan odjek što ga je Ilijas tada imao u narodu nije se tijekom povijesti smanjivao nego povećavao; on i danas moćno djeluje. S toga povijesnog odstojanja možemo pomicati koliko je on važan ne samo u odnosu spram vjerskog svjedočanstva usko promatrano nego spram razvoja svijesti o ljudskom dostojarstvu uopće i ulozi koju u tom razvoju ima sloboda čovjeka pojednica potvrđena osobnim stavovima i odlukama.

Dalekosežno je također i značenje biblijskoga prikaza o svršetku Ilijina života.

Sastavljen je po uzoru na izvješće o Mojsijevu kraju života. Bog je pozvao Mojsija neka sepone ne goru Nebo. S te gore Bog je Mojsiju pokazao obećanu zemlju i tu je on ostao – kod Boga; nije se vratio i nikad mu se nije saznao za grob!

Naslućujući svoj kraj, Ilijas je također želio ostati sam sa svojim Bogom. Htio je svoga mladog prijatelja i nasljednika, proroka Elizeja, poštediti bolna doživljaja rastanka. Nu Elizej je proniknuo njegove namisli i nikako nije pristao da ga ostavi sama. I dok su jedan drugoga pokušavali uvjeriti: Ilijas Elizeja kako treba ostati, a Elizej Iliju kako ga želi pratiti do kraja, pojave se «ognjena kola», stadoše među njih i «Ilijas u vihoru uziđe u nebo» (2 Kr 2, 11).

Poruka je toga izvješća jasna:

Kad čovjek istinski služi Bogu, onda još za života nestaje iz njegova srca straha i tjeskobe. Njemu biva jasno kako ni smrt nije strašna i ne prijeti ništavilom. Ona je sretan prijelaz iz ovoga svijeta u drugi, ulazak u vječno zajedništvo ljubavi i života s Bogom. Nu to vrijedi ne samo za izuzetne i veličanstvene primjere, kao što su Mojsijev i Ilijin, nego i za one koji su naizgled strašni kao što bijaše smrt Sluge Božjega u knjizi Izajije Drugog ili Isusa iz Nazareta. •

ISPUNJEN JE NAŠ ZAVJET SVET

Dne 13. rujna hrvatske su političke osuđenice odnijele kamen za Crkvu hrvatskih mučenika na Udbinu. Nakon dugog čekanja da HDPZ pokrene akciju i sve logore, zatvore ili mučilišta dostojanstveno obilježi i uklesano u kamen ugraditi u povijest, to još do danas nije učinjeno. Na poticaj mnogih naših kolegica, odlučile smo same to učiniti bez odgode, jer

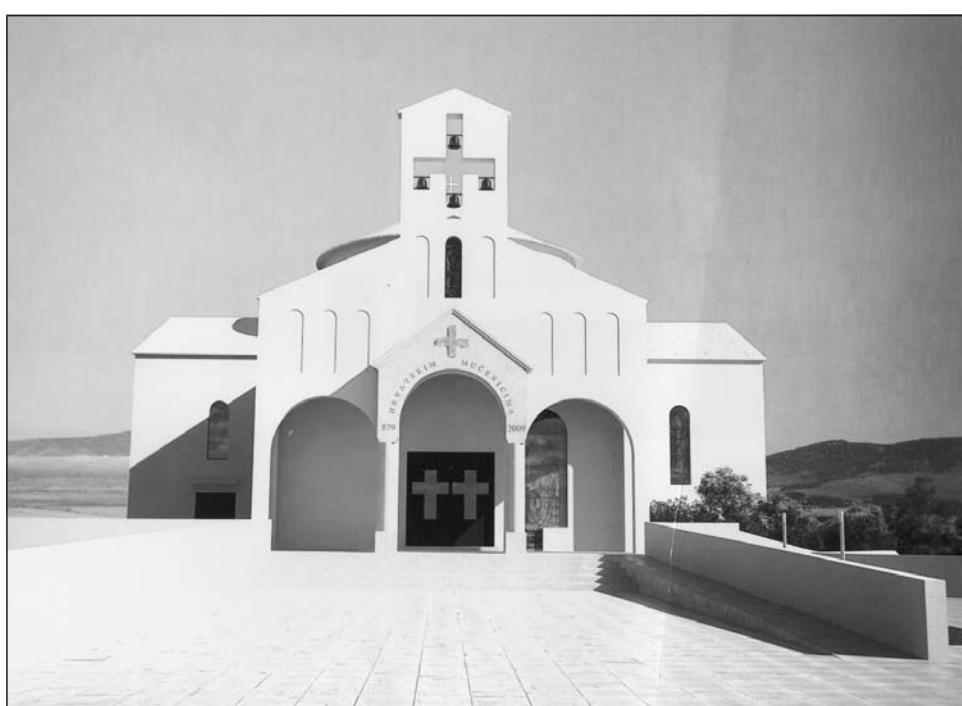
Piše:

Kaja PEREKOVIĆ

busa, kamen nije predan onako kako je bilo najavljeni, da će ga donijeti četiri stalice na tragljama, već su ga nosili branitelji – motoristi koji su nosili i ostalo ka-

našega trajanja i usmjereno za budućnost. Ispod staklenog poda crkve vidjet će se sarkofag, a u središtu ispod kupole svjetlo će obasjavati Višeslavovu krstioniku. Prilog za gradnju ove spomen-crkve šalju mnogi pojedinci, a glavni pokrovitelj je Hrvatski sabor. Navodim imena osoba koje su dale prilog za troškove spomen-kamena:

Zorica Čengić	200,00 Kn
Beba Jadrić-Grahek	500,00 Kn
Maca Vincens	1.000,00 Kn
Verica Veliki-Očić	200,00 Kn
Ljubica Došen	200,00 Kn
Adelka Nikolić	400,00 Kn
Slavica Haim	300,00 Kn
Zdenko Kruljac	300,00 Kn
Andelka Češnjak	100,00 Kn
Dragica Pelikan	100,00 Kn
Milka Alić	500,00 Kn
Ljubica Putanec	200,00 Kn
Marija Predovan-Marčinko	700,00 Kn
Miljenka Babić-Rogulj . .	300,00 Kn
Kaja Pereković	800,00 Kn

vrijeme sve više odnosi naše snage. Skupili smo novce i obavili pripreme. Na granitu predviđenih dimenzija (30 x 20 x 10 cm) uklesan je sljedeći tekst:

**U SLAVONSKOJ POŽEGI ZA
VRIJEME TITA
ROBIJALO JE 3.016
HRVATSKIH ŽENA
OSUĐENIH NA 12.291 GODINU
SVJEDOČI HDPZ**

Ovom prigodom iz Koprivnice je išao jedan autobus u kome su bile žene – političke osuđenice u pratnji svoga predsjednika, ali i pripadnici udruge Hrvatski domobran. Iz Zagreba, na žalost, iše smo samo **Dragica Pelikan, Andela Češnjak** i ja. Zbog lošeg vremena i kašnjenja auto-

menje.

Prije početka mise i svečanosti, animatoru protokola, tajniku biskupije, predali smo naš dar – knjigu »Naše robijanje» i knjigu Mate Marčinka »Mučenička Hrvatska«. U knjizi »Naše robijanje« upisana je posveta: »Žene hrvatske političke osuđenice s radošću donose kamen, kao trajni znamen da su i žene kroz hrvatsku povijest sudjelovale u stvaranju bolje Hrvatske«. A u knjizi Mate Marčinka zapisano je: »Hrvatska nam je u srcu. Sve naše patnje mali su doprinos u bolnom hodu mučeničke Hrvatske«

Glavni odbor za izgradnju Crkve hrvatskih mučenika, pa i nastojanjem našeg predsjednika gospočke podružnice HDPZ-a, g. **Ivana Vukića**, gradi crkvu u obliku križa, po uzoru na crkvi sv. Križa u Ninu. To nas jako veseli, jer je ovo znak

Zahvaljujući prilozima pokriveni su svi troškovi, a višak novca uplatit će se za gradnju crkve. Zahvaljujem svima koji su mogli sudjelovati u ovom za nas važnom događaju. •

MI SMO LAĐE (1941.)

*Doći ću u kristalnu zoru
i pozdravit more iz daljine,
podragat galeba, koji će zapijukat
i otprihnut u visine.
I odgurnut ću staru lađu,
muževno joj stat na pramac;
i ostali će vidjet, da je naša zora,
pa će složno strgnut lanac.*

Dražen PANJKOTA

BORCI ZA SLOBODU: KAVRANOV PISMO UDOVICI BOŽIDARA CEROVSKOG

Kad bismo danas i one upućenje u hrvatsku nacionalnu borbu u prvoj polovici XX. stoljeća upitali tko je bio **Božidar Cerovski**, vjerojatno ne bismo dobili posebno sadržajan odgovor. Čudnom je, naime, igrom sudbine Cerovski, istaknuti pripadnik hrvatskoga nacionalističkog naraštaja između dva svjetska rata, politički uznik u tridesetim godinama, a u doba Nezavisne Države Hrvatske državni dužnosnik, uglavnom nepoznat hrvatskoj javnosti. Osim kratke bilješke u leksikonu *Tko je tko u NDH* (Zagreb, 1996.), koju potpisuju **Goran Ante Blažeković** i **Zdravko Dizdar**, mršave spoznaje o njemu uglavnom su fragmentarne i razasute po memoarskoj publicistici i u historiografskoj literaturi.

Dokument koji objavljujemo u prilogu ovoga teksta, prigoda je – u sklopu sjećanja na *Rujanske žrtve* – podsjetiti se na životopis toga hrvatskog borca.

Naslućujući skoru smrt, **prof. Ana Kokša**, udovica B. Cerovskog, uručila je **prof. Kazimiru Kataliniću**, svomu prvom susjedu i dugogodišnjem prijatelju, fotokopiju rukom napisana pisma, koje joj je početkom 1947. uputio **mr. pharm. Božidar Kavran** (1913.-1948.). Željela je da pismo ostane sačuvano kao svjedočanstvo o njezinu pokojnome mužu. Na preporuku da pošalje izvornik u Hrvatsku, Hrvatskomu državnom arhivu, rekla mu je kako želi da pismo ostane u obitelji, kao jedna od malobrojnih uspomena na oca.

Gospoda Kokša je iz Zagreba otisla u emigraciju skupa s mužem i dvoje nejake djece: **Brankom**, rođenim 1942. i godinu mlađim **Božidrom**. U vrijeme prve Jugoslavije, dok je još studirala glazbu, djelovala je u ilegalnome ustaškom pokretu i tako je upoznala Božidara, za kojeg se kasnije, u doba NDH, udala. Ostavši bez muža, u emigraciji je napornim radom, isprva fizičkim, a kasnije kao profesorica klavira, uzdržavala sebe i djecu, omogućivši im i studij, pa je stariji sin danas poznati odvjetnik, a mlađi je zubar. Zbog opasnosti od izručenja Jugoslaviji, već u Austriji je počela upotrebljavati djevojačko prezime, dok malodobnim

Piše:

Tomislav JONJIĆ

sinovima ostavlja očevo prezime, koje nose i danas. Zahvaljujući svojoj sposobnosti, simpatičnosti i iznimnoj prodornoći, uspjela se probiti u tada jedini argentinski televizijski kanal, gdje je nastojala

Božidar Cerovski

promicati hrvatsku stvar. O njezinoj je glazbenoj djelatnosti u više navrata pisano u hrvatskome emigrantskom tisku, na pose u *Hrvatskoj reviji*.

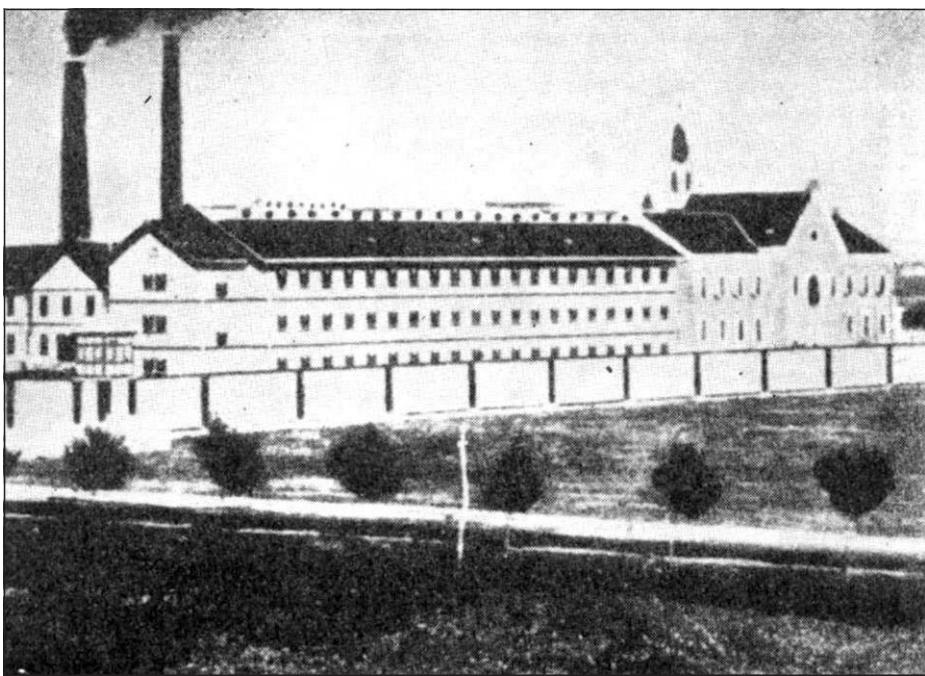
Kavranovo pismo gospodi Kokša upućeno je u siječnju 1947. Pisac pisma, Božidar Kavran, magistar farmacije, predratni zaprsegnuti pripadnik ustaškog pokreta, a tijekom rata istaknuti ustaški dužnosnik, najpoznatiji je kao ključni organizator akcije *Deseti travanj*, u sklopu koje se veći broj hrvatskih rodoljuba, nakon povlačenja u svibnju 1945., odlučio vratiti u domovinu i nastaviti borbu protiv Jugoslavije i komunističkog režima. Većinom su pohvatani i – kao i Kavran koji je jugoslavenskim službama pao u ruke među posljednjima – osuđeni u jednom montiranom postupku i mahom smaknuti u rujnu 1948. Iako na razrješenje niza pitanja u svezi s tom akcijom još uvijek

čekamo, o njima je ipak napisan znatan broj članaka i knjiga. Nasuprot njima – kojih pedeset obljetnicu osude i smaknuća obilježavamo upravo ovih dana – daleko od očiju vlasti, «*krišom, krišom, dragi čitaoče, krišom*» (Matoš, *Kip domovine leta 188**), Cerovski je zapravo nepoznat.

Rođen je 23. prosinca 1902. u Karlovcu. U Zagrebu je pohađao srednju školu i Trgovačku akademiju te se kao službenik zaposlio u Hipotekarnoj banci. Još od mладosti pripada hrvatskim nacionalističkim redovima, a Ustaškom je pokretu pristupio 1932. Prema raspoloživim podatcima, već u to doba održava veze s hrvatskom političkom emigracijom, a u domovini sudjeluje u osnivanju nacionalističkih organizacija «Mladica» i «August Šenoa» na Sveučilištu. Uhićen je u ožujku 1934. kao pripadnik skupine koja je sudjelovala u prebacivanju svojih istomišljenika preko granice, u Austriju. U toj su skupini zatvoreni **Stjepan Crnički**, **Ivan Baraković**, **Franjo Rel**, **Josip Gašparović**, **Božidar Cerovski**, **Slavin Cindrić** i **Petar Peroš**. Čitava je skupina 12. travnja 1934., nakon jednomjesečnoga redarstvenog pritvora, prebačena u Beograd, na Adu Ciganliju, radi suđenja pred Sudom za zaštitu države. Postupak protiv Gašparovića je razdvojen, jer ovaj zbog zlostavljanja nije bio sposoban stajati pred sudom, pa su 2. lipnja 1934. osuđeni na tešku robiju, i to: Baraković na 15 godina, Crnički na 10 godina, Rel na pet godina, Cerovski na tri godine, a Mokrović na šest mjeseci, dok je Cindrić oslobođen. Istdobro je u odsutnosti na doživotnu robiju osuđen bjegunac **Josip Katušić**.

Kaznu Cerovski izdržava u Srijemsкоj Mitrovici. Prema nekim je svjedočenjima tamo održavao i predavanja o gospodarskim temama, koja su slušali ne samo hrvatski nacionalisti, nego i komunisti, a sa sigurnošću se može tvrditi da je u Mitrovici upoznao i istaknute komuniste (**A. Hebranga**, **O. Keršovanija** i dr.), te da je sudjelovao u organiziranju štrajkova i prosvjeda protiv zatvorske uprave i robijaškog režima.

Nakon izlaska iz zatvora nastavlja sudjelovati u borbi hrvatskih nacionalista.

Cerovski je kao hrvatski nacionalist robijao u Srijemskoj Mitrovici

Među najistaknutijim je članovima *Odbora hrvatskih političkih robijaša*, prve udruge hrvatskih političkih uznika, kojoj je na čelo izabran **Juco Rukavina**, a sudjeluje u osnivanju «Uzdanice», jedne od organizacija pod kojima je u domovini djelovao ilegalni Ustaški pokret. Cerovski je bio jedan od članova njezina upravnog odbora, u kojem su još bili **Jure Pavičić, Aleksandar Seitz, Blaž Lorković**, a od 1940. i Juko Rukavina i **Viktor Tomić**. «Uzdanica» je stajala iza objavljuvanja novina *Orač* i *Sijač*, koje su jugoslavenske vlasti odmah zabranile. Cerovski surađuje i u novopokrenutome **Budakovu Hrvatskom narodu**, kojemu je jedan od glavnih suradnika, uz **Slavka Kvaternika, Ivana Oršanića, Mladena Lorkovića, Vilka Begića i Dominika Bumbera**. Po svemu sudeći, postaje članom i borbene organizacije «Matija Gubec», koja poduzima niz oružanih akcija na predstavnike režima. U svakom slučaju, prema dostupnim procjenama jugoslavenskih vlasti, Cerovski je krajem tridesetih godina spadao u sam vrh ustaške organizacije u domovini. Kao takav, našao se na Zubu redarstvenih službi **Mačkove i Šubašićeve** Banovine Hrvatske. Nije posve jasno, je li i Cerovski bio uhićen početkom 1940., kad su banovinske vlasti poduzele opsežne akcije protiv hrvatskih nacionalista, te su mnoge od njih uhitile i bez ikakva suda strpale u koncentracijske logore u Lepoglavi i u

Krušćici kod Viteza. Prema nekim je tvrdnjama, naime, bio uhićen, ali je uspio pobjeći, dok se s druge strane tvrdi da je izbjegao uhićenje.

No, nepobitno je da se u lipnju 1940. nalazi u Italiji, gdje će dočekati proglašenje NDH. U emigraciji postaje jednim od najbližih **Pavelićevih** pouzdanika, te se njegovo ime nalazi među imenima ukupno pet povjerenika Glavnoga ustaškog stana, koje je Pavelić imenovao još u emigraciji. Svega nekoliko dana nakon povratka u domovinu, Pavelić ga 22. travnja 1941. imenuje ustaškim povjerenikom za javni red i sigurnost za grad Zagreb. Prigodom reorganizacije redarstva, 4. svibnja 1941. **Eugen Dido Kvaternik**, dotadašnji ravnatelj za javni red i sigurnost za čitavu državu, imenovan je državnim tajnikom i ravnateljem Ravnateljstva za javni red i sigurnost (RAVSIGUR), dok je Cerovski istog dana dobio naslov povjerenika pri RAVSIGUR-u za grad Zagreb. Ministar unutarnjih poslova **dr. Andrija Artuković** imenovao je 1. svibnja 1941. **Marijana Ivu Nikšića** novim ravnateljem zagrebačkog redarstva. Cerovski je postao i pripadnikom Poglavnike tjelesne bojne. Iz svega toga proizlazi, da je u prvo vrijeme bio među najistaknutijim pripadnicima sigurnosnog sustava nove države.

Nakon saziva Hrvatskoga državnog sabora u veljači 1942., Cerovski postaje njegovim članom. Početkom studenoga

1942. promaknut je u čin bojnika Poglavnike tjelesne bojne, a u listopadu 1944. u ustaškoj vojnici dobiva čin ustaškog puškovnika. Radi i u gospodarstvu, u upravi *Ponove* te zagrebačke tvornice «Union».

Za njegovu je daljnju sudbinu ipak najvažniji bio njegov udio u izgradnji redarstveno-sigurnosnog sustava NDH. Na taj je dio sustava koji je nastao u izrazito nepovoljnim okolnostima, pala nezahvalna zadaća nadzora nad osobama i skupinama koje su mogle ugroziti novi državni poredak. To su u prvom redu bili jugoslavenski nacionalisti, pripadnici Jugoslavenske vojske i četnici. S obzirom na nazočnost njemačkih oružanih snaga i njemački ideološki pritisak, te hrvatsku potrebu da mlada država dobije njemačke simpatije i zaštitu u predstojećim pregovorima o razgraničenju (osobito s Italijom), uskoro će biti poduzete i oštре mjere protiv Židova. Nejasno je bilo i držanje komunista. Hrvatske su vlasti od Banovine naslijedile oko 300 uhićenih komunista. S obzirom na njihovu jugoslavensku orijentaciju (i «liniju Partije na obranu zemlje»), te su osobe i dalje smatrane nepočudnima, ali su neke bile puštene već sredinom travnja 1941., dok su druge ostale internirane u zagrebačkim zatvorima i u dvoru Kerestinec.

Iz brojnih svjedočenju komunista koje su hrvatske vlasti zatekle u banovinskim zatvorima ili su ih same pritvorile odnos-

Prof. Ana Kokša,
udovica Bože Cerovskoga

no internirale, Cerovski se ponašao tolerančno. Prema tvrdnjama **Zvonimira Komarice i Zvonka Ivankovića Vonte**, malo nakon proglašenja NDH Cerovski je razgovarao s pritvorenim Otokarom Keršovanijem. Ponudio mu je slobodu pod jednim jedinim uvjetom: da ne djeluje protiv novoproglašene hrvatske države, ali je Keršovani ponudu odbio. Nije, dakle, tražio nikakvo demonstrativno odricanje od komunističke ideologije niti odustanak od promičbenog djelovanja, nego samo izjavu komunista da neće djelovati protiv hrvatske države. Već 10. svibnja Cerovski je iz zatvora na zagrebačkoj Savskoj cesti pustio tridesetak komunista, nazvavši ih hrvatskim sveučilištarcima i hrvatskim sindikalistima, pozivajući ih da ne ometaju izgradnju hrvatske države. I od njih je, dakle, tražena samo elementarna lojalnost prema državi proglašenoj u svjetskome ratu. Nažalost, njima je bila preča «*matuška Rusija*» (Cesarec) i sudsina svjetske boljševičke revolucije.

Prema jednom od kerestinečkih interniraca, Z. Komarici, komunisti internirani u tom dvorcu nadomak Zagreba bili su smješteni u sobe koje stražari nisu posebno nadzirali. Nisu morali raditi, a imali su kvalitetnu hranu i mogli su bez ikakvih smetnji i nadzora održavati partijsku nastavu. Imali su pravo na dvije duge šetnje dnevno i neograničeno primanje paketa, pošte, novina i knjiga. Neograničeno su se služili knjižnicom bana **Mihalovića**. Uživali su zdravstvenu zaštitu s pravom odlaska u Samobor i Zagreb. Kućni red je zajednički utvrdila zatvorska uprava odnosno nadzornik **Mladen Horvat** s predstvincima interniranih komunista, oslanjajući se na propise iz doba Banovine Hrvatske i praksu koja je vladala u Lepoglavi odnosno u zatvoru u zagrebačkoj Savskoj ulici. Posjetitelji su mogli dolaziti i bez posebnih propusnica, a nedjeljom su posjeti bili neograničeni kako po trajanju, tako i po broju posjetitelja. Posjetitelje su internirci (kako komunisti, tako i židovski odvjetnici) mogli pratiti i izvan zatvorskoga kruga. Uprava je čak udovoljavala zahtjevima komunista, da se iz njihovih soba isele oni, koji nisu bili komunisti.

Iako se zatvorski režim nešto postrožio nakon 22. lipnja 1941., prvo prebrojanje i popisivanje interniraca uslijedilo

je tek nakon mjesec i pol, 9. srpnja 1941., što znači skoro dvadeset dana nakon njemačkog napada na SSSR (odnosno sve do odmazde zbog ubojstva redarstvenog agenta **Ljudevita Tiljka**). U svakom slučaju, kerestinečki su internirci – prema Komaričinim riječima – «*bili (...) sretni što se način i ritma našeg življena razlikuje od onoga što smo [o] zatvorima i zatvorskim režimima, op. T. J.J pročitali u knjigama*». Jedan od bliskih Titovih suradnika, **Vladimir Velebit**, svjedoči o tolerantu odnosu hrvatskih vlasti prema komunistima, kako u Kerestincu, tako i

Mr.ph. Božidar Kavran

uopće u Zagrebu i okolici, gdje je polako počela funkcionirati hrvatska vlast: «*Prvih dana travnja, nakon napada na Jugoslaviju, u Zagrebu je vladao pravi kaos, čak i nekoliko dana nakon proglašenja NDH. Tada je bila prilika da se svi mirno išetaju iz Kerestinca. Događalo se da zatvorenici izidu iz zatvora, odu kući u Zagreb, a onda se vrati. Neshvatljivo. Znam jednog zatvorenika koji se u zatvor vratio kasno navečer, a čuvari mu nisu htjeli otvoriti vrata. Rekli su mu da dođe ujutro*». Istaknuti komunistički dužnosnik, **dr. Pavle Gregorić**, također potvrđuje neobično liberalan režim u internaciji. Zahvaljujući takvomu ponašanju stražara i zatvorske uprave, **dr. Mladen Iveković** je «*neprimijećen izišao iz sobe i napustio policiju*». Internirane komuniste u zagrebačkim zatvorima, pa tako i u dvorcu Kerestinec moglo se se bez ikakvih poteškoća (pa čak i bez propusnice!) posjetiti čak i nakon njemačkog napada na SSSR. Prema nekim preživjelim internir-

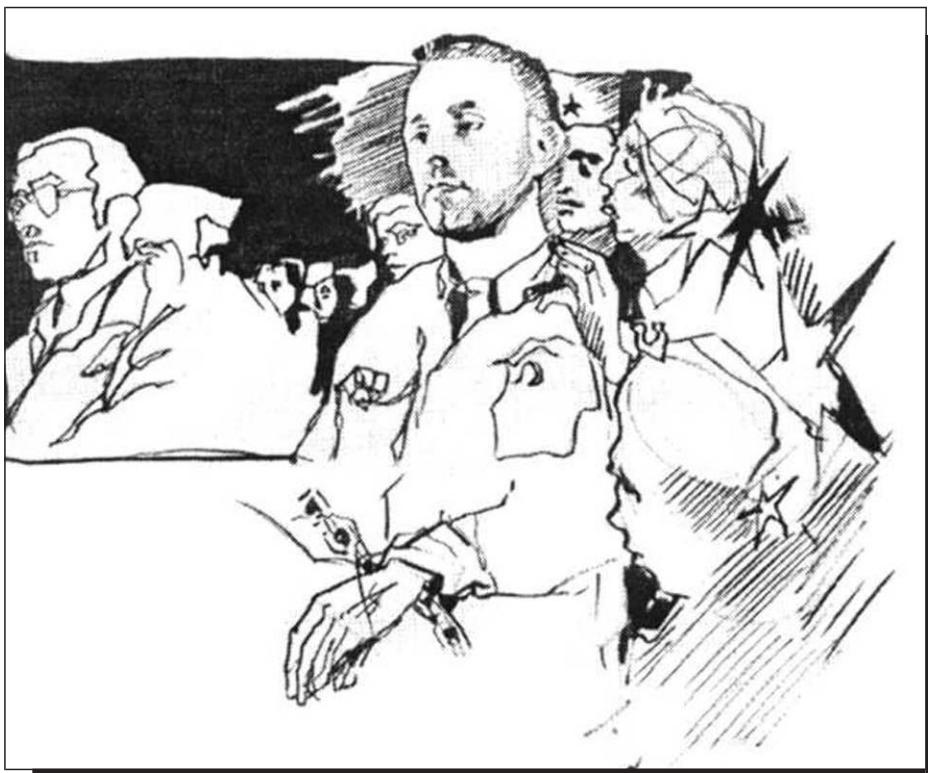
cima, komunisti su u Kerestincu imali i oružje, i to šest pištolja i dvije puške.

Korisno je taj zatvorski režim usporediti s režimom koji su uživali hrvatski i drugi politički uznici u komunističkoj Jugoslaviji.

Svi ti podatci govore o političkom stavu novih hrvatskih vlasti prema komunistima. Kako proizlazi iz podataka koji se tiču Zagreba i zagrebačkog područja, njega je, očito, dijelio i Božidar Cerovski. Štoviše, Keršovanijeva udovica navodi 1966. kako je upravo Cerovski zaslužan za liberalan režim u kerestinečkom zatvoru, te dodaje da joj se on potužio kako mu neki zbog toga i prigovaraju.

Do krupnih promjena dolazi nakon njemačkog napada na SSSR i komunističkih proglaša odnosno letaka objavljenih tim povodom. Tada počinje razdoblje strožih mjera, pa i represalija prema malom broju komunista. Komarica ipak navodi da su stražari u Kerestincu, nakon što je Cerovski 26. lipnja posjetio internirane komuniste, postali «*manje službeni*». Cerovski je, naime, tog dana došao u Kerestinec, te je s Keršovanijem razgovarao u šetnji po dvorištu dvorca. Ta šetnja i razgovor trajali su oko sat vremena, a pri tom su ih s prozora promatrali drugi komunisti, koji nisu mogli čuti o čemu govorile. Uvečer je Keršovani bio škrt na riječima, a bilo je očito da između njih dvojice nije postignuta suglasnost oko daljnje vojnopolitičkog razvitka. Oko tri tjedna kasnije – potaknuti komunističkom propagandom i fanatično uvjereni u skoru pobjedu Crvene armije, a dijelom i osokoljeni ublažavanjem zatvorskog režima nakon posjeta Cerovskog – komunisti internirani u Kerestincu odlučili su se na bijeg. Nakon njega, a i u represalijama koje su slijedile povodom drugih komunističkih akcija – koje se i danas različito tumače – stradali su mnogi istaknuti komunisti. Među njima je bio i književnik August Cesarec, kojemu se – jednom nevjesteštom manipulacijom i grubom kri-votvorinom, o kojoj ćemo drugom prigodom i na drugome mjestu, atribuirati tobožnji zatvorski natpis na zidu koji sadržava poklik «*Živjela sovjetska Hrvatska!*» – ali nitko od preživjelih sudionika i njihove rodbine nikada nije okrivio Cerovskoga ni za kakav neljudski čin.

Također, iako je sudjelovao u provedbi protužidovskih mjera, nema nikakvih do-

B. Kavran pred komunističkim sudom

kumentiranih tvrdnji o njegovu nekorrektnu ponašanju. Ni u nizu knjiga o stradanju zagrebačkih i hrvatskih Židova, koje su objavljene posljednjih godina, Cerovskoga se ne apostrofira posebno. To mu, međutim, nije pomoglo. Nakon što se u svibnju 1945. povukao u Austriju, u Wolfsbergu su ga uhitile britanske vojne vlasti, koje su ga smjestile u logor Federau. Izručen je jugoslavenskim vlastima i 12. siječnja 1947. osuđen na smrt po kratkom postupku i bez prava na obranu, te smaknut, navodno 24. siječnja 1947. u Zagrebu ili u zagrebačkoj okolini. Na vijest o njegovu ovozemaljskom kraju, njegovoj se supruzi Kavran («Matek») obratio pismom, koje u cijelosti glasi:

*

«Mnogo poštovana gospodjo!

Hrvatski je narod odvukao pokazivao divan primjer pozrtovnosti u borbi za slobodu i nezavisnost. Kroz čitavu poviest Hrvata vidi se da je hrvatski narod uviek imao krasne uzore borbenosti i baš toj odlici ima zahvaliti, da se je do dana današnjega održao kao narod, jer samo su oni narodi sačuvali svoj život, koji se nisu plasili smrti. Kao što u životu pojedinca nema uzpjeha bez poteškoća i žrtava, tako i u životu naroda nema napredka bez znoja i krvi. Tajna je života, da se sve ono što je veliko temelji na krvi.

Narod crpi snagu iz grobova boraca, koji padaše za vlastiti narod i Domovinu.

Žrtve su najljepši simbol i najveći poticaj u borbi protiv neprijatelja.

Žrtve, iako nieme, najriječitiji su propovjednici.

Mnogo poštovana gospodjo! Vaš suprug, a naš ratni (?) drug, pošao [je] još davno na veliki i težki put, s kojega se mnogi i mnogi nisu povratili, a mnogi i mnogi neće povratiti. I on je slijedio naše uzore, div-junake, bezsmrtnike i neće se više vratiti, ali na mjestu njegovu zasjat će luč.

Uzvišena i sveta žrtva namirisati (?) će krv junaka i mučenika, iz koje će niknuti ponovno dan slobode Hrvatskom narodu.

Kad se je odlučio na taj put i kocka kad je već pala, znao je da povratka više nema. Iza njega je bilo ropstvo u najcrnijem obliku, pred njim vizija Hrvatske, kakva je bila u najsjretnijim danima svojim i kakova opet jednom biti mora. Znao je i bio je svjestan da je najveća žrtva koju doprinosi pojedinac kao član zajednice, žrtvovanje vlastitog života.

Gospodjo, onaj koji daje život za ideale, za koje se bori cieli narod, ne ostaje neopušten u narodu, njegova žrtva nije bez ploda, već ostaje kao svjetli primjer, kao uzor sadašnjim i svim budućim pokoljenjima. Veličina ustaške Hrvatske i

snaga slobodnog naroda u vlastitoj državi bila je plod boraca i mučenika za Hrvatsku i Hrvatstvo. Da nismo poznavali snagu i veličinu žrtava, nikad ne bi[smo] bili tako jaki i toliko odlučni se boriti dalje, biti spremni i poginuti, da Hrvatska živi.

Božo Cerovski, uzor – borac, bio je i ostaje zastupnik hrvatskog naroda u borbi za njenu slobodu i nezavisnost. Bio je prije zastupnik na hrvatskoj grudi, a danas je pred licem Svevišnjeg.

Neka Svemođući svojim pravednim sudom doneće hrvatskom narodu slobodu i nezavisnost, biti će i Vaš i naš Božo smiren, gord na svoj rad, hrvatski narod sretan i zadovoljan, a Vi, gospodjo, ponosni da ste bili životni drug narodnog borca, čije sinove odgajate na uzpomenu njihovog velikog i nezaboravnog oca.

Gospodjo, ovo nekoliko redaka primite od moje strane za sjećanje na Vašeg Božu.

Ustaša Božo Cerovski – s nama je!

Matek»

BEZ NASLOVA

Rebeka, 1947./48.

Sunašće prospjle zlato
na trule daske i grede,
na uvela i svježa lica
uvojke mlade i sijede.

Okretno, lako i tromo
pogleda tupa i blaga
mumije čudesno skaču
sa modernih sarkofaga.

O djeco, vi morske pjene,
potomci strašne Meduze
što klizite poput sjene
i noćima gutate suze.

Noge vam duge i kratke
ukrašuju vene i dlake
šampanjske boce
i suhe uvele štakе.

Grudi zamamne bijele
Carrarskog mramora biste
i grudi usahla vrela
sve kćeri ste sudbine iste

Višnja SEVER

IZ HRVATSKE IZBJEGLIČKE KRONIKE: OTMICA ZATVORENIKA IZ TALIJANSKE TAMNICE U FERMU – SPAŠAVANJE IZ ENGLESKE TAMNICE «REGINA ELENA» U RIMU (VII.)

Imajući u vidu ovakav stav **Dr. Hrašćanca** prema tragediji **prof. C., Iva** je bio uvjeren, da će on razumjeti naša nastojanja da pomognemo prof. C., te posredovati kod mladog doktora, da nam preporuči kakvo sredstvo, kojim bi se prouzročila visoka temperatura, napadaj žuči ili nešto slično, što bi omogućilo premještaj prof. C. u bolnicu. Za nabavku lijeka, droge ili kakvog preparata, Iva se je mogao obratiti na studenta medicine, koji je radio u ambulanti kao bolničar i upravljao bolničkom ljekarnicom. Ali, kao student medicine nije se usudio preporučiti takvo sredstvo bez stručnog liječničkog recepta ili uputa. No, vaće ga odmah potražiti i obavijestiti o svemu, što kanimo poduzeti i zamoliti ga, da nikud ne otide, jer ćemo trebati njegovu pomoć. Misiju kod Dra. Hrašćanca dodijelio je meni, jer Dr. Hrašćanec bolje poznaje mene nego njega. Prema tako raspodijeljenoj udjelbi, krenusmo svaki na svoju stranu. Iva prema ambulantni, ja prema Dušobrižništvu, time da se nakon obavljenog posla nađemo u mom paravanu.

Nakon obavljena posjeta Dušobrižništvu, požurila sam se u svoj paravan i očekujući ishod naše misije i nove Ivine direktive, posvetila sam se mome planu. Bila sam uvjerenja da će ga momci prihvati i u slučaju neuspjeha bijega iz bolnice, htjeti primjeniti. Očekivala sam, da će se pojavit svaki čas, da iz prve ruke dobiju informacije o prilikama u postaji. Bilo je, prema tome, vrlo važno i žurno što zornje predložiti sve podatke, koje sam prikupila za vrijeme mojih posjeta i koji su do tada bili samo u mojoj glavi registrirani. Na jednom listiću papira nacrtala sam skicu terena i smještaj karabinjerske zgrade, te naznačila putanju, po kojoj se trebao odvijati moj plan. Nisam se odviše zadržavala na onom dijelu, koji je prelazio preko krova, jer je taj bio momcima na dohvatu, pa sam njima prepustila brigu, da ga provjere. Ja sam se svom pažnjom prihvatile označavanja onoga sektora, koji je prolazio kroz karabinjersku zgradu, gdje je njima sve

Piše:

Anka RUKAVINA

bilo nepoznato i gdje je i najneznatniji krvavi potez mogao biti sudbonosan.

Bila sam još na početku posla, kad je Iva pokucao na mom paravanu. On se je sinoć sastao s momcima, prenio im naš razgovor i izložio moj plan. Četvorica iz te skupine njegovih suradnika nastojali su već od ranoga jutra sastati se sa mnom i izravno razgovarati o onome što im je Iva referirao. – «Ne ćemo se – predložio je Iva – sastati u ničijem paravanu, jer bi

Ilustracija iz jedne od Crjenovih knjiga
(autor M. Veža)

naše šaputanje moglo upasti u oči i izazvati sumnju. Sastat ćemo se na samom «Trgu Javnog Mišljenja», gdje je šetnja i razgovor u skupinama obična i svakodnevna pojava. Na moje pitanje, tko su momci, u čije bi ruke trebala predati moj plan, on mi je samo rekao, da budem mirna, da su momci «kao grom», i da mogu u njih imati potpuno povjerenje. Sve ostalo nije važno i, uostalom, bolje je da jedni o drugima što manje znamo, jer u slučaju

kakve istrage, ako ništa ne znamo, ništa ne možemo ni reći.

Odložila sam posao i uputila se na naš prvi sastanak. Išla sam polagano, kao da slučajno tamo prolazim. Momci su me pozorno promatrali kao da žele, po mome izgledu i držanju, dokučiti koliko ima ozbiljnosti u svemu onome, što im je Iva govorio. Naš je susret bio prilično nespretan. U prvi čas, nismo znali što bismo rekli, te smo se samo bez riječi promatrali. Konačno se je Iva sjetio, da nas upozna. Vidim ih kao da danas stoje preda mnom: **Šuco, Stipe, Maks, Željko.** – «Ovo su momci!» – rekao je Iva, bez ikakvog drugog objašnjenja. Ovo i ovakovo predstavljanje izazvalo je smijeh i šaljive komentare. Momci su bili duhoviti i veseli i šala na šalu, ubrzo stvorile jedno vedro, srdačno raspoloženje. Sastanak je slijedio nimalo u skladu s težinom razloga, koji nas je skupio, i nitko ne bi rekao, da nas taru kakve ozbiljnije brige. Napokon – «da ne bi zaboravili zašto smo se sastali» – oni mi žele reći, da znaju o čemu se radi, da su spremni za akciju, i dok Iva priprema bijeg iz bolnice, oni preuzimaju brigu za potpovit iz postaje.

Posredstvom Dra. Hrašćanca, mladi se liječnik vrlo rado odazvao našoj molbi te, prije nego što je protekao jedan sat vremena od moga posjeta Dušobrižništvu, imali smo već injekciju, koja će prouzrokovati oboljenje prof. C. Bolovi u tijelu, vrtoglavica, groznica i visoka temperatura mogu potrajati i nekoliko dana, a već sat ili dva iza davanja injekcije, mi već možemo kod majora zvoniti na uzbunu.

Liječnik mi je osobno uručio injekciju, s opširnim uputama gdje i kako je treba dati, da bi se izbjegle bilo kakve opasne posljedice. Ja sam se ipak bojala moje nespretnosti i smatrala, da bi to sigurnije obavila savjesna i vrsna bolničarka **Zdenka Kolaković.** Zdenka je upravo bila na poslu u ambulanti. Odmah je prihvatala da me prati, predala svoje obaveze Olgi i Kseniji te smjestila krenusmo prema Femu. Bila sam uvjerenja, da karabinjeri ne će praviti pitanje od njezine prisutnosti

u postaji, tim više, što je toga jutra izostao **Durđićin** posjet. Ako se naš posjet bude odvijao kao i ostali do sada, to jest, ako nas karabinjeri ostave same u ćeliji, Zdenka će imati dovoljno prilike da dade injekciju. Te prilike, međutim, nije bilo. Sargent je bio vrlo ozbiljan i služben, i samo je mene pustio u ćeliju, a od Zdenke je zahtijevao dozvolu od zapovjedništva logora. Na meni je, dakle, ostalo da dadem injekciju. Nikakva nesreća, rekla mi je Zdenka. Injekcija se može dati u bilo koji mišić, i nema opasnosti da pogriješim, neka se samo ništa ne bojam. No, i u tome sam krivo računala. Moj posjet prošle večeri i krumpiri, koje sam unijela u ćeliju, pobudili su sumnju i pooštrili oprez karabinjera. Dok sam se nalazila u ćeliji, jedan je stražar stajao pred njezinim otvorenim vratima i nije me puštao s oka. Ne samo da nisam uspjela dati injekciju, nego sam je jedva mogla predati i prof. C., prenijevši mu upute time, da si ju on sam uštrca u bilo koji mišić ruke ili noge.

Iako je ova moja misija samo djelomično uspjela, Iva je bio vrlo zadovoljan. Prof. C. će sam dati injekciju i oni će već istoga dana poslije podne obavijestiti majora o njegovu teškom oboljenju te moliti premještaj u bolnicu.

Toga jutra, prigodom moga prvog susreta s momcima, nije bilo vremena za potanji razgovor, jer sam ja morala žurno u Fermo, da odnesem injekciju. Ugovorili smo stoga slijedeći, čim se ja vratim u logor. Sastat ćemo se negdje na potoku, gdje ćemo – daleko od bilo čije znatiželje – moći mirno analizirati moj plan i mogućnost njegove primjene. Čim sam se, dakle, vratila u logor i završila razgovor s Ivom, uputila sam se prema potoku, znajući da me oni tamo čekaju.

Po široku i plitku koritu Tene polagano je oticalo ono malo vode, što još nije isplila ljetna žega. Među plićacima potoka, na ovećoj dražici od nanešenog pijeska i mulja, oni su nestupljivo očekivali moje izvješće o onome, što im je Iva tek u krupnim potezima prikazao.

Na sitnu i vlažnu pijesku skicirala sam naše «ratno» područje, zatim nastojala što točnije predložiti i objasniti sve ono, što bi moglo omogućiti naš pothvat. Oni su pomno pratili moja izlaganja, jer sve je vrlo važno na ovome, njima posve nepoznatu terenu. Ja iznosim podatke i prilike u postaji, a na njima je, da odredi što se može ili ne može poduzeti. Oni važu i razglabaju svaki moj potez i svaku riječ i po-

datak, sabrani, ozbiljni, kao da to i nisu oni veseli momci, koje sam toga jutra upoznala. Pogledavaju se međusobno i sporazumijevaju, više pogledom nego riječju; oni su prijatelji i suborci, koji su već mnogo teških odluka zajedno donosili. Pothvat iz postaje čini im se odviše smion, krovovi zgrade «na dvije vode» vrlo strmi, oni bi trebali biti akrobate, a za spuštanje s krova u postaju morali bi imati krila. No, to nije razlog, da ne stupi odmah u akciju. Razvijaju svoj «ratni plan», podjeljuju dužnosti i već istoga dana odlaze «na teren». Oni će osobno provjeriti podatke, koje sam im ja donijela i označila, upoznat će onaj dio grada, smještaj karabinjerske zgrade, bedeme, krovove, ulice, okolinu; odrediti smjer, u kojem će se bježati i, konačno, pronaći sigurno sklonište za bjegunca kako mora stići prije nego zabijeli dan, jer će za njim, bez sumnje biti izdana potjernica.

Rastali smo se već na potoku i otišli svaki u svoju nastambu. Stipe je stanovao u nastambi broj 6, Maks, Šuco i Željko u broju 14, a ja u nastambi broj 10.

Vraćala sam se s tog sastanka vrlo zadovoljna. Moj dojam o momcima nije mogao biti bolji. Jednostavni, vedri, razboriti, oprezni. Prateći njihova zapažanja, razglabanja i zaključivanja, raslo je moje uvjerenje, da je pothvat iz postaje u sigurnim rukama.

Idući prema nastambi, prolazila sam ispred velike logorske kuhibine. Hrana je već bila podijeljena i prozorčići spušteni, no, vrata su bila otvorena i ljudi unutra već žustro pospremali i čistili. Pred vratima je stajala kanta s otocnicima hrane, među kojima je bilo i komadića čistog ovčijeg loja. Taj me loj podsjeti na zahrdali zavor na vratima ćelije. Zavor je bio masivan, teško se je potezao, a kod potezanja jako škripao. To bi škripanje moglo sve pokvariti, a da se samo malo s nečim premaže, sve bi išlo lakše i blaže. U tu svrhu bi sigurno poslužio ovaj loj. Ništa me ne košta pokušati. Izdvojila sam nekoliko komadića, isprala ih pod mlazom vode i požurila u nastambu. U paravanu me je dočeka-

la brižna **Slava Vidas**, s punom porcijom tople hrane. Onoga dana, kad sam stigla kasno pred kuhinju i ostala bez objeda, Iva ju je zamolio, da se pobrine za moje jelo, kad ja nisam u logoru. Bila je rođoljub, diskretna i odana koliko braći Vidović, toliko i meni, te sluteći, da mi nešto «snujemo», preuzeala je brigu za moje obroke, bila ja u logoru ili ne.

(nastavit će se)

MAJKO NAŠA RANJENA

U spomen Kati Šoljić

*Kate naša,
mučenice naša hrvatska.
Srca čista i pogleda bistra
S molitvom na usnama, krunicom u rukama.
Kamen plače za tobom i sinovima našim.*

*Kate naša,
majko naša hrvatska.
Darovateljice života, čuvarice domoljublja
Srca ispunjena bolom i ljubavlju -
za djecu svoju – djecu domovine naše.
Kamen plače za tobom i sinovima našim.*

*Kate naša,
majko naša ranjena – majko naša izdana;
od naših okamenjenih srca,
praznih duša, lakomih ustiju i lažljivih jezika.
Kamen plače za tobom i sinovima našim.*

*Kate naša,
majko naša zaboravljena.
Dostojanstveno si nosila preteški križ-
naš križ hrvatski.
Kristalni križ svetih suza majčinih.
Kamen plače za tobom i sinovima našim.*

*Kate naša
majko naša hrvatska
Ranjena i ranjavana, ponosna i postojana.
Zrcalo naš razdrnih srca,
jeka tisućljetnih boli,
kristal što svjetlost Božju zrcali.*

*Nadji spokoj u srcu zemlje Hrvatske,
koju si ljubila i učila nas ljubiti.*

Tereza SALAJPAL

OBOROVO – SJAJNA POBJEDA BRANITELJA HRVATSKE DRŽAVE, A NE «MEĐUSOBNI POKOLJ HRVATA»!

U časopisu *Politički zatvorenik*, br. 196-197 (srpanj-kolovoz 2008.) objavljen je članak g. **Stipe Tadića** pod naslovom *Oborovo*. Pisac kaže da se je *lomio* oko naslova članka i oko toga, tko se zapravo treba *sramiti*.

Kad bi koga pitao o Oborovu, kaže, nitko ništa nije znao.

Kako stoji u knjizi **dr. Z. Krnića, 33. divizija NOV Jugoslavije**, borba kod Oborova predstavlja «veliki poraz 2. Moslavačke brigade i Posavskog NOP-a, a sam NOP u Moslavini doveden je u dosta tešku situaciju s teškim posljedicama. U borbi su razbijene snage 1. i 3. bataljona 2. Moslavačke brigade i bile potpuno uništene, a od Posavskog NOP spasila se samo druga četa pri izvlačenju iz okruženja.» U Moslavini je, nastavlja se dalje, stiglo 168 boraca, a 152 su poginula ili bila zarobljena. S obzirom na to da je u to vrijeme Oborovo bilo «slobodni teritorij», iz kojeg se je 2. Moslavačka brigada trebala opskrbiti oružjem iz Bosne, i to je spriječeno. U Oborovu su, na partizanskoj strani, poginuli vijećnici ZAVNOH-a, članovi Okružnoga komiteta Komunističke partije Zagreb, OK KPH Dugo Selo, polaznici partijskog tečaja, partizanski stražari i dr.

Protivnik (dakle, hrvatska vojska) je prema istim podatcima imao oko 150 mrtvih. Taj podatak, naravno, valja dodatno provjeriti. No, u knjizi se nastavlja, da su nakon te bitke «mnoga selia izgubila povjerenje u tamošnje jedinice NOV i POJ», a u neprijateljske je jedinice (dakle, u hrvatsku vojsku!) iz tih krajeva otišlo više od 10.000 ljudi! Partizanska je 33. divizija jako oslabljena i, da su se borbe nastavile, vjerojatno bi partizani u Moslavini bili posve uništeni. Ovako, oni su se reor-

ganizirali, smijenili vodstvo, a za zapovjednika je postavljeni čuveni **Ivan Kosak**, poslije dobro poznat političkim uznicima iz Stare Gradiške. Komesarom je postavljen **Zvonimir Ko-**

marica, preživjeli bjegunac iz Kerestinca, dok je obaveštajni oficir postao **Josip Kotnik**, koji je o teroru među partizanima pisao u svojoj knjizi (**A. Berus**).

Dakle, kod Oborova se nije radilo o međusobnom ubijanju tri stotine Hrvata, kako hoće g. Tadić, niti se bitka vodila «zbog nekakve ideologije». Radilo se o bitci između onih koji su hrvatsku državu branili, i onih koji su je rуšili! A hrvatska je vojska tom prigodom izvojevala sjajnu pobjedu, kako su joj morali priznati i jugoslavenski partizani!

**Tomislav PICHLER,
Zagreb**

NEMAM VEZE SA ZLO- ČINIMA U MUŠALUKU I U LIČKOM OSIKU!

U Vašem glasilu «*Politički zatvorenik*», br. 194, svibanj 2008., u tekst kojeg su pod naslovom «*Partizanski zločini u Mušaluku i Ličkom Osiku*» priredili **Ivan Vukić** i **Ivica Franić**, iznesene su potpuno netočne činjenice u svezi sa mnom, te me se povezuje s događajima s kojima nisam imao, niti sam mogao imati veze.

Prvo, 12. Dalmatinsku udarnu brigadu, o kojoj je riječ u spomenutom tekstu, napustio sam **7. veljače 1945.**, kao što se vidi iz priložene monografije **dr. Nikole Anića**, *Dvanaesta dalmatinska udarna brigada* (str. 339.), a događaji o kojima se govori, navodno su se zbili **4. travnja 1945.** (U knjizi je objavljeno da je auktor pisma od 11. listopada 1943. do 7. veljače 1945. bio politički komesar te brigade. Datum njegova napuštanja brigade nije naveden, a njegovo se ime ne nalazi među zapovjednicima («komandanti-ma») brigade, op. ur.).

Drugo, pod moralnom i svakom drugom odgovornošću izjavljujem da nikad u životu nisam bio u Mušaliku ni u Ličkom Osiku.

Stoga molim da temeljem Zakona o štampi (u Hrvatskoj postoji tek Zakon o medijima, op. ur.) objavite ovaj moj ispravak u idućem broju Vašega glasila. Pridržavam pravo podnošenja tužbe radi klevete.

Jesenice, 9. rujna 2008.

**Fabijan TRGO, general-major JNA
Poljička cesta Krilo 1
21314 Jesenice**

POMOĆ ZA POLITIČKI ZATVORENIK

Tijekom srpnja i kolovoza 2008., svojim su prilozima daljnje izlaženje ovog mjeseca nesobično pomogli:

Milka	Alić	Zagreb	200,00
Marija	Depolo	Zagreb	200,00
Branko	Jelić	Cleveland - USA	50 USD
Slavko	Miletić	Vodice	500,00
u k u p n o		900,00 Kn	50 USD

Zahvaljujemo se darovateljima, te se i ubuduće preporučujemo njihovoj susretljivosti. (Ur.)

KRIŽARI NA PAPUKU I OZN-a OD SREDINE 1945. DO KRAJA 1946. GODINE (VI.)

U već spomenutom dokumentu OZN-e od 25. listopada 1945. kaže se: «Naš povjerenik (**I. Žagić**) uživa veliko povjerenje **M. Mesarova**.¹ Kako je Mamerto prenio povjerenje u Žagića na **Crnkovića**, tako Crnković to povjerenje prenosi na Mesarova. Pretpostavljam da Mesarov nema razloga sumnjati u Žagića, jer je on do sada bio Crnkovićeva desna ruka. Jedino upozorenje njegove supruge može u njemu stvarati oprez prema Žagiću, ali to će nastupiti tek kasnije. U dokumentu se dalje navodi da je Martin pisao pojedinim ustaškim skupinama, da se prebace k njemu u svrhu centralizacije. „Oružane bande su pristajale i to pod rukovodstvom gore spomenutog našeg povjerenika, koji je među križarima zadobio ugled desne Martineve ruke i tako su zaglavile.“² Ovaj put i OZN-a priznaje da Martin djeluje sa svojim križarima na Papuku i da nije uhićen.

S druge strane, Mesarov nije imao nikakve veze ni poznanstva s ustašama. Njegovo ime za ustaše ne znači ništa i nije ih moglo privući. Za privlačenje ustaša, OZN-a se služila bojnicima **Domovićem**, **Medvidovićem** i generalom **Peričićem**. No mora se ostaviti mogućnost da je Žagić, koji je dobro znao gdje se nalaze ustaške skupine, tražio da Martin napiše za njih pismo i pozove ih na Papuk. Tako bi OZN-a lakše dolazila do njih. Ujedno se OZN-a i služila njegovim imenom u vabljenu ljudi u križare. Koliko je to korištenje imena Mesarov moglo imati veliki utjecaj, govori zapisnik sa **Sulimančeva** saslušanja. U njemu navodi da je izaslanik M. Mesarova u prvoj polovici kolovoza 1945. došao do njega i donio mu određene poruke. Sulimanac završava: „Tada smo zaključili ako to poručuje Mesarov Martin, da ćemo se toga i pridržavati.“³

Međutim, Martin je pisao svojim (HSS-ovim) sljedbenicima. Takva dva

Piše:

Ivan MESAROV

pisma su nađena kod Sulimanca⁴ i **Theodora Fuksa**,⁵ rizničara HSS-a iz Sušopolja. Martin njih ne poziva u šumu. Moli ih da organiziraju samo pomoći križarima. Objasnjava im svoju ulogu u šumi, da tamo raspolaže sa znatnim snagama s koji-

ju političke situacije u svezi s križarskim pokretom. On je rekao da se Martin zdravstveno oporavio i osjeća se sasvim dobro. Zatim je vrlo optimistično govorio o razvoju križarskog pokreta na Papuku. Rekao je da jača i da su mu pristupile nove skupine. Govorio je o dalnjim planovima, te da postoji punkt na Velebitu i da uskoro putuje u Hercegovinu. Tamo također treba organizirati križarski pokret. Rekao

Martin Mesarov nakon ranjavanja diktira oporuku odvjetniku

ma želi dočekati englesku intervenciju u proljeće 1946. Tako vojnički ojačani, omogućili bi HSS-u veću težinu u budućem uređenju Jugoslavije. On želi da o tome obavijeste narod, kako ne bi prilazio komunističkim vlastima, već ostao pod utjecajem HSS-a.

Razvoj križarskog pokreta na Papuku

Ovo je u neku ruku nastavak prethodnog plana s **Cerićem**. Tako je izgledao krak OZN-e koji se urezao u križarsko tkivo.

Sad ćemo razmotriti križarsku stranu. Vezu između vodstva u Zagrebu i Martina na Papuku održavao je Crnković. Svaki put kada bi se vraćao s Papuka, posjetio bi Martinovu suprugu u Novom Viru.⁶ On bi donio vijesti o Martinu i pričao o razvo-

ju da sada dolazi s Kaptola, te da o svemu zna nadbiskup **Stepinac**, ali se ne mijesha.

Ovo je vjerodostojno svjedočenje, jer je on bio prijatelj s tajnikom nadbiskupa Stepinaca, **Šalićem** i on mu je to rekao. Tajnik Šalić skupljao je podatke o ubojstvima i progona svećenika i časnih sestara. Tako je od župnika koji su slali podatke saznao i o progonu ostalih ljudi. S time je upoznao i nadbiskupa. Ti podatci ušli su i u Pastirsko pismo, a jedan je dokument pronađen prilikom pretresa nadbiskupskog dvora i pojavio se na sudu. Nadbiskup Stepinac nije mogao ostati ravnodušan na ove vijesti. Njegove simpatije su sigurno bile s ovim prognanicima. Zato, vjerojatno nikad nije izdao poslanicu kojom bi svećenicima i samostanima preporučio da ne primaju te ljudi i da

im ne pomažu. Možemo se usuditi ustvrditi da je čak i Šalićevu obavijest o ilegalnoj Crnkovićevoj organizaciji smatrao nastavkom političke oporbe komunističkom sistemu.

Ovo je znao i Ivan Žagić. Točno je i ono što je rekao Stepinac na suđenju, da za križarski pokret i blagoslov zastave nije znao. Naime, pripremala se Biskupska konferencija na kojoj je objavljen Pastirsko pismo sa žestokom kritikom komunističke vlasti. Prije objavljanja Stepinac je užem krugu rekao da će nastupiti zategnuti odnosi između crkve i vlasti. Kad mu je Šalić govorio o križarskom pokretu, on ga je samo površno slušao, zakupljen brigom o situaciji koja će nastupiti objavom Pastirskog pisma. Kad je pismo 25. rujna 1945. objavljeno, bio je svjestan da će mu OZN-a podmetati razne provokacije. Zato je upozorio Šalića da nadbiskupski dvor drži podalje od svega. Međutim, Šalić je već bio duboko upetljan i nije mogao natrag. Upozoren od Stepinca, ipak nije htio posvetiti križarsku zastavu. Crnković je nastavio prebacivati ugrožene ustaše, domobrane i ostale na Papuk.

O tome postoji dokument OZN-e u kojem se kritizira OZN-u Zagreb, da ništa ne radi na agenturi (tj., na ubacivanju OZN-inih agenata u ilegalne skupine). U tom se dokumentu navodi da je jednom prebačeno 70, a drugi puta 90 ljudi. Ovu su OZNA-i javili Žagićevi ljudi ubaćeni oko Mesarova na Papuku.⁷

OZN-a je u svojim dokumentima, da im pripše razne napade na komunističke pristalice, sve grupe koje su djelovale na području Hrvatske naziva križarima. Međutim, više tih skupina nije htjelo prisutiti križarskom pokretu. One su željele zadržati svoju samostalnost. Nastavile su djelovati po svojim planovima. Napadale su prodavaonice poljoprivredne zadruge, ubijale predsjednike i tajnike NO, zatim OZN-ine ljudi i KNOJ-evce. Osobno znam za pregovore koje su vodili Crnković i Žagić s **Babčevom** grupom u Novom Virju.⁸ Stari Petar Babec odbio je da se priključiti križarskom pokretu. On je rekao da će osnovati četu od dvadeset do trideset ljudi i krstariti od Bilogore do

Drave. Interesantna je povijest ove skupine, pa ću je ispričati.

Skupina je nastala kao ostatak takozvane ustaške milicije – bijele garde, koja je osnovana u Novom Virju. Nalazila se u Bučevju, selu koje se nalazi između Drave i mađarske granice. Na čelu je bio Mađar **Čikada**. Bila je poznata po svojim akcijama u partizanskim selima oko Đurđevca i Ferdinandovca. Nije se ustezala ni od ubojstava partizanskih simpatizera. Akcije su obično završavale pljačkom imovine. Zato se ova milicija našla na meti partizanskih jedinica iz Bilogore. Na jednu dojavu, da se jedan dio preselio u Novo Virje u školu na Drenovici, partizani su jednog jutra opkolili školu. U školi je bio stari Babec sa svojim sinovima i još ukupno 25 ljudi. Nisu bili dobro naoružani. Stari Babec se tada pokazao kao pravi vođa. Te je mlade dečke, prestrašene jer im je to bila prva ratna akcija, uspio organizirati, podići moral i spremiti da pruže oružani otpor partizanima. Partizani bi vjerojatno uspjeli slomiti ovu slabo naoružanu jedinicu, da im u prilog nije išao jedan drugi događaj. Njima se pridružio i jedan vojnik koji je služio kod njemačkih oklopnih postrojbi. Po zanimanju je bio mehaničar i to vrstan. On je u svojoj radionici izradio bacače kakve je vidio kod Nijemaca. Ti bacači bili su smješteni oko škole. Kad je počeo partizanski juriš od pošte prema školi po ravnom terenu, granate bacača zasipale su redove partizana. Nastala je panika i bježanje. Partizani su tvrdili da su to topovi. Više se nisu usudili izravno napadati, pa se puškaranje nastavilo s distance. Predvečer su se partizani povukli. Svu slavu i zasluge pokupio je stari Babec i postao neosporni vođa bijele garde u Novom Virju. Tako je on mogao poslije rata od tih mladih ljudi organizirati svoju grupu. Udarni dio činilo je njegovih osam sinova. Imao je deset sinova, ali dva se nisu vratila iz ustaških postrojbi koje su se povlačile za Sloveniju. Ova grupa sada sama djeluje između Bilogore i Drave su-kobljavajući se s OZN-om koja joj pokušava ući u trag. Na jednu dojavu, da se Babec nalazi kod nekog jataka, OZN-a ga je uspjela uhvatiti. Nakon što su ga mučili, izmasakralili i ubili, *izložili su ga do pasa golog s izrezanim „U“ na prsima u*

izlogu jedne trgovine u Đurđevcu. To je trebala biti osveta za sve ono što je on počinio u tome partizanskom kraju. Sinovi su nastavili djelovati bez oca kao vođe.

Za ovaj čin nad njihovim ocem, osvetili su se ubojstvom predsjednika i tajnika Narodnog odbora u Novom Virju. Sukobljavajući se s OZN-om ginuli su jedan brat za drugim. Ostala su još tri. Najmlađi, osamnaestogodišnji Marko, bio je ranjen u jednoj akciji. Braća su ga ostavila da se oporavlja kod jedne udovice. Ostala dvojica i još jedan koji im se pridružio, a zvali su ga Bosanac, zanoćili su u jednom sjenuku. Na dojavu, OZN-a je opkolila sjeniku, a kako su oni pružali otpor, OZN-a je zapalila taj sjenik i svi su oni izgorjeli. Jedino je ostao **Marko**. Kako im je kuća bila na samoj mađarskoj granici, prešao je u Mađarsku. Za vrijeme revolucije 1956. godine u Mađarskoj, preko austrijske granice, otisao je u SAD odakle se javio majci. Tako je završila ova Babčeva skupina, koju OZN-a također smatra križarima.

Bilješke:

- 1) HDA, ZD SDS SRH 279,015/2, Izvještaj o oružanim bandama u Hrvatskoj.
- 2) HDA, ZD SDS SRH 79,015/2, Oružane bande u SR Hrvatskoj
- 3) HDA, ZD SDS SRH, Ostaci HSS-a u borbi protiv Narodne vlasti, str. 88
- 4) HDA, SDS SRH, Ostaci HSS-a u borbi protiv Narodne vlasti, str. 88
- 5) Teodora Fuksa upoznao sam šezdesetih godina. Kao student vršio sam popis poljoprivrednog stanovništva u Cabunskim vinogradima kraj Virovitice. Ušao sam u jednu kuću i od domaćina kuće zatražio osobnu iskaznicu. Kad mi ju je pružio, pročitao sam ime - Teodor Fuks. Kroz glavu mi je prošlo mamino sjećanje, da je on bio poznati HSS-ovac i da je tata, kad je držao govore, odsjedao kod njega. Pitao sam ga: „Vi ste onaj poznati HSS-ovac?“. Nije mi odgovorio. Bio je vrlo nepovjerljiv. Predstavio sam se. Uzalud. Onda sam izvadio svoju osobnu iskaznicu i pokazao da sam Martinov sin. Uzeo je iskaznicu, pročitao i tek me onda prihvatio. Otvorio se. Tada mi je, između ostalog, ispričao sadržaj tog pisma. Mislio sam da mi to više nikada ne će trebati.
- 6) O tome mi je pričala majka. Kći Martina Mesarova, Dorica Matišin, koja sada živi u Virovitici, prilikom jednog posjeta srela se s J. Crnkovićem.
- 7) HDA, ZD SDS SRH, Izvještaj OZN-e Zagreb 1945.
- 8) O tome mi je pričala moja majka.

(nastavit će se)

KOMUNISTIČKI TISAK O POLITIČKOM PROCESU IZ 1960.: «GRUPA JERAK – MAŠINA»

«Šesnaest optuženih odgovara zbog neprijateljske šovinističke djelatnosti» - naslov je to prvog članka objavljenog u *Vjesniku* o suđenju **Rudiju Jeraku, Ivi Mašini, Kruni Gregovu** i drugima, velikome političkom procesu koji je počeo 14. siječnja 1960., a završio izricanjem presude Okružnog suda u Zagrebu 29. siječnja 1960.

Prvooptuženi o. Rudi Jerak

Jugoslavenski je tisak posvetio iznimnu pozornost ovom slučaju, a posebno se željela istaknuti navodna čvrsta povezanost hrvatskih rodoljuba u Domovini i inozemstvu, te (također navodna) potpora Katoličke crkve protukomunističkim borcima. U *Vjesnikovom* prenošenju tijeka suđenja ne donose se riječi branitelja optuženih Hrvata, već sve ide na ruku optužbi, što je za čitavo razdoblje od 1945. do 1991. vrijedilo kao pravilo jugokomunističke slobode tiska. Izvještaje sa suđenja potpisuje M. S.

14. siječnja 1960.

"Rudi Jerak, svećenik - redovnik franjevac, počeo je svoj neprijateljski rad za vrijeme dok je bio pomoćnik župnika u

Piše:

prof. Bruno ZORIĆ

Preku (kotar Zadar). On je tada znao za nekolicinu mlađih mještana, koji su namjeravali pobjeći u inozemstvo, te se s jednim od njih - **Veljkom Mašinom** - prije odlaska dogovarao: što i kako treba da radi u pravcu povezivanja s neprijateljskim emigrantskim grupama i na koji način će se dopisivati. I Jerak, a isto tako optuženi Ivo Mašina i Kruno Gregov, kao glavni inicijatori i organizatori neprijateljskog djelovanja cijele ove grupe optuženih održavali su poslije toga stalnu vezu s emigrantskim grupama u Francuskoj i Italiji, pismeno ili putem pojedinaca koji su putovali u te zemlje a sada se uglavnom nalaze među optuženima. Osim ilegalne štampe, raznih proglosa i drugog materijala koji im je služio za propagiranje njihovih šovinističkih ideja, kleveta o tobožnoj neravnopravnosti Hrvata u Jugoslaviji i s tim u vezi širenja mržnje protiv ostalih naroda FNRJ, iz inozemstva su stizala i traženja o prikupljanju podataka kojima su trebali poslužiti u svrhu neprijateljske djelatnosti protiv naše zemlje. Optuženi su išli i dalje. U svibnju 1958. optuženi **Josip Antićev** dobio je od Jerača bocu benzina i kordu sa zadatkom da u noći 24. svibnja izvrši paljenje vijenaca na grobnici Narodnih heroja na Mirogoju.

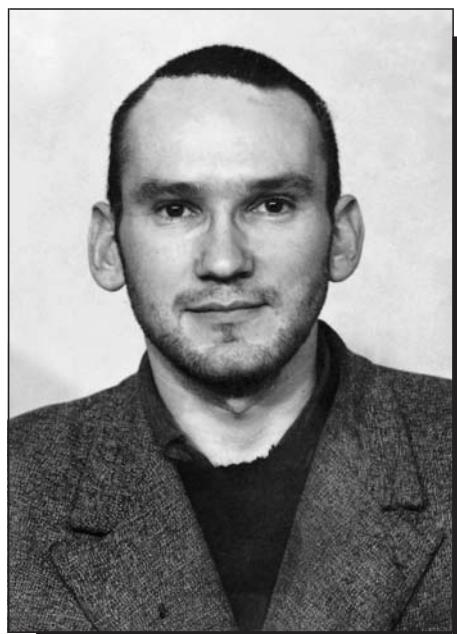
Prva trojica optuženih pokušali su za svoju neprijateljsku djelatnost pridobiti pojedince među mješanima u Preku, kasnije i u Zagrebu, kad je Jerak bio premješten u franjevački samostan na Ksaveru, te u Rijeci. U tu svrhu Jerak je obilato zloupotrebljavao svoj položaj svećenika i vjeroučitelja, jer je za svoj neprijateljski rad nastojao pridobiti i omladince, koji su dolazili na vjeronauk u crkvu u Jandrićevoj ulici. Tako je na primjer preko **Rudolfa Šelendića** poslao poruku Veljku Mašini u Rim, a od njega dobio pismeni odgovor i paket propagandnog ilegalnog materijala. U istu svrhu poslužio mu je i **Marko Antićev**.

Osim toga, kad je odlazio u Podravinu radi ispomoći tamоšnjim svećenicima u vršenju vjerskih dužnosti, Jerak je to također iskorištavao za pridobivanje 'isto-

mišljenika' i njihovo uključivanje u svoju organizaciju. I propovjedi, koje je održavao u Preku služile su mu za propagiranje njegovog šovinizma. Ostala trinaestorica optuženih manje su ili više bila vezana uz prvu trojicu. Oni su se izjasnili i prihvatali njihove neprijateljske ideje i pomagali im u njihovoј djelatnosti.

U današnjem saslušanju pred sudom optuženi Rudi Jerak priznaje neprijateljsku djelatnost, za koju ga tereti optužnica i detaljno opisuje pojedine svoje postupke. Na pitanje suca o razgovoru s **Veljkom Mašinom** prije njegovog bijega u inzemstvo, Jerak je govorio i o tome, kako ga je uputio na svećenika **Krunoslava Draganovića**, poznatog po zločinačkim djelima za vrijeme takozvane NDH, kao i po kasnijoj neprijateljskoj djelatnosti protiv FNRJ. (...) Jednom je prilikom, među ostalim, od Veljka Mašine iz Rima tražio materijalnu pomoć za neprijateljski rad svoje grupe, ali mu je osoba, koja je prenosila poruke, vrativši se iz Rima rekla, kako Mašina tamo bijedno živi i tražila od Jeraka 2000 dinara, da mu se posalju neke živežne namirnice.

(...) On je - kako sam izjavljuje - još u Preku smatrao da treba onu nekolicinu 'istomišljenika' nekako čvršće povezati, kako ne bi sve ostalo samo na pričanju. Tvrdi da to nije bila čvrsta organizacija, jer je tek kasnije kad je došao u Zagreb

Ivo Mašina 1955.

smatrao da treba stvoriti 'pravu' organizaciju. Pa ipak, i u Preku su se održavali sastanci na ulici i u župnom dvoru, povremeno su se zajednički slušale emisije Radio Madrida na hrvatskom jeziku, uperene protiv FNRJ, a polagala se i zakletva, koju je primao i tekst unaprijed čitao Jerak. Kasnije, u Zagrebu, on je nastavio i pojačao svoju neprijateljsku djelatnost.

Suđenje se nastavlja sutra dalnjim saslušanjem prvog optuženog."

15. siječnja 1960.

"Nekoliko dana poslije sahrane pokojnog **Dure Salaja** u svibnju 1958. godine građani, koji su ujutro prolazili pored Grobnice narodnih heroja na Mirogoju, bili su krajnje ogorčeni vidjevši da su vijenci na grobnici spaljeni. Tko je to i kako učinio - o tome je danas govorio Rudi Jerak, prvi od 16-orice optuženih protiv kojih je jučer počela glavna rasprava pred velikim krivičnim vijećem Okružnog suda u Zagrebu.

Josip Antićev, osmi na listi optuženih, i ranije je bio vezan uz Jeraka zajedničkim neprijateljskim proustaškim radom, te je više puta dolazio k njemu u franjevački samostan na Ksaveru. Tako je došao i poslije sahrane i tada su vodili razgovore o tome kako su ovakve pogrebne povorke 'zgodne' za bacanje bombi i sl. Međutim, kako Jerak tvrdi pred sudom, on je takav 'metod borbe' odmah isključio iz svog 'političkog rada', jer je znao da to ne mogu izvesti, pa bi svaki pokušaj bio za njih krajnje opasan. Poslije toga prešli su na razgovor o paljenju vijenaca na Grobnici narodnih heroja na Mirogoju. Jerak je predložio da se to učini pomoću benzina i korde. (...)

Odgovarajući na kraju pitanja branioca o svojoj porodici, svećenik Jerak je rekao da mu je otac stradao prije rata u nesreći broda 'Dakse', a majku i njena dva brata strijeljali su 1942. Talijani zbog suradnje s NOP-om.

- Vaša je porodica mogla na vas samo pozitivno utjecati, a tko je onda izvršio ovaj negativan utjecaj? - upitao je zastupnik optužbe.

Jerak je odgovorio da o tome ne želi govoriti. (...)"

16. siječnja 1960.

"U nastavku suđenja proustaškoj neprijateljskoj grupi pred Okružnim sudom u

Zagrebu danas je saslušan **Ivo Mašina**, apsolvent filozofije. On je još 1954. godine bio osuđen na jednu godinu i 6 mjeseci strogog zatvora zbog neprijateljske propagande. Poslije izdržane kazne bio je na odsluženju vojnog roka, a zatim se 1957. godine vratio u svoje rodno mjesto Preko. Njegov brat Veljko Mašina već je ranije ilegalno otišao u Italiju, a drugi brat **Kruno** upravo se spremao da bježi iz zemlje. Prije odlaska Kruno Mašina je optuženom Ivi Mašini dao šifru, kojom se služio u dopisivanju s Veljkom. Ivo je tu šifru još usavršio, jer mu se - kako kaže - činila suviše jednostavna i pomoću nije saobraćao sa svojim bratom, ustaškim emigrantom u Rimu.

U jednom pismu Veljko Mašina ga je šifriranim tekstrom obavještavao o nesuglasicama i podvojenosti među ustaškim

bez njih ne može, uljepšavaju nam život, jer su naša nada' s jasnom aluzijom na svoju i njihovu ilegalnu ustašku djelatnost.

Odgovor na ovo pismo došao je na adresu optuženog svećenika Jeraka i oni su zajednički izazvali nevidljivom tintom pisani tekst pomoću glaćala u samostanu franjevaca trećeg reda na Ksaveru, gdje je Jerak stanovaoo. Tamo je bilo napisano i pismo Veljku Mašini na talijanskom jeziku koje je (običnim i šifriranim tekstrom) sastavio Mašina, a Jerak ga je prepisao, potpisao s 'Aldo' i poslao.

(...) Za vrijeme svog boravka u Zagrebu 1958. godine, Ivo Mašina je navodno anonimno iz Italije na svoju adresu u Đordićevoj ulici broj 8 dobio 'uputstvo strogo pov. 124/58. glavnog zapovjedništva hrvatske obrane' s potpisom 'Domagoj.'

To ga je potaklo - jer je smatrao da raniji ilegalni rad u Preku nije bio dovoljno čvrsto organiziran - da napiše 'Pravilnik grupe Tomislav', u kojem je u detalje predviđao organizaciju i rad ilegalnih grupa. Potanko je odredio način rada i života članova grupe (među ostalim predviđena je i obuka rukovanja vatrenim oružjem), koji bi se u slučaju kršenja obećanja i zakletve (koja počinje i završava sa 'tako mi bog pomočao'), kaznili smrću. (...)"

18. siječnja 1960.

"Svoje dopisivanje s emigrantom i predstavnikom ustaške grupacije 'HNO' u Rimu Veljkom Mašinom treći optuženi Kruno Gregov - koji je danas saslušan u nastavku suđenja proustaškoj grupi pred Okružnim sudom u Zagrebu - pokušao je u početku prikazati kao isključivo 'prijateljsko.' Ali po dokazima, koji su mu predloženi, a kasnije i po njegovim vlastitim izjavama očito je da je njihov kontakt bio sasvim drugog karaktera.

(...) Kad je jedan od optuženih, Marko Antićev, u svibnju 1958. godine putovao u Rim, Gregov preko njega šalje usmenu poruku Veljku Mašini u kojoj - uz ostalo - traži njegovo mišljenje o mogućnosti švercanja cigareta iz Jugoslavije preko Italije u Francusku (na taj je način bilo zamisljeno dobivanje finansijskih sredstava za rad ilegalne organizacije), savjetuje mu da nađe neki sigurniji kanal za dopisivanje i obavještava ga o postojanju ilegalnih grupa u Zagrebu, Rijeci i Zadru. Ovo posljednje Gregov pred sudom poriče, ia-

Preko na Ugljanu

Ivo Mašina 1960.

ko je u istražnom postupku dao takvu izjavu.

(...) U dalnjem je saslušanju rekao da je on pitao Veljka Mašinu da li u Jugoslaviji postoji ilegalna ustaška organizacija, a ovaj mu je preko Antićeva poručio da ne postoji i neka se 'oni međusobno povežu i počnu raditi.' Poslije toga Gregov u jednom pismu traži od Veljka Mašine uputstva za rad.

Pisma, koja je dobivao od ovog pripadnika ustaške grupacije, 'HNO' u Rimu, Gregov je pokazivao i o njima raspravlja s optuženim Jerakom i Ivom Mašinom.

Odgovarajući na pitanja u vezi s inkriminacijom optužbe da su on, Rudi Jerek i Ivo Mašina vrbovali i uključivali u ilegalnu organizaciju ostale optužene, Kruso Gregov je najprije tvrdio da njih trojica u tom pogledu nisu imali nikakve međusobne veze. Mnoge njihove kontakte on međutim, nije mogao logično objasniti kao ni činjenicu da su telefonske razgovore - što priznaje - vodili pod tuđim imenima. Gregov također priznaje da je franjevcu Jeraku jednom prilikom predložio uvođenje i skupljanje članarine.

- Ne prepostavlja li članarina postojanje članova i organizacije? - upitao ga je zastupnik optužbe.

- Krivo sam se tada izrazio - odgovorio je optuženi. Mislio sam da bi bilo dobro da Jerak na neki način dođe do novaca, jer je i mene povremeno materijalno pomagao.

- Zašto niste predložili da skuplja milodare, dobrovoljne priloge? I niste li mu rekli da će te i vi plaćati članarinu?

- Da, kad se opet zaposlim.
- Je li to onda bilo zato da vam pomogne ili za ilegalni rad?

Optuženi nije odgovorio. On je, dakle, priznao da je predložio skupljanje i obećao sam plaćati članarinu, ali na pitanje od koga je trebalo skupljati članarinu odgovara sa 'ne znam', što i najobjektivnijem promatraču zvuči više nego neuvjerljivo.

Na kraju svog saslušanja Kruso Gregov je govorio kako je iz inozemstva primaо i dalje ostalim optuženima davaо ustašku štampu.

Suđenje se nastavlja."

20. siječnja 1960.

"Jučer i danas - nastavljući glavnu raspravu u krivičnom postupku protiv grupe proustaških elemenata - veliko vijeće Okružnog suda u Zagrebu saslušalo je **Antu Dunatova, Antu Fabulića, Zvonka Jerkušića, Josipa Dunatova, Kazimira Dunatova, Vjekoslava Dražića, Nadu Lončar i Josipa Antićeva.**

Prva četvorica priznali su u utorak pred sudom da ih je franjevac Rudi Jerak 1956. godine u Prekom uključio u ilegalnu neprijateljsku organizaciju, koja je imala za cilj rušenje društvenog uređenja u FNRJ i uspostavu 'hrvatske države' s granicama ustaške NDH. Uz ostali oni su trebali prikupljati i slati u inozemstvo obavještajne podatke, vršiti sabotaže, diverzije i t. d. (...) Prema izjavama optuženih, rukovodstvo organizacije u Preku preuzeo je - nakon hapšenja Krune Mašine - optuženi Josip Dunatov 'Bosna'.

rele, hej Slobeni! Ustaša je to sljedeće
josi kruna FNRJ je nisam se ni učestvao
stis ješ cari učiš, da je i drugi
pozadnjim, je čest uči učiš. Da
kako pozadnjim, da učiš, da učiš kruna je
izmala, je mi je izgubio Češka kruna
simpatična. Taman da cu uči učiš,
ned učidom, da junci mi pogni
spomenik Stjepana. Da to je on! Jekom
velko vjeronauka. Šestine! Aku starinski!
Dobro sum godin. Kako jednostavno, a
kako veličanstven! Ako sum u vrijednosti,
kao da je učiš učiš, učiš, učiš
čekili su oblači. Neko je buračida. Da
je bezpos robiti. Moji zrake, moje
dečke Hrvatske želje. Nekis sum, ali
muka molita muka bila nici - to je
bio učitit. Kadum sum učiš, muka
glavljivo raba i muka u muci. Životinjicu

728

Iz dnevnika I. Mašine

(...) S obzirom da je Antićev ranije bio osuđen zbog neprijateljske propagande, Jerak ga je smatrao podesnom osobom za svoj utjecaj. (...)

U dalnjem Josip Antićev odgovarao je na pitanja u vezi paljenja vijenaca na Grobnici narodnih heroja na Mirogoju, te o svojim kontaktima s Jerakom, Mašinom, Gregovim i ostalim optuženima u vezi ilegalnog neprijateljskog rada. O tome je na današnjoj raspravi govorio i optuženi Kazimir Dunatov, koji je također bio vrbovan u organizaciju i dobivao ilegalnu ustašku štampu. (...)"

21. siječnja 1960.

"Marko Antićev - jedan od trojice optuženih koji su danas saslušani pred Velikim krivičnim vijećem Okružnog suda u Zagrebu - putovao je u svibnju 1958. godine sa studentskom ekskurzijom u Rimu. Namjeravao je ilegalno ostati u Italiji i od tamo se prebaciti jednom od braće, koji žive u SAD odnosno Australiji. Prije odlaska obavijestio je o tome optuženog Krunu Gregova, a ovaj ga je uputio na emigranta Veljka Mašinu, čiju je adresu Marko Antićev već ranije dobio od svog rođaka optuženog **Tomislava Antićeva**. Gregov mu je rekao, da kaže Veljku Mašini kako on poznaje ljudi u Zagrebu i na Rijeci, koji rade ili bi htjeli raditi u ilegalnoj organizaciji, poručuje mu o mogućnostima švercanja cigareta i traži od njega materijalnu pomoć za ilegalni neprijateljski rad.

U Rimu se Marko Antićev sastao s Mašinom, ali ga je ovaj nagovarao da se vrati u zemlju jer da bi najmanje dvije do tri godine morao biti u talijanskim logorima, a da i on sam (Veljko) loše materijalno prolazi i jedva se probija.

(...) On je odlučio da se vrati u zemlju, a Gregovu je prenio Veljkovu poruku o načinu tajnog dopisivanja, o tome kako će nevidljivi tekst izazivati i na koju će mu adresu slati pisma. Veljko je također poručio da od materijalne pomoći nema ništa jer da i oni sami slabo stoje. Antićev je prenijevši tu poruku Gregovu, mislio da je to dovoljna 'legitimacija' i za njegovo angažiranje u ilegalnu organizaciju. (...)

Tomislav Antićev, koji je također danas saslušan, govorio je pred sudom o svojim vezama s ostalim optuženima, a zatim se prešlo na ispitivanje **Rudolfa Šelendića**. To je 19-godišnji mladić koji je nedavno završio industrijsku školu i zaposlio se. Još od djetinjstva on je na traženje svojih roditelja polazio satove vjeronomuške, pa je u tu svrhu odlazio i franjevcu Jeraku u sa-

mostan na Ksaver. Saznavši da Šelendić odlazi s đačkom ekskurzijom u Italiju, Jerak mu na sam dan polaska poručuje neka hitno dođe k njemu. Sačekao ga je pred samostanom i pošto mu je prigovorio što mu ranije nije kazao za taj svoj put, zamolio ga je da odnese jedno pismo njegovom 'prijatelju' Veljku Mašini u Rim.

- Ja se nisam usudio ništa pitati - kaže Šelendić. - Kad smo ušli u samostan otac Rudi mi je pročitao pismo i rekao, da - kad pređem granicu - nadodam da ovo pismo šalje jedan njegov dobar prijatelj koji kod njega polazi vjeronauk, da sam na ekskurziji u Italiji, te da će posjetiti i Rim. Rekao mi je neka mu napišem adresu hotela gdje me može naći, a označio mi je i mjesto u pismu gdje treba da, nakon prelaska grane, napišem 'čitaj između redaka'. Ja sam sve to učinio i još sam, bojeći se da me Veljko Mašina ne će prepoznati, kao znak raspoznavanja najavio prst na ustima. Pismo sam poslao iz Trsta poštom u Rim na adresu koju mi je dao Jerak.

(...) Prema izjavi Šelendića Veljko Mašina ga je ispitivao o prilikama u Jugoslaviji i postavljao mu pitanja na koja on - kako kaže - nije znao odgovoriti. Zatim su ušli u samostan i tamo je u jednoj sobi Mašina iz taške izvadio omot, predao ga Šelendiću da ga ponese optuženom Jeraku.

- Jeste li vi imali utisak da se Veljko Mašina slobodno kretalo po samostanu ili je morao nekoga pitati za dozvolu da uđe? - upitao je predsjednik vijeća.

- Nije on nikoga ništa pitao, svi su ga tamo poznivali.

U omotu bio je ilegalni ustaški propagandni materijal, koji je Šelendić po povratku u Zagreb predao Jeraku. Šelendić kaže pred sudom da on tada nije znao o čemu se radi, da mu je Jerak prije puta u Italiju rekao da će ga 'uputiti u stvar' kad se vrati te da je mislio da se u omotu nalaze religiozni časopisi. Na pitanja kako to da mu sve to nije bilo sumnjivo, odgovorio je da je svećenik Jerak za njega bio autoritet, (...).

Suđenje se nastavlja saslušanjem još dvojice optuženih i provođenjem dokaznog postupka."

25. siječnja 1960.

"U nastavku suđenja proustaškoj grupi pred Okružnim sudom u Zagrebu danas je

zastupnik optužbe **Željko Dežmar** održao završnu riječ, a zatim su govorili branici petorice optuženih.

Pošto je rezimirao tok glavne rasprave u pogledu dokazanosti krivičnih djela inkriminiranih u optužnici i još jednom naglasio značenje i opseg neprijateljske djelatnosti svakog pojedinog optuženog zastupnik optužbe je prešao na pitanje društvene opasnosti izvršenih djela i onih koji su ih počinili. (...) Zato se ova grupa, koja je jedinu podršku imala i dobivala poticaje od dezorganiziranih ostataka ustaških emigranata u inozemstvu i nije u svom djelovanju uvijek otvoreno izjavljala o namjeri uspostave ustaške države, ali je to jasno došlo do izražaja u toku istrage i na samoj glavnoj raspravi kad su okrivljeni, a osobito Jerak, otvoreno govorili o ustaškoj tvorevini NDH-a.

Mašinin grob na groblju u Uskocima, snimljen 1962.

To jasno pokazuje - rekao je zastupnik optužbe - i ono što je Jerak ispričao pred sudom kako je u Podravini prilikom blagoslovljivanja kuća govorio onima, kojima su sinovi poginuli kao ustaše: 'Budite ponosni što je pao za Hrvatsku'. (...)

- Dakle, izvan svake je sumnje - rekao je zamjenik javnog tužioca - da su okrivljeni radili u pravcu stvaranja jednog ustaškog poretka u našoj zemlji. To je suština čitave njihove aktivnosti. Ovdje moram istaći da je vrijeme da ovakvi i njima slični već jednom upamte da im nema i ne može biti mjesta u ovoj zemlji.

U svom dalnjem izlaganju on je istakao kako je nepobitno utvrđeno da je svećenik Rudi Jerak za svoj neprijateljski rad maksimalno zloupotrebljavao sve crkvene institucije u kojima se nalazio, a isto tako i vjerske dužnosti koje je obavljao (sastanci i polaganje zakletve u župnom dvoru u Preku, sastanci i slušanje ustaških emisija

stranih radio-stanica i sakrivanje ustaškog propagandnog materijala na tavanu franjevačkog samostana na Ksaveru, iskorištavanje polaznika vjeronauka za prenošenje tajnih poruka i

t. d.). Ta je aktivnost za vrijeme njegova boravka u zagrebačkom samostanu bila već toliko razgranata da je - kako je istakao zastupnik optužbe - u najmanju ruku čudno da to nitko u samostanu nije primijetio.

Na kraju se zastupnik javne optužbe s nekoliko riječi osvrnuo na međunarodnu situaciju naglasivši kako cijeli svijet osuđuje pojavu oživjelih ostataka fašizma, koje su nedavno došle do izražaja u nekim zemljama. 'Mi smo i prema međunarodnoj javnosti obavezni da najoštrije reagiramo na takve i slične pojave kod nas i da time damo svoj doprinos njihovoj općoj i oštroti osudi od strane svih progresivnih snaga u svijetu'. Zastupnik optužbe zatražio je na kraju primjenu najoštrije kazne.

Poslije tогa govorili su branici optuženih Rudi Jeraka, Ivo Mašine, Krune Gregova, Ante Dunatova i Zvonka Jerkušića, dok će ostali branitelji svoju završnu riječ dati u sutrašnjem nastavku procesa."

29. siječnja 1960.

"U velikoj dvorani Okružnog suda u Zagrebu izrečena je danas presuda proustaškoj grupi, kojoj je suđenje počelo 14. ovog mjeseca.

Rudi Jerak osuđen je na kaznu strogog zatvora od 15 godina (ovo je maksimalna vremenska kazna po novom Krivičnom zakoniku), Ivo Mašina na 11 godina strogog zatvora, Kruno Gregov na 8 godina strogog zatvora, Ante Dunatov na 4 godine strogog zatvora, Ante Fabulić na jednu godinu i šest mjeseci zatvora ujedno na 5 godina, Zvonko Jerkušić na jednu godinu i šest mjeseci strogog zatvora, Josip Dunatov na 3 godine i 6 mjeseci strogog zatvora, Josip Antićev na 4 godine i 6 mjeseci strogog zatvora, Marko Antićev na 2 godine strogog zatvora, Tomislav Antićev na jednu godinu zatvora, Kazimir Dunatov na 10 mjeseci zatvora, **Mira Košta** i Nada Lončar na po jednu godinu zatvora ujedno na 3 godine i Krešimir Zurak na jednu godinu strogog zatvora. Protiv optuženih **Vjekoslava Dražića** i Rudolfa Šelendića javni tužilac je - kako smo već javili - odustao od optužbe za vrijeme glavne rasprave. (...)"

ALEKSANDER BELLIAN: MOJE ROBIJAŠKE USPOMENE

Razgovaramo s Aleksandrom Bellianom, rođ. 1921. godine u Đakovu. Ocu mu je bilo ime Josip. Oženjen je Ružicom rođenom Matići i ima tri sina: Josipa, Aleksandra i Stjepana:

Godine 1941. bio sam u Zagrebu u pritvoru, pod istragom. Sredinom travnja 1941., na Veliki četvrtak, proglašena je Nezavisna Država Hrvatska, njemačka vojska je ušla u Zagreb, a ja sam bio pušten iz pritvora. Cijeli Drugi svjetski rat bio sam na području Đakova. Moj je otac imao «štrikersku radnju» i 20 radnika, tako da sam zbog posla ostao kod kuće. Ocu su 1945. oduzeli radnju i kuću te ga otjerali u rodni grad – Vinkovce, na prisilni rad i zatvor od 1 godina.

Budući da je moj stric Stjepan (Steve) bio u SAD od 1909., poslao mi je novce da otkupim našu konfisciranu kuću. Poznato je da su mnogi poduzetnici u Đakovu stradali zbog svoje imovine: osuđeni su da bi im imovinu mogli oduzeti. Ne mogu se možda svih sjetiti, ali evo nekih: Ivan Fratrić rođ. 1902. u Vukovaru, svlasnik ciglane, bio je ubijen 1945. Milan Milković, rođ. oko 1919., ubijen u Slavonskom Brodu 1945., Pepica Tomić rođ. Bahort u zatvoru Slavonskoj Požegi, Mato Valić rođ. 1897., stradao je 1946. u Lepoglavi, a bio je policijski nadzornik u NDH. Karla Homotar rođ. 1910. i Antun Ostaimer rođ. 1915., pobeglis u 1946. odnosno 1945. iz zatvora u Slavonskom Brodu, a na području Đakova kod Dragutina ubila ih je OZN-a. Antun Fratrić rođ. oko 1908., umro je 1977., bio je vlasnik pilane, a odrbjao u Lepoglavi 6 godina. Ivan Brandek, rođ. 1913., umro je 1980. u Đakovu, vlasnik tiskare, izdržao je 4 godine robije u Lepoglavi, Zvonimir Piš rođen 1920., umro 2007., robijao je u Lepoglavi i Staroj Gradiški 5 godina i 6 mjeseci. Braća Piller – Adalbert rođ. 1910., umro 1974. u Đakovu, robijao u Lepoglavi i Staroj Gradiški 4 godine, osuđen od Vojnog suda u Slavonskom Brodu, i Viktor rođen 1908., umro 1980. u Đakovu, robijao 2 godine u Lepoglavi,

Piše:

Ivo TUBANOVIĆ

osuđen od Vojnog suda u Slavonskom Brodu; Šimo Mikić rođen 1900. u Gorjanim, umro je na robiji 1948. godine: na prisilnom radu kod Šida (Adaševci), osuđen na 12 godina, bio je ukopan kod gradilišta na livadi, sin i supruga su prenijeli kosti na đakovačko groblje; Stjepan Tomić rođ. 1922., umro 1993. u Đakovu, Vojni sud za Slavoniju osudio ga je na 20 godina, pomilovan je na 12 godina, a odrbjao je 8 godina i 6 mjeseci u Staroj Gradiški; Zvonko Draženović, rođen 1904. u Brinju, umro 1971. u Đakovu, Vojni sud u Slavonskom Brodu osudio ga je 1945. na 5 godina, odrbjao je 3 godine; Ivan (Hanc) Šarčević rođ. 1914., umro 2007. u Đakovu, 1945. godine osuđen na 5 godina, kaznu izdržao u Staroj Gradiški; Josip Đaković rođ. 1900. god. u Đurđancima, umro 1981. u Đakovu, sudio mu je vojni sud u Slavonskom Brodu, 2 i pol mjeseca istrage...

Ne mogu se svih sjetiti koji su suđeni 1945., a kasnije ne znam koliko je suđeno, vidi Žrtvoslov Đakovštine, iz naše velike skupine koja je pohapšena i otjerana iz Đakova u Slavonski Brod 19. travnja

1945. Ne znam što je s ostalima – velečasni Šanto, župnik iz Garčina, Bodakoš, Kassa, Dominik Karamut, braća Bradarić (Ivo i Pavo), Seka Brajer, dr. Zvonimir Benčević i drugi. Šandor iz Vrpolja, bili smo skupa vezani, pokazao je svoju kuću kad smo prolazili kroz Vrpolje, bio je oženjen.

Gradnja baraka na Golom otoku

Vojni su u Slavonskom Brodu sudio nam je drugi dan po kratkom postupku. Velika robija ili smrtna kazna. Sjećam se priče kako je jedna žrtva pala s vješala i pokušala bježati, nije uspio pobjeći. Mene su osudili na 15 godina strogog zatvora s prisilnim radom. Brata Viktora su osudili na nepunih 6 godina, što je izdržao u Lepoglavi 1945.-1951. Umro je 1975.

Nakon suđenja otjerali su nas u logor Krndija, zatim u Veliškovce na rad u ciglani, potom na bivšu farmu (logor) Orlovnjak kod Osijeka i tek 26. siječnja 1946. u KPD Lepoglavlja. U Lepoglavi bilo nas je oko 130 u crkvenoj bašti, šutnja, izolacija, samice, zima – oko 20 stupnjeva ispod nule, bez postelje, civilna odjeća. Upravitelj zatvora bio je Josip Špiranac.

U proljeće 1947. vlakom iz Lepoglave s oko 150 robijaša išli smo do Senja. Tamo nas je čekao brod (trabakul) s utovarenim materijalom za gradnju baraka na Golom

Prve barake na Golome gradili su hrvatski politički uznici

otoku. Sjećam se jednog brođanina medicinskog tehničara i jednog klauna, cirkusanta iz Osijeka, zvali smo ga **Aisele**. Tamo na otoku montirali smo puno baraka, nisu nam dali useliti dok nam nije velika bura odnijela sve što smo imali za preživljavanje. U toku ljeta bili smo skoro svi oboljeli od dizenterije, kruh je bio pljesniv i smrdio je, ispod kore bilo je svih boja, tu sredinu kruha smo sušili na suncu kako bi smrad ispario, samo koru od kruha mogli smo jesti.

Vratili su nas u jesen 1947. na liječenje u Zagreb na Kajzericu, bili smo izolirani u karantenu.

Nakon oporavka otjerani smo do Nove Gradiške na auto-cestu, zatim u Botovo na utovar šljunka: norma za robijaša je bila 1 vagon na dan, a 10 vogona za jednu smjenu. U Lonjskom polju na kopanju kanala bilo nas je, pričalo se, oko 10.000. Radni logor s barakama, 3 kubika po robijašu – norma. Vidjelo se po drveću da je vodostaj bio oko 2 metra.

Amnestija 1951. zatekla me je u Gorskem kotaru, kopali smo kanale u Lokvama i tunel kroz Kobiljak za odvod vode.

Tribulj i Fužine ostali su mi malo u sjećanju.

I brat Viktor je 1951. došao kući, on i njegova žena bavili su se bojanjem tekstila i kemijskom čistionicom odjeće. Majka je kod kuće sačuvala dva stara «štrikerska» stroja, tako da sam se nastavio baviti «štrikerajem». U Belom Manastiru sam završio majstorsku školu. Tek 1956. dobio sam putovnicu da posjetim oca u Njemačkoj koji je bio na smrtnoj postelji. Velike patnje i ponižavanja nisu me slomili. Nikad nisam pristao na suradnju, bez obzira na velike prijetnje i ponude, ostao sam vjeran obiteljskom odgoju – katoličkim i hrvatskim idealima. Godine 1990. osnovao sam đakovački ogrank HDPZ, prikupio i sredio arhiv za oko 120 članova, bio sam član županijskog odbora HDPZ Osječko-baranjske županije. Bio sam sudionik u kulturnom životu Đakova, od pjevačkog zbora i športa do udruge filatelista i obrtnika.♦

OSUĐEN NAKON SMRTI...

Koncem 1992., fra Ignacije Vugdelija (tada vojni dušobrižnik II. bojne IV. brigade HV-a) održao je posmrtno slovo na pogrebu hrvatskog branitelja **Ante Jukića** iz Otoka kod Sinja, mesta koje je danas poznato po generalu **Mirku Norcu**.

Franjevac je, spominjući žrtve svog mesta od turskih osvajanja do Domovinskog rata, pojmenovao sljedeće nevine hrvatske žrtve koje su ubili partizani: **Marko Pupić-Bakrač, Ante-Ćone Samardžić, Stipe-Stevo Vugdelija, Stipe-Baldo Kondža, fra Bože Vugdelija, Dušan Erceg i Lole Vugdelija**.

Prvospomenuti je Marko Pupić-Bakrač rođen 26. svibnja 1904. u Otku, a ubijen je između 31. siječnja i 1. veljače 1942. godine. Prema podatcima, gnujsni zločin je izvršen klanjem kod mlinice u Ovrlji (usp. Smrtni list, Matični ured Otok, od 29. siječnja 1997.).

Kakva je bila krivnja Pupić-Bakrača, koji je u svome kraju bio viđenija osoba? I taj hrvatski rodoljub i predratni pripadnik HSS-a očito nije odgovarao partizanima, pa je morao biti likvidiran, kao i brojni drugi Hrvati od 1941. do 1945. pa onda i dalje...

Netom uspostavljeni komunistički sud donio je rješenje (od 28. prosinca 1945.) u kojemu nalažimo podatak da je Marko Pupić-Bakrač proglašen narodnim neprijateljem i osuđen na konfiskaciju imovine. Dakle tri godine nakon smrti, odnosno "likvidacije", kako su se izrazili. Prvo su ga ubili, a onda proglašili krivim!

"Kotarski Narodni Sud u Sinju u vijeću narodnih sudaca Bićić Dr. Nikše kao predsjednika vijeća te

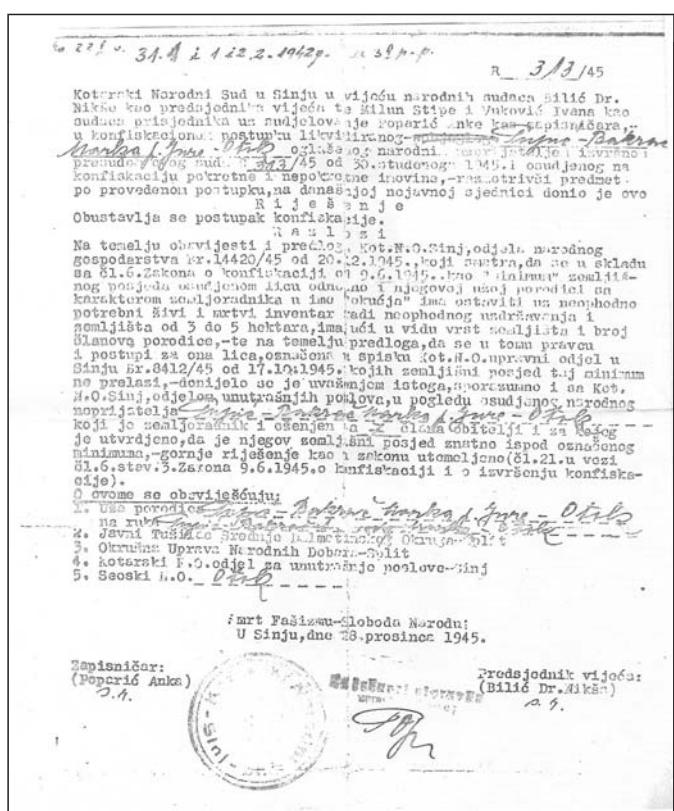
Piše:

prof. Bruno ZORIĆ

Milun Stipe i Vuković Ivana kao sudaca prisjednika uz sudjelovanje Poparić Anke kao zapisničara u konfiskacionom postupku likvidiranog-pobjeglog Pupić-Bakrač Marka p. Jure – Otok oglašenog na rodnim neprijateljem izvršnom presudom ovog suda B 313/45 od 30. studenoga 1945. i osuđenog na konfiskaciju pokretne i nepokretne imovine,-razmotrivi predmet po provedenom postupku, (...).

Navedenim rješenjem postupak konfiskacije, zbog siromaštva obitelji – 7 članova - koji su ostali bez oca i supruga, ipak je obustavljen. Komunisti su utvrdili da je zemljišni posjed nesretne obitelji Pupić-Bakrač znatno ispod minimuma koji su odredili u svojem Zakonu o konfiskaciji i o izvršenju konfiskacije.

Što je ova obitelj ni kriva ni dužna prošla u komunističkom sustavu posebna je priča...•

Rješenje o obustavi postupka konfiskacije

LOGOR NA KANALU U ZAGREBU - DANAŠNJI AUTOBUSNI KOLODVOR

Zagreb, utorak, 8. svibnja 1945. –

Ovog su dana u nebranjeni grad Zagreb ušle brojne partizanske jedinice. Grad su u potpunosti, samo dan ranije, napustile Hrvatske oružane snage, što znači sve vojne postrojbe Nezavisne Države Hrvatske zajedno sa svim institucijama hrvatske vlasti, te mnogoljudnim civilnim pučanstvom, povlačeći se na zapad u smjeru slovensko-austrijske granice (do kuda su već 5. svibnja 1945. stigle i tu se zaustavile pobjedničke armije Zapadnih Saveznika). Hrvati su se povlačili s planom i nakanom, da se stave na raspolažanje i pod zapovjedništvo tim Zapadnim Saveznicima, kako bi se vratile u borbi protiv boljševizma. Zapadne je Saveznike tamo predstavljala VIII. armija britanske vojske, koja je, napredujući preko Italije, dospjela do Austrije i zaposjela pokrajину Korušku i gradić Bleiburg, koji se nalazi nadomak granici između Austrije i Slovenije.

Zagreb, srijeda, 9. svibnja 1945. – Ovog je dana završio Drugi svjetski rat na svim frontama diljem Europe, osim na dijelu slovensko-austrijske granice u predjelu gradića Bleiburga, te u nekim područjima Nezavisne Države Hrvatske. Do Bleiburga je stigla rijeka od preko pola milijuna Hrvata, koji su bježali sa svoja državnog i etničkog područja ispred krvožednih srbo-komunističkih partizanskih odreda i Titove tzv. JA - Jugoslavenske armije, koju su sačinjavale I., II., III. i IV. armija, na čelu kojih su se nalazili najpouzdaniji Titovi general-pukovnici, sve redom sudionici internacionalnih brigada u španjolskom egrađanskem ratu 1936. - 1939.

Osnivanje zloglasnoga logora Kanal u Zagrebu

Toga 9. svibnja 1945., tj. drugog dana nakon ulaska partizana u nebranjeni Zagreb, jedinice tzv. II. Armije JA pod komandom general-pukovnika, zloglasnog Koče Popovića (koji je kasnije 12 godina bio ministar vanjskih poslova Titove FNRJ, kojega je Tito pod pritiskom Vijeća sigurnosti UN morao smijeniti, budući da je bio optužen za ratni zločin iz

Piše:

Zvonimir ZORIĆ

1945.) kao i jedinice KNOJ-a u čijem sastavu je djelovala OZN-a (koja je kasnije podijeljena na vojnu i civilnu OZN-u), odmah su na lokaciji zvanoj "Kanal" na Trnju (današnji Autobusni kolodvor u Držićevoj aveniji) osnovali zloglasni logor. Koristili su za to napuštene drvene barake u kojima su za vrijeme NDH djelovale razne civilne službe (npr. "Časna radna" i dr.). Bio je to jedan od mnogih logora, u koji su odmah internirali uhićene

Obitelj Grge Zorića u Petrinji 1943., nakon napuštanja Vrhovina (Zvonimir, Zdravko, majka Milka, otac Grga i teta Katica)

zagrebačke intelektualce i zarobljene pripadnike HOS-a, a nakon 15. svibnja 1945. i mnoge bleiburške izručenike.

Iz toga "Logora na Kanalu" su bez suđenja odvođeni na noćna pogubljenja i strijeljanja mnogobrojni zatočenici u zloglasna stratišta u Rakovu Potoku i Klinča sela kraj Zagreba, jamu Jazovka na Žumberku i na druga stratišta, kojih je bilo bezbroj u okolici Zagreba, Samobora i Sv. Nedelje. Autor ovoga teksta jedan je od izručenika sa bleiburške poljane dana 15. svibnja 1945. Evo, kako sam postao svjedokom logoru na Kanalu.

Zagreb, ponедjeljak, 7. svibnja 1945. - napuštanje Zagreba, smjer Austria. Ruta povlačenja od ponedjeljka 7. svibnja do subote 12. svibnja 1945.: Zagreb – Zap-

rešić - Krško – Celje – Velenje – Slovenjgradec – Dravograd – Bleiburg - 12. svibnja 1945. oko 22 sata: Bleiburška poljana.

Bleiburška poljana, utorak 15. svibnja 1945., poslije 16,00 sati. - Nakon masakra koji je uslijedio iza ultimatuma na bleiburškom polju, toga najfatalnijega dana, utorka, 15. svibnja 1945., kad je do 16,00 sati bio dan rok za predaju, podignute su bijele zastave i počelo je odbacivanje oružja. Formirane su kolone sad razoružanih Hrvata, do toga časa pripadnika svih robova vojske HOS-a, oružanih snaga države koja je tim trenutkom zauvijek prestala postojati. One su krenule dalje prema britanskim tenkovima, koji su sada napravili prolaz i kolonu dolazećih Hrvata prihvatali kao zarobljenike, te su toj koloni zarobljenika omogućili daljnje kretanje u smjeru Austrije, što smo svi u toj koloni shvatili i vjerovali kao dokazu, da nas Englezi, koji su konačno prihvatali našu predaju, vode sada kao zarobljenike u svoje zarobljeničke logore dublje u Austriji.

Međutim, Englezi su tu predaju prihvatali u sklopu smisljene i podmukle varke, kakva se ne pamti u dosadašnjem ratovanju, te su kolonu koju su usmjerili kroz koridor svojih tenkovskih postrojbi dug par stotina metara, usmjeravajući sve te zarobljenike u dubinu austrijskog područja, a tamo su prema dogovoru Engleza i partizana, sve nas zarobljenike u mraku dočekali partizani i preuzeli nas od Engleza. Tom varkom Englezi su sve zarobljenike izručili partizanima, i to 51. vojvođanskoj diviziji, a oni su nas tokom noći provodili bez ikakvih ekscesa i nasilja kroz austrijski teritorij od Bleiburga do 17 km udaljenoga Dravograda, koji je već bio dio jugoslavenskoga teritorija. Tog jutra, u srijedu 16. svibnja 1945., na polovici dravogradskoga mosta preuzeли su zarobljeničku kolonu od vojvođanske 51. divizije sada banijske i kordunaške partizanske jedinice.

Dravograd – početak kalvarije

Dravograd - 16. svibnja 1945. u osvite
zore: početak najkrvavijega križnog

puta. - Uz strahovitu viku i uzvike "Trk, bando trk... trk... bando", ta naša nova naoružana pratinja, u kojoj su se isticale partizanke, te spodobe u ljudskome liku, sjedeći na konjima, silnom mržnjom iznakaženog lica iz svega glasa derale su se i ubijale svakoga tko tu njihovu naredbu nije shvatio ozbiljno. Tu je počeo PRAVI KRIŽNI PUT.

Trčao sam toga dana u koloni smrti do Maribora 60 km.

Maribor, srijeda, 17. svibnja

1945. Noć sam proveo na jednom trgu, okružen partizanima. Ujutro smo preko velikog mosta stigli na nogometno igralište. Tu su nas preko cijelog dana bezbroj puta prestrojavali i predvečer dopratili do vagona na željezničkoj postaji te nagurali u vagone. Vlak je krenuo u nepoznato.

Veliko Trgovišće, petak, 18. svibnja 1945., predvečer. - Kad je nakon noćne vožnje razdanilo, taj vlak se je poslije podne zaustavio na željezničkoj postaji "Veliko Trgovišće". Tu je jedno vrijeme stajao. Sada su stražari bili naoružani civili s crvenom vrpcom oko rukava. Govorili su čisto kajkavski. Kada je predvečer taj vlak krenuo, krenuo je u smjeru Krapine, a ne Zaprešića. Odlučio sam iskoristiti prigodu. Iskočio sam. Nakon iskakanja iz vlaka smrti, prespavao sam noć od 18. na 19. svibnja 1945. u jednom praznom kotcu na željezničkoj postaji Veliko Trgovišće, i u zoru krenuo pješke željezničkom prugom prema Zaprešiću i dalje preko Podsuseda do zagrebačke Trešnjvice.

Zagreb, Creska 33, subota, 19. svibnja 1945. predvečer. - Navečer 19. svibnja 1945. bila je subota, stigao sam pred kuću u Creskoj 33 na Trešnjevci (Pongračev). Moja majka bila je na prozoru, gledala je u mene, ali me nije prepoznala. Tek kada sam posljednjom snagom izustio o riječ "Mama", zgrozila se prepoznavši me, i dotčala te mi otvorila vrata. Na pitanje "gdje je tata i gdje je uyo Joso" ostao sam šutjeti. Za oca i ujaka, koji su sa mnom bili u trčeoj koloni od Dravogradskog mosta do Maribora onoga krvavog 16. svibnja 1945., od kada nisam ništa ni pojeo niti popio, nisam ništa znao. Posljednji put sam ih video kada smo bili is-

Autorov tekst o progona Hrvata

tjerani iz auta i uvršteni u kolonu pješaka na samoj polovici Dravogradskog mosta. Radi toga sam, kad sam se malo oporavio, na nagovor majke i ujne, već u utorak, 22. svibnja krenuo u obilazak logora po Zagrebu... "Prečko", "Maksimir" i "Kanal", tražeći oca i ujaka.

Zagreb – Kanal, utorak, 22. svibnja 1945. prijepodne. - Kad sam 22. svibnja stigao Branimirovom ulicom do malog podvožnjaka za Strojarsku i Kanal, našao sam se pred žicom, kojom su bile ograđene stare barake u koje su sada bili smješteni internirani uhićeni zagrebački intelektualci i mnogi zarobljeni časnici pripadnici HOS-a. Prišao sam bliže žici oko koju su bile jake partizanske straže. Bili su to pripadnici KNOJ-a. Uglavnom srpske jedinice s mnogo unovačenih Šiptara koji su jedino znali našu riječ "objij" i stalno su se derali. Bili su odjeveni u engleske vojničke bluze, a naoružani engleskim tzv. "pikavcima" i njemačkim šmajserima. Rijetko je tko imao pušku. Po sebi su povješali sve što se je sjajilo. Raznju žutu i aluminijsku dugmad i predmete. Umišljali su da su to odličja.

Likovi s Kanala

Partizanski podoficir Čedo iz Vrhovina. - No prepoznao sam i jednoga parti-

zanskog oficira. Bio je komandir straže. Imao je tri zvjezdice na rukavu. Rodom, kao i ja, iz Vrhovina, odnosno iz Zalužnice kraj Vrhovina u Lici. Lički Srbin. Ime mu je bilo Čedo Brakus. Stariji je bio od mene nekih par godina. Bio je poznat prije rata kao sitni kriminalac, malodobni džepar po vlakovima. Žandari su ga često vodili. Na moju sreću, nije me uočio, inače sam mogao završiti unutar žice. (Kao što je to bio slučaj s mojim stricem. Prepoznao ga je na ulici jedan njegov bivši sumještanin, sada partizan i odmah ga je dao ovesti u prvi zatvor, kojih je bilo bezbroj.)

Mnogi Zagrepčani su došli tražiti svoje najmilije i opsjedali su žicu oko logora. Unutar žice također su mnogi gledali u mnoštvo, ne bi li prepoznati nekoga iz "posjetitelja". Partizan Čedo dero se je na građane Zagreba, koji su u potrazi za svojim najmilijima nasrtali i na samu žicu, a osobito kada su ugledali onoga koga su tražili. Čedo je tražio od stražara – Šiptara, da ih i fizičkom silom i udaranjem odvoje od žice. Uglavnom su to bili žene i djeca, ali su mnogi dobili batine.

Ja svoga 44-godišnjega oca **Grgu Zorića**, kao i svojega 37-godišnjega ujaka **Josu Karića**, nisam nikada više vidio od onoga krvavoga 16. svibnja 1945. u trčeoj koloni do Maribora, pa ih nisam našao niti ovdje u logoru na Kanalu.

Prof. Zvonimir Doroghy, moj profesor latinskoga jezika. - Gledajući u izbezumljene ljude unutar žice "Logora na Kanalu", ugledao sam svoga profesora latinskoga jezika iz I. klasične gimnazije u Zagrebu, tj. mog razrednika iz 1. razredu škol. god. 1939./40. gospodina prof. Zvonimira Doroghyja, inače autora znamenite "Elemente Latine", udžbenika za latinski jezik. Prepoznao me je i doviknuo mi je da odem u Preradovićevu 42 primerno desno, i da kažem njegovoj suprugi da je sada na Kanalu i da mu donese čisto rublje i nešto hrane. Jasno da sam to odmah i učinio. Što je dalje bilo sa njim ne znam. Bio sam mu na sprovodu na Mirogoju 1965.

Prof. Dr. Ton Smerdel, moj profesor prirodopisa. - Drugo poznato lice bio je

isto moj gimnazijski profesor, dr. Ton Smerdel. I njegovo sam gospodi majci odnio njegovu poruku, a stanova je u Tuškanovoj ulici. On je bio "stari dečko - okorjeli neženja", tako smo ga zvali. Ali nije bio naklonjen đacima, pa nije bio ni posebno omiljen među nama. Ali to sada nije bilo važno.

Domobrani pukovnik Pjer Vuličević - obiteljski prijatelj. - Sljedeći moj poznanik unutar žice u "Logoru na Kanalu" bio je visoki koščati Bokelj, inače domobrani pukovnik, gospodin Pjer Vuličević. Bio je načelnik građevinskog odjela MINORS-a. On je bio zadnji visoki domobrani časnik s kojim sam u nedjelju oko podneva 6. svibnja 1945. god u njegovoj kancelariji u Ministarstvu, koja je bila u Bauerovoj ul. br 22, na III. katu, razgovarao i pozdravio se. Nije mi tada htio reći da se neće povlačiti. Bio je u svojoj uvijek dotjeranoj pukovničkoj odori i nalaštenih čizama. No imao je "garsarski povez" na desnom oku. Bio je ranjen u Prvome svjetskom ratu. Bio je aktivni časnik i u Kraljevini Jugoslaviji, a 1941. je prešao u domobranstvo. Inače, bili smo obiteljski prijatelji. Tata me je namjerno u nedjelju prijepodne 6. svibnja 1945. poslao do njega, da nam dade savjet što i kako trebamo raditi, s obzirom na to da je bio u vrhu HOS-a! Kada sam mu se javio, "zapovjedio mi je" da odem na Ilički plac br. 17, na II kat i da kažem njegovoj supruzi, "teti" Mariji, da je sada na Kanalu i da mu donese rublje i hranu. Saznao sam kasnije od njegove supruge, da se nije povlačio, jer se nije osjećao krivim, već se je skinuo u civil, ali partizani su došli po njega isti dan kada su ušli u Zagreb. Izdali su ga susjedi. Bio je najprije na Savskoj cesti, a zatim na Kanalu. Kasnije je uvršten u kolonu Križnog puta i išao sve do Vršca. Na Vojnom судu u Novoj vesi broj 18 u Zagrebu u rujnu 1945. osuđen je na smrt. Nisu imali djece. Malo zatim umrla je i njegova supruga gospoda **Marija Vuličević**, rasna Kotoranka, koja je toliko čeznula za svojim Kotorom. Bio sam joj na usluzi do kraja života, koliko je to bilo u mojoj moći. Neka joj dragi Bog udijeli radost i utjehu na onome svijetu.

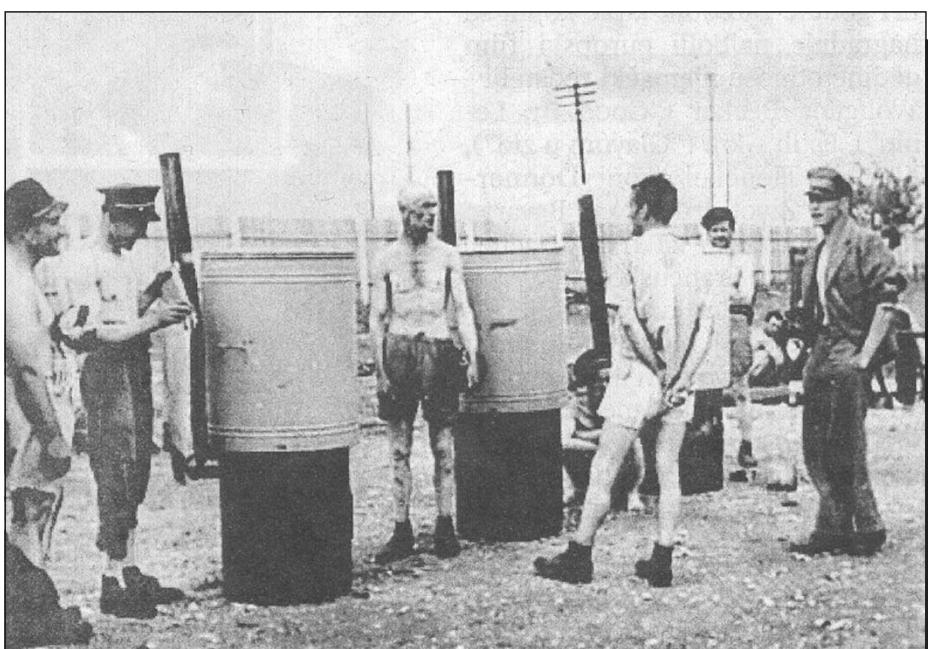
Ravnatelj zagrebačkoga redarstva Dr. Josip Vragović. - Među uhićenicima unutar žice logora na Kanalu prepoznao

sam i koščatoga šezdesetogodišnjaka. Bio je to glavni šef mog ujaka Jose, Dr. Josip Vragović, bivši ravnatelj redarstva u Zagrebu od 1941 do 1945, a šef Političkoga odjela zagrebačke policije za vrijeme Kraljevine Jugoslavije. Godine 1938. smijenjen je s dužnosti zbog sumnje da pomaže komunistima i frankovcima (zapravo ustašama), a što je i činio, naročito nakon marseilleskoga atentata na kralja **Aleksandra**. Ban Šubašić ga je 1940. ponovno imenovao za šefa zagrebačke policije. Odmah nakon proglašenja NDH postavljen je za ravnatelja redarstvene oblasti za grad Zagreb. To mu je bila nagrada za pomaganje uhićenim ustašama za Kraljevine Jugoslavije, iako nije bio ustaša. Kao takav, imao je veliko povjerenje u mog ujaka Josu, pa je bio s njim do zadnjega časa. No kako je, dok je bio šef zagrebačke policije, pomagao i progonjenim komunistima za vrijeme NDH, nudio se da ga komunisti poštijeti, možda i nagraditi, kao što su učinili ustaše kad su došli na vlast 1941. Tu je nadu povjerio i mom ujaku, kad ga je u pondjeljak, 7. svibnja 1945. oko podneva pozvao k sebi u ured i ponudio mu, da - ako on, Joso, želi napustiti Zagreb prije dolaska partizana - da mu on stavlja na raspolaganje svoj službeni automobil marke Stover, a on da ostaje u Zagrebu i da će mirne savjesti dočekati partizane jer se ne osjeća krivim ni za što. Ostao je u Zagrebu. Nakon sloma NDH, uhićen je 15. svibnja 1945. i smješten u logor Kanal, a zatim

zloglasnu Savsku cestu, te je 1946. osuđen na kaznu od 20 godina robije, koja je preinačena u kaznu smrti. Žalio se i konačno su mu se komunisti koje je štitio odužili, pa mu je kazna preinačena na 20 godina robije. Gotovo polovicu kazne odrobijao je u KPD Lepoglavi, St. Gradiški i u Srijemskoj Mitrovici. Susreo sam ga u Lepoglavi 1947., kamo sam i sam dospio. Pušten je na slobodu 15. svibnja 1954., a 17. srpnja 1965. umro je u Zagrebu.

Kapetan Vojne OZN-e Vlado Vidak iz Vrhovina. - Našao sam još jednog poznanika iz djetinjstva. Bio je stariji 4 godine i vršnjak moje sestre **Zore**. Bio je sin trgovca u Vrhovinama, Srbin **Steve Vidaka**. Ime mu je bilo Vlado Vidak. Taj lički Srbin i dak V. razreda gimnazije u Beogradu bio je sada oficir vojne OZN-e. U vitkome partizanskom oficiru koji je s nekim popisima u rukama ulazio unutar žice "logora na Kanalu" i pred kojim je komandir straže vodnik Čedo stajao u stavu "mirno", prepoznao sam Vidaka. Po njegovim popisima počela je prozivka unutar žice, a kasnije su neki prozvanici žicom vezanih ruku na ledima utovaranici u vojničke kamione i odvezeni!

Kamo? Jesu li ti ljudi preživjeli logor na Kanalu? Samo dragi Bog zna! Nitko od ličkih Srba, između dva rata, koji je nastavljao školovanje nakon 4. razreda pučke škole, nije se školovao u Zagrebu, već isključivo u Beogradu ili u Banjoj Luci. Tako ni Vlado Vidak. Nasuprot njima, mi,

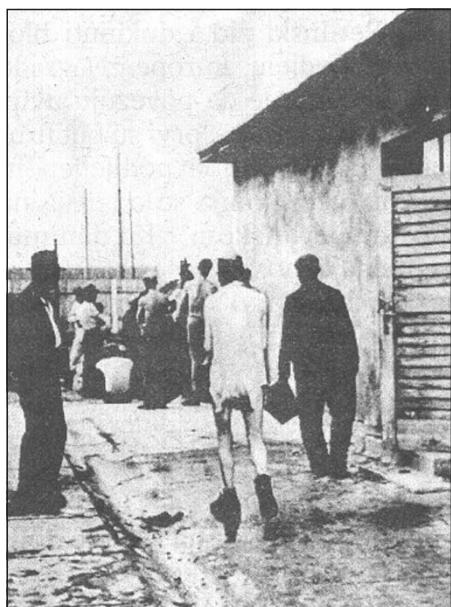
Prizor iz logora na Kanalu 1945.

djeca ličkih Hrvata, nastavljali smo školanje, oni imućnijih roditelja - u Zagrebu, a ostali u Gospicu ili u Karlovcu. Moj pok. otac bio je u Vrhovu inama jedini trgovac Hrvat, dočim su ostalih devet trgovaca bili Srbi, kao i 99 posto žitelja tadašnje općine Vrhovine. Tako je beogradski đak, OZN-in kapetan Vidak, postao u Zagrebu glavni istražitelj tzv. Vojne OZN-e, nadležne za pripadnike HOS-a. Kasnije sam doznao da je još 1943. dao strijeljati svog oca, trgovca Stevu, jer da nije htio pristupiti partizanima. Bio je navodno zadrti četnik, ali kasnije sam saznao je oca Stevu dao ubiti ne zato što je bio četnik, već zato što su svi Vrhovljani znali, da je Stevo još 1940., kad sam ja bio u gimnaziji u Zagrebu, svoju suprugu **Staku Vidak**, protjerao, jer ga je navodno varala. Ona je otisla u Zagreb i kao konobaričica radila u tadašnjem mlječnom restoranu "Ivo" u Petrinjskoj 2, a tu sramotu sin Vlado nije mogao oprostiti i dao ga je strijeljati. Što je prava istina, ne znam, niti me zanima.

Zagreb - 1999.: spomen-ploča

Tisuće i tisuće Zagrebčana, i ne samo Zagrebčana, prošlo je kroz "logor na Kanalu". Mnogi od njih nisu nikada vidjeli slobodu. Postali su žrtve bezumne i zločinu načke ideologije i srpske, luđačke srpske mržnje prema Hrvatima i svemu onome što je hrvatsko, a najveći zločinac među Hrvatima, Josip Broz Tito, dao im je moć i vlast. Tu priliku su iskoristili i skoro utrli sjeme Hrvatima.

A eto, od toliko željene Velike Srbije ostat će po svoj prilici samo Beogradski Pašaluk. Zato u spomen žrtvama zloglasnoga "logora na Kanalu" u srcu Zagreba iz 1945., smatram da to mjesto srbo-komunističkoga zločina treba obilježiti, ako i ne obeliskom, kako sam u svom prijedlogu od 1. listopada 1996. predložio gradonačelnici Zagreba, možda smo križem, pa makar za ove teške dane i samo pločom. To mora učiniti samo Grad Zagreb i njegovo Poglavarstvo. To je konačno i prihvaćeno i donesena je odluka Poglavarstva Grada Zagreba, da se na lokalitetu ondašnjega "logora na Kanalu", gdje se danas nalazi Autobusni kolodvor u Držićevu aveniji, na glavnom ulazu postavi spomen-ploča s odgovarajućim tekstrom, koji će sve prolaznike podsjećati na to, da je to mjesto sveto tlo, gdje su tisuće

Ponižavanje zarobljenika na Kanalu

nедužnih Hrvata nakon završetka Drugoga svjetskog rata, od 8. svibnja 1945. do 1947. život podarili, da bismo mi danas imali slobodnu i međunarodno priznatu državu Republiku Hrvatsku. Neka im je vječna slava i hvala im!

Spomen-ploča žrtvama "logora na Kanalu" iz 1945. postavljena je i otkrivena u petak, 24. rujna 1999. u 11 sati na zgradi Autobusnog kolodvora u Zagrebu kod glavnog ulaza. Ploču je otkrio predsjednik udruge ratnih veterana Hrvatski domobran, sad pok. **Vladimir Šklopán**. Tekst na ploči glasi:

**NA OVOM SU MJESTU 1945.
GODINE NAKON ZAVRŠETKA II.
SVJETSKOG RATA PARTIZANSKE
VLASTI OSNOVALE SABIRNI
LOGOR "KANAL" IZ KOJEGA SU
U SMRT POSLALE VELIKI BROJ
PRIPADNIKA HRVATSKIH
ORUŽANIH SNAGA I GRAĐANA
U SPOMEN PODIŽE "HRVATSKI
DOMOBRAN" UDRUGA RATNIH
VETERANA ZAGREB**

U ZAGREBU 24. rujna 1999. godine.

No kao autor ovoga teksta, moram napomenuti da je prvobitno trebalo stajati «zloglasnom logoru na 'Kanalu'», ali je Gradsko poglavarstvo Grada Zagreba svojim rješenjem od 1. srpnja 1999. odobrilo podizanje ploče, s tim da se riječi "zloglasni logor" zamijene riječima "sabirni logor". Nakon što je *Hrvatski domobran* prihvato tu verziju, ploča je otkrivena.♦

HRVATSKA DUŠA

Piše:

Stipo TADIĆ

Oči su vadili, čavle (brokve, što bi rekao Dalmatinac) u glave zabijali, jezike, uši i noseve rezali, žene pred djecom silovali, klali i palili. I danas to čine.

Livno. Cincar. Planina. U njedrima njenim, po strateškim kotama – rovovi, zemunice, borbeni položaji. U jednom od rovova i Mato. Brani svoju domovinu. A oni, tristo metara ispred. Na crti ispred naših. I oni ukopani.

Planina, noć, tišina. Mogu se dovikivati. Mato uzeo u običaj pa svaki sat malo pripuca prema njima. Uzme svoju strojnici, i uvijek s drugog mjesta iz rova, posalje im po koji rafal. Planinom to odjekne i onda opet zavlada grobna tišina.

A Mato, točno, na sekundu točno, čim počne sljedeći sat, „pusti“ po koji rafal.

- Nek' znaju da smo tu, da ne spavamo. Nek' znaju da ovo nije njihova zemlja i da odavde moraju otići.

Tako Mato misli i svaki sat malo pripuca.

I ode opet, tko zna koji put, točno u puni sat, i opet „posla“ im dva kraća rafala. Ovaj put nakon pučnjave ne nastupi tišina. Tamo kod njih jedan stenje, jauče, sopće, vrišti, civili. Svima je jasno da je ranjen, pa ga boli. Stravično slušati ga.

Mato odgega na svoje mjesto u zemunici, sjedne, gdje drugo nego na tlo, raširio noge, među njih okomito stavio strojnicu i od cijevi joj ruke grije.

Onaj ne prestaje s jaukanjem. Mato će, kao više za sebe:

- Budalo, kretenu, idiote! Vidiš da svaki sat zapucam, pa zašto si baš tada izlazio?! Idiote jedan!

Očito, žao mu ga.

A oni oči vade, brokve u mozak zabijaju, pale i kolju, crkve ruše, nemoćne žene siluju. A Mati ga žao. Evo što je hrvatska duša...♦

DUVANJSKE RATNE PRILIKE: SVJEDOČANSTVO IVANA TADIĆA

Napoleon je jednom zgodom rekao: «*Opraštajući, čovjek se uzdiže iznad onih koji ga progone.*» I zaista tako i jest; oprostiti treba, ali se zaboraviti ne smije. Radi toga donosimo svjedočanstvo čovjeka koji oprostio jest, ali zaboravio nije.

Ivan Tadić «Brkić» rođen je 15. veljače 1920. na Kolu kraj Duvna (Tomislavgrada) (BiH) od oca Pere (1890.-1949.) i majke Janje r. Jurčević (1897.-1929.) iz Kovača.

Dne 19. veljače 1941. godine ženi se Anicom (1921.) rođ. Tomić iz Brišnika, a već koncem petog mjeseca iste godine odlaže u II. Lovačku bojnu u Sinj. Zapovjednik bojne bio je Pavao Čurak, rodom iz Sarajeva, zapovjednik satnije bio mu je Marko Lucić, a Ivan je imao svoj vod. Iz Sinja su ih brzo poslali u Bihać i tu ostaju oko godinu dana. Cijelo vrijeme su bili opkoljeni, a partizani su pustili glasinsu, da su se predali, tj. da je Bihać pao partizanima u ruke, pa su tada bili bombardirani iz zraka od vlastite vojske. Onda su morali ići prema Bosanskom Novom i Cazinu, da bi otvorili put i dokazali da se nisu predali partizanima. U Cazinu su se borili 1942. samo puškama, i tu su partizani natjerali jednu domobransku satniju na Unu, a onda je i Ivanova postrojba natjerala jednu partizansku satniju na rijeku Unu. Tek kad su uspostavili vezu sa svojima, počela im je dolaziti hrana, jer preko zime nisu imali hrane, nego su jeli kukuruzni kruščići, a kuhalili su repu ili luk, te su od toga preživjeli zimu.

Kada je postrojba Juce Rukavine krenula u Bihać, Ivanova domobranska satnija bila je na položajima. Jucini nisu znali da su to domobrani te su ih napali, na što su ovi uzvratili vatru i uspješno ih odbili. Jicina jedinica je tada zatražila topništvo da udari po njima, a na vezi su im rekli da se tu nalaže lovačka jedinica. Tada su ustaše

Piše:

Ante TADIĆ

poslale tri vojnika s bijelom zastavom, ne bi li zaustavili vatru. Tek kad su ih ugledali s bijelom zastavom, shvatili su da su to ustaše Juce Rukavine, a ustaše su posvjedočile kako na takav otpor nisu do tada naišli. Tu su ih Jucini zamijenili na položajima, a Ivanova bojna je otišla u Zagreb i ostala par dana u vagonima u Dugom Selu. Navodno je bilo planova, da se II. lovačka bojna uputi na istočno bojište, ali se Slavko Kvaternik nije slagao sa tim.

Nakon par dana u vagonima u Dugom Selu, poslali su ih u Liku, jer je do tada u Lici bila samo milicija, i tada su držali Gospic. U Gospicu su bili pod stalnom opsadom. Talijani su bili opkoljeni u Donjem Lapcu i lovačka je dobila zapovijed da ih idu oslobođiti. Kad su bili u Gračacu, tu su trebali malo ostati i odmoriti se. Naređenje je bilo da ne smiju u Gračacu stajati, jer je bio pun četnika te su u prolazu kroz Gračac morali biti na razmaku od 10 metara jedan od drugoga s otkočenim puškama. Između sebe su rasporedili zapaljive bombe, jer su očekivali da bi moglo doći do ulične borbe. Pri prolasku kroz Gračac, čuli su četnike pjevati:

«Neka ga, nek' se vije / došo nam je iz Srbije / i na njemu sitno piše, / partizana nema više / otišli su preko Drine / nosit tamo karabine». Potom su četnici pjevali: «Nije ovo Pavelića banda, / ovo vam je četnička komanda». S Ivanom je bilo dvadesetak Rožana (ljudi iz Roške Polja, mjesta 30 km udaljenog od Tomislavgrada) koji su zapjevali na to: «U Marseju crn se barjak vije / krepo kenjac kraljice Marije», te još jednu: «Paveliću, živila ti ruka / ubio si srpskoga ajduka».

Tada je došlo do sukoba i uličnih borbi, a najviše su ih spasile bombe kojima bi odgovarali na pucnjavu iz kuća u kojima su bili četnici. Tu su uhvatili desetak četnika, no ubrzo je došao talijanski general i pozdravio ih je pozdravom: «Za Dom!». Potom ih je upitao, tko su im zarobljenici. Kad su mu odgovorili da su to četnici, on ih je odmah sve na licu mjesta ubio, te je odmah izdao naređenje Talijanima da tuku topništvo po Gračacu.

Ivanovi su tada opet krenuli iz Gračaca prema Donjem Lapcu. Tada je snijeg bio dubok oko metra, što je dodatno otežavalо putovanje. Putem su se već umori-

Ivan Tadić "Brkić" 3. listopada 1941. u Bihaću,
kao pripadnik 2. lovačke bojne

li i razapeli su šatore da malo odspavaju, razgrnuli su snijeg. Malo kasnije začuše na cestom lipkanje postola, jer je na cesti bio led. Ugleđali su dva četnika i jednu ženu, koja je ovima govorila da će tuda večeras proći njezin bataljun. Upozoravala ih je na to da se ne bi slučajno poubijali međusobno. Kako su Ivanovi to čuli, napravili su zasjedu s obje strane ceste, a na kraju su stavili laku strojnicu. U tom okrušaju niti jedan četnik nije preživio. Kada je kasnije opet došao talijanski general i

Fra Stipan Naletilić (1906.-1942.)

upitao, što se dogodilo, odgovorili su mu kako su se slučajno srelji s četnicima i da je došlo okršaja. On im je kazao da nastave prema Donjem Lapcu osloboditi Talijane. Čim su došli u blizinu Donjeg Lapca, četnici su čuli da dolazi njihova bojna i odmah su se razbjezali, a lovačka bojna se opet vratila u Gospic. S Ivanom je u satniji bilo dosta Rožana, Brišničana, a bio je i jedan **Matić** iz Borčana koji se utopio u rijeci Uni.

Kada je Italija kapitulirala, **Delko Bogdanić** je bio zapovjednik Otočca, a bio je i rodom otud. I u Otočcu je imao veliku pivovaru, koja je bila puna oružja i bačava benzina. Tada je sa sobom poveo stotinjak vojnika iz lovačke bojne, a među njima i Ivana. Čim su stigli u Otočac, zapalio je svoju kuću, da oružje i streljivo ne padnu u ruke partizanima, nakon čega je bila ogromna detonacija. Pri povratku su ih počeli napadati partizani, te su bili i opkoljeni, no tada su već bili u blizini Gospic-

ća. Suradnjom Bogdanića i satnika **Baljka** iz Gospic, krenula je druga satnija iz Gospic. Ooni su opkolili partizane i zarobili ih 30-40, doveli su ih do Gospic. Malo nakon toga su došli njemački tenkovi, bilo ih je 14 kretali su se preko Budačkog Džepa. Partizani su imao zarobili jedan tenk, na što je došlo naređenje Ivanovoj jedinici da jurišaju i oduzmu tenk, mislili su da će Nijemci tu i ostati ali su po noći otišli i 2. lovačka bojna je opet ostala sama u Gospicu.

Bolovanje 1944. i smrt brata

Godine 1944. Ivan je otišao kući na bolovanje. Tada su Nijemci iz većine duvanjskih sela kupili seoske glavare i odveli ih u zatvor. Kada je išao obaviti nešto u Tomislavgrad (svega tri kilometra od kuće), čuo je da su Nijemci došli na Kolo. Kaže da je odmah osjetio neku tjeskobu te je požurio kući, a kad je došao, uslijedio je nemali šok: u kući je zatekao ubijenoga malodobnog brata **Mirka** (8.11.1926.-18.9.1944.). Njega su u kući ubili pripadnici njemačke vojske. (Na te riječi njegova supruga Anica, očeviđac ubojstva, kaže da su mogli i nju ubiti, ali iz tko zna kojega razloga nisu, nego su - kad su ušli u kuću - nju gurnuli vani, a onda su u Mirka koji je bolovao od tifusa ispalili rafal.)

Nije bilo nikakva opravdana razloga za ubojstvo. Nijemci su jednostavno opazili Mirka kad je on krenuo da uzme kukuruz koji se u to doba sušio, da ga malo isprži. Čim su ga ugleđali, Mirko je pobegao i ne bi ga možda niti našli, jer kuća nije izgledala kao da se živi u njoj, budući da je na Božić 1942., pri bombardiranju sela, bila pogodjena i srušena, pa su Ivanovi živjeli u improviziranom dijelu, u zidini pokrivenoj nekakvim pokrovom. No, Nijemci su, tražeći Mirka, došli do **Bone Krajina** i «Čečure», te su ih pitali, gdje je mali. Kada su došli do «kulice» sreli su **Andu Tadić** «Bućinu». I nju su upitali gdje je mali, a ona im u neznanju reče gdje je, pa su ga tako našli. Karakteristično je, da su ti njemački vojnici govorili razumljivim jezikom. Radilo se, naime, o banatskim Srbima koji su služili u njemačkoj vojsci.

Kada je doznao za ubijenog brata, Ivan je krenuo u kuću da uzme «šmajser» i da se osveti, ali seljani su ga uhvatili i zatvo-

rili u kuću **Jure Perića «Jukina»** (1913.-1993.), te su stali na prozore da ne bi izašao i ubio kojeg Nijemca. Da se ne bi ponovila tragedija koja je bila na Kuku i Lugu. (Naime na Božić 1943. u malome duvanjskom selu Lugu njemačka je vojska zatvorila u pojatu 83 ljudi i zapalila ih.)

Zatvor u Livnu i odlazak u partizane

Ivan 1944. nije smio biti na Kolu, jer su ga tražili partizani, pa se zato sklonio nedaleko od Kola kod sestre **Ruže ud. Perković** na Jošanicu. Dok je bio na Jošanici, uvijek bi mu dojavili kad partizani dolaze. Više se plašio poznatih, nego nepoznatih. I dok je jednom igrao karata s djecom, javiše mu da su naišli nepoznati ljudi iz Glamoča ili Livna. Nedugo nakon dojave, oni i dodoše u kuću i odmah ga upitale, je li on Ivan Tadić. Očito im je

Ivana fotografija s početka 1960-tih, iz putovnice

već netko bio dojavio da se skriva kod sestre, ali je ipak odgovorio da se zove **Mirko Perković**, pa su oni taj dan otišli. Sutradan su došli poznati, i on reče sestri da će uzeti «sepet» na sebe i krenuti prema polju, da bi bio manje sumnjiv, samo da uspije doći do Ostrošca. No partizani ga odmah opazile i privedeše.

Baš na putu prema Kolu ugleđa ženu Anicu kako mu nosi robu koju je prije par dana naručio, da mu doneše. Uspije ju znakom upozoriti da skrene s puta i da ih mimoide. Ona je tako i napravila te kada ih je prošla krenula je za njima.

Kada su ga doveli kod «Jozanove» kuće, selo je «skočilo» i reklo: Što ga vodite? Ako je bio u vojsci, bio je i nije kriv. Tada je jedan oficir koji je bio iz Crnoga Luga rekao: Ako je tako, ne trebate ga voditi, neka ide. Njemu nije bilo jasno gdje bi to trebao ići, a kada je shvatio da ga šalju u partizane, odbrusio im je govoreći kako on ne će ići u partizane. Među okupljenim seljanima je bio i njegov otac Pere, koji je rekao: "Ma, ići će on!" Oficir kaže kako takav nije zaslužio ni zatvor, nego da ga treba odmah strijeljati. Ipak, u Tomislavgradu mu je najviše pomogao **Mile Perić**, kojega su partizani postavili na načelnika grada. On ga je upou up

zorio, da će ga partizani ubiti, ako odbije ići u šumu. Tako se Ivan morao pomiriti s tim, a partizansko ga vodstvo pošalje u selo Srđane. Čim je stigao tamo, nije dugo čekao, nego je odmah pokušao pobjeći preko polja, ali nije uspio. Odmah su ga svezali i poslali u zatvor u Livno.

Vodili su ih dvadeset svezanih jednom žicom, a bio je snijeg dubok i do metra. Kad su došli na sami vrh Jelovače, **Mujo Seferović** je rekao **Omeru Isaku**: «Omere, pogledaj Duvno, jer ti ga više vidit' ne ćeš!» Kaže Ivan kako je tada pomislio da se ni on iz Livna živ vratiti ne će: jer što će biti sa Hrvatima, ako Musliman tako govori Muslimanu. A ipak je i livansko uzništvo uspio preživjeti.

Još se sjeća kako su kružile priče u Duvnu u to vrijeme, da je Mujo Seferović razapeo **fra Stipana Naletilića** u duvanjskom selu Kongori 1942. A kaže i govori kako bi uvijek rahmetli (tur.pokojni) «Žaka» govorio za Mujom, da je fra Stipana u Kongori razapeo na jelu, kad god bi Mujo prošao kroz grad. «Žaki» nitko nije smio ništa, jer je bio prvoborac od 1941., pa je nekažnjeno smiso govoriti o okrutnom ubojstvu fra Stipana Naletilića.

U Livnu su s njim bili **Imzo Vrstić**, dva brata **Akunovića**, jedan **«Šanjtin»**, **Bosa Batinić**, **Omer Isak** (koji je u Livnu i ubijen), te **Filip Pile Ćavar**, suprug **Ljube Ćavar rod. Tadić**, kojega su također ubili u Livnu. U Livnu su partizani najprije poubijali cigane, pa onda Pilu Ćavaru, dva Akunovića, Bosu Batinić, i Omera Isaka. Kada su Imzu vodili na ispitivanje, kaže mu **Stole Zdilar**: Nemoj se bojati Imzo, kaži pravo. Na to mu Imzo

odgovori: «Ja se nemam što bojati, ta nisam ja ubio prava čovika, k'o ti.» To je Imzo rekao pred sucem, na što ga sudac upita: Kojeg čovjeka? A ovaj mu odgovori: «Ubio je najpoštenijega čovjeka, Slavka Eksića.» (Stole ga je ubio, jer se Stolna majka, kad je išla s Eminova sela na Blažuj, našla u unakrsnoj vatri između usataša koji su bili na Blažuju i partizana koji su se nalazili na Eminovu Selu. Poginula je i ne zna se od čijega je metka stradala, a jedina Eksićeva uloga u tome je bila ta, što je nesretnu ženu pokopao da je psi ne bi raznijeli.)

Ivan Tadić početkom 1980-tih

U Livnu je njih dvadeset bilo zatvoreno u skučenoj prostoriji dimenzija 3 x 3 metra, a kada bi pala večer, Muslimani bi govorili: "Katolici, krstite se, jer ako nas ne spasi vaša bogomolja, ništa nas spasiti ne će."

Kada su ih poveli iz Livna, dogovorili su se da će se - ako pođu prema Glamoču - odmah pokušati oduprijeti, jer je bilo bolje poginuti odmah, nego dospjeti u glamočki logor na mučenje. S njima je bio i jedan **Šola** iz Prisoja, koji je bolovao od tifusa. Partizani su im rekli da će ga ubiti, ako ga zatvorenici ne žele nositi, pa su ga na sebi donijeli skroz do Duvna. Nakon dvomjesečnog zatvora u Livnu, ponovno su ga poslali u partizane, ali ovaj put u Roško Polje.

U partizanima

Kada je stigao u Roško Polje, u partizanskoj je komandi bio **Bože Mišković** iz

Baljaka. U razgovoru mu je Mišković uvijek govorio, da je i on za Hrvatsku. Na to ga je Ivan upitao, a što je sa **Mačekom**? Na to je Mišković počeo svašta govoriti o Mačeku, pa je Ivan zašutio, da sačuva glavu.

Dok je bio u Rošku Polju, partizani su zarobili par Rožana u Zavelimu. Zatvorili su ih u neku Martićevu kuću. Kada je saznao da će ih strijeljati, počeo je smisljati način kako bi ih mogao osloboediti. Uspio im je naći prolaz kroz tavan, te im je rekao točno kada da iskoče kroz otvor, tj. kad je na straži bio Srbin, jer kad bi pobegli Hrvatu, njega bi najvjerojatnije odmah ubili. Kada je Srbin predavao stražu našem čovjeku, Ivan mu je kazao da pregleda što prima i kada je otvorio kuću video je da su pobegli. Ne zna je li stražara snosio kakve posljedice, ali najvjerojatnije nije, jer je bio Srbin.

Kada je Mišković jednom tražio ga obrije, on mu je mu stavio britvu pod vrat i u šali mu kazao: «Illi me pusti kući ili ču te porezati!» a on mu na to odgovori: «Vjere ti, nemoj odma', večeras 'ajde.» I tu večer je Ivan s jednim čovjekom iz Stipanjića krenuo po noći. Kad su išli Grabovicom prema Brišniku, kaže mu Ivan: «Ja ču bježati, 'ajde i ti.» On mu odgovori: «Ja ne smijem, jer je dosta Stipanjićana bilo u partizanima.» Tu večer je stigao kući te je prenoćio, no ujutro je cijela jedinica iz Roška Polja stigla na Kolo, na što je kazao ocu: «Ode ja bježati, ne ču više u partizane.» Tada je bio veliki snijeg, nikuda se nije moglo, ali je on uzeo šal i biljac te se tako zamotan provukao pokraj partizanske jedinice i došao do Ponora (4 km od Kola prema Posušju), budući da je načuo da su pobegli **Marko Letica**, **Milan Jurčević** i **Ivić Perković** «Varenik». Kada je došao kod Ivića, pitao ga je hoće li bježati u Sarajevo. Tada su saznali da su Marko i Milan u Tubolji sakriveni. Kada su stigli u Tubolju, nisu im htjeli reći gdje su Marko i Milan, jer su mislili da su partizani no najedanput su se obojica pojavila. Odatile su krenuli bježati, no kada su došli do Landekuše (starija žena koja je imala gostionicu u selu Kovačima), svega par kilometara od Tubolje, Marko i Milan se predomisliše i rekoše kako ne će bježati. Stara Landekuša je nagovarala Ivana i Ivića da ne bježe, da nema smisla, jer da će ih

uhvatiti partizani koji su maloprije bili ovdje, ali nisu se dali smetnuti, te su krenuli bježati i tako su pješice došli do Sarajeva. Iz Sarajeva su vlakom stigli do Zagreba, a odатle je Ivan otišao do svoje jedinice koja se nalazila oko Karlovca. Odatile je i krenuo prema Bleiburgu.

Križni put

Pri povlačenju prema Austriji, Ivana je skupina išla preko Zidanog Mosta i Maribora. Tu su bili **Marko Budimir «Markica»**, **Pere Perić «Jolin»**, bio je i **Ivan Jurič Bogdanov «Gogin»**, **Jozo «Džankića»**, **Ilija Ille Pašalić «Božin»**. Oni su svi stradali u Mariboru, a bila su i dvojica sinova Marijana Juriča, imena im je zaboravio. Pri povlačenju, četnici iz Malovana su im govorili da će ih njihovi izdati, a ono što se uskoro zbilo, mnogi su i doživjeli kao izdaju.

Kad su stigli na Bleiburško polje, čuli su glasine, da se ide na nekakve pregovore. Vidio je tamo i **Rafaela Bobana** i neke oficire. **Pavao Čurak** mu tad reče: Ivane, mi ne možemo nositi oružje, nema municije za ovo oružje, moramo ga predati. Na to mu Ivan odgovori: «Onda je ovo izdaja!» Ivan kaže kako je čuo Bobana govoriti: «Ja se s ovim ne slažem!». Na mjestu gdje su odlagali oružje, nije bilo nigdje nikoga. Ali samo malo dalje dočekao ih je veliki šok i iznenađenje: naučrani partizani. Pokušali su javiti da se partizanima ostavlja oružje, jer to do toga trenutka uopće nisu znali. Onda je Boban uzeo jednu svoju jedinicu i pozvao sve koji su s njima htjeli ići, te su otišli u nepoznatu smjeru.

Čim su ih preuzezeli, partizani su prvo tražili da se jave ranjenici, govoreći da će njih vlakom prevesti do Zagreba. Tko god se javio i otišao, više nije viđen živ. A on je već nekako uspio naći civilnu kapu, tako da mu je lakše bilo pri razvrstavanju jer su većinu u odorama odvajali za odstrel... U skupini prema Bleiburgu, po Ivanovu svjedočenju, krenulo ih je oko 2900, a vratilo ih se tek nešto manje od sto. Za ostale se od tada ništa nije čulo.

Dok su išli u koloni, jedan se partizan izderao prema Livnjaku koji je bio visok oko dva metra, da se sagne da ga ošamari. Na to mu Livnjak, iako je bio u koloni,

Anica i Ivan Tadić u Splitu u travnju 2008.

odgovorio: "Koga ćeš ti ošamariti?" Partizan baš da će ga kundakom udariti, kad ovaj mu otme pušku i ubije ga, te se baci u šumu. Za njim su pucali, ali se ne zna što je bilo i je li se uspije izvući.

Kaže Ivan kako mu je najteže bilo kad je video partizana kako otima ženi dijete i baca ga u rijeku Dravu, nakon čega ona skače u vodu, a ovaj je na licu mjesta ubijata. Strašno je bilo i to što se nisi smio naptiti vode. Tko god bi se sagnuo da se napije, dobio bi metak u zatiljak i bio bi bačen u Dravu. Partizani su uz kolonu išli na konjima i čim bi se kolona prekinula, otvarali bi vatru i ubijali «šmajserom». Preko Maribora su došli do Zagreba, a odatile krenulo u Karlovac.

Svaku večer su ih vezali bodljikavom žicom i mnoge vodili u nepoznato.

Na Bleiburgu je kao civil bila i **Ilka r. Jurič «Marijanova»**, jer su vojnici i civili bili pomiješani. S njim su od Koljana na križnom putu bili: dva «Šepaljeva» sina, **Slavko (1925.-)** i **Jozo «Šepić» Tadić (1922.-2005.)**, oni su i Ivanovi stričeviči, **Marko Zvonar «Zlatni» (1923.-2007.)**, **Ivan Tadić «Bilan» (1924.-2002.)**, bio je i **Tome Madunić «Malika» (1927.-1999.)**, **Ante Madunić «Anta» (1886.-1945.)**, **Ante Parlov (1916.-2007.)**, **Ivanko Zvonar (1924.-2003.)**, **Frano Papić (1918.-1984.)**.

Do logora na Kanalu u Zagrebu, Frano Papić je došao kao civil te se javio Ivanu i upozorio ga da se čuva da ga ne ubiju, a osobito je opasno bilo kada bi bacali hranu preko žice. Ivan je u logoru bio oko mjesec dana. Od tuda su išli preko Karlovca, Ozlja i Korduna prema Pakracu.

Pri prolasku Kordunom dosta ih je stradalo, jer su ih srpske žene ubadale vilama i polijevale vrućom vodom pri prolasku kroz selo. Od Pakraca ih je vodilo na neku poljanu i tu ih je također dosta ubijeno. U logoru se tada naveliko šuškalo, da ubijene kamionima voze u Jasenovac.

U logoru su svaki dan ispunjavali «biografiju», a najviše ih je spasila jedna žena koja je čim je vidjela što su ispunili, iskidala te «karakteristike» i upozorila ih, da ne pišu da su iz tih krajeva, jer tko god piše da je iz tih krajeva nestaje po noći i ne zna se za njega. Od tada je Ivan uvijek pisao da je iz Vrgorca, jer je otamo bilo dosata partizana.

Nakon pakračkog logora opet su došli do Zagreba. Tada je došao **Marko Lucić** koji je tada bio u partizanima. Prije je bio satnik u 2. lovačkoj bojni i nestao je kod Gospića u brdu zvanom Oštiro. Do tada su mislili da je poginuo, ali očito nije, nego se priključio partizanima. Već tada je bio načelnik 32. divizije partizanske. Ivan prepričava svoj prvi susret sa njim; kaže, kada ga je ugledao skupljenog u logoru, samo ga je upitao: «Ivane, odakle ti?» Nakon nekog vremena došla su dva partizana po njega. On nije znao kamo ga vode, mislio je da ide na strijeljanje, no doveli su ga u Markovu kancelariju. Tada ga je Lucić počeo propitivati, a on mu je prigovorio kako se naši ljudi ubijaju. Pitao ga je i ima li još tko iz lovačke bojne u logoru, ali takvih nije bilo.

Lucić ga je nakon razgovora ostavio kod sebe na spavanju. Bio je kod Lucića neko vrijeme, i tada ga je Luci pitao kako mu je. Ivan je odgovorio: «Nije loše, ali

nisam zadovoljan, jer kad ideš ti, komandant i komesar divizije, a ja ostajem sam, mogu me zbog jedne riječi ubiti kao logoraša, pa nisam siguran kada odete». Lucić je na to rekao da će ga uputiti u jedinicu gdje je neki naš čovjek. Nakon toga razgovora poslali su ga da radi u uredu, iako imao samo 4 razreda škole. Partizanski mu je oficir kazao, da ima samo pisati bołovanja i bilježiti brojno stanje. U zagrebu je Ivan ostao do konca 1945.

Godine 1946. bila je demobilizacija 1919. godišta. Ivan je bio nezadovoljan, jer je njegovo, 1920., moralo ostati u službi. Kad je počeo psovati, Lucić mu je rekao da umukne, jer da će ga ubiti. Ta-

smislu bila jedno vrijeme podređena Talijanima, a jedno vrijeme Nijemcima, Ivan je imao i njemačke i talijanske papire. Također se nekako uspio domoći neispunjene jugoslavenske «bukvice», koju je sam ispunio, pa je na viziti imao dokaz da je bio i u jugoslavenskoj vojsci. Kada su stigli u Travnik, bilo je pokušaja da ga prikažu kao bjegunca, ali se to nisu usudili učiniti, jer je imao sjajne «karakteristike» koje mu je napisao Marko Lucić. Odlučili su se pustiti ga, ali se on bojao vratiti zbog Marelje. Iako su ga uvjeravali da će sve biti u redu, on je ipak odlučio postupiti na svoju ruku. U Bugojnu je sreo nekog čovjeka iz Zvirnjače, pa su njih dvojica tada

Stara razglednica Duvna (Županja)

kođer mu je obećao da će on nekako sredi stvar. To je i učinio, pa je Ivan uskoro došao kući.

Kad ga je video na Kolu, **Ante Radoš** «Gole» se potužio, kako to da je demobiliziran Ivan koji je rođen 1920., a nije njegov sin **Stipe**, koji je također 1920., nije. Ante tada još nije znao da je Stipe nastradao kod Maribora.

U strahu da će ta Radoševa prijava imati teških posljedica, Ivan je požurio u Vojvodinu. Nastavio je dopisivati se s ukućanima, sve dok mu otac jednom nije javio, da se više ne treba plašiti i da se može vratiti kući.

Čim je došao kući, **Jure Marelja** ga spremi u Travnik na vizitu. Bila je to 1947., a uza nj su spremili i stražare. Budući da je njegova bojna u operativnom

krepli pješice kući preko Vukovskoga i Ravnoga. U Mušiću su ih sreli Srbi s puškama: riječ je o zabačenu selu, u kojem je živalj tradicionalno imao oružje, a kako je bio srpski, nakon rata mu ga nisu oduzeli. Ipak, mještani su poznavali ovoga iz Zvirnjače, pa im nisu ništa učinili.

Nakon toga je Ivan živio relativno mirno, a trbuhom za kruhom je kao i mnogi drugi otišao u Njemačku, gdje je boravio nepunih dvadesetak godina, tj. sve do mirovine 1982. Svoje staračke dane odlučio je provesti u Splitu gdje živi od sredine 1980-ih s obitelji. Iako je već u devetom desetljeću života, i dalje redovito odlazi u svoje rodno Kolo kraj Tomislavgrada, gdje je i proživio najljepše i najburnije godine života.♦

UBOJITA NOĆ

(bojniku Thomasu Crowleyu Ircu)

noć bez kiše

trava diše

zalutao jelen
na bojište

to koštu
ili metak ište

mraz se hvata
oko rukohvata
hladna samokresa

probi svjetlo
do nebesa

udari granata

ubi brata
usred ratnog
sunovrata

Tom se libi
Tom se bliži
jednoj hiži

tu hrvatska
majka plaće

tu se drače
i korovi

tu hrvatski
dišu snovi

Tom joj povij
staru ranu
i poteče
u obranu

Mario BILIĆ

ISPRAĆEN STOJAN STANIĆ - SVJEDOK STRADANJA HRVATA DUVNJAKA

(Lug 30. lipnja 1923. – 17. srpnja 2008.)

Opremljen sakramentom kršćanske utjehe i okružen najbližima, nakon kratke i teške bolesti u obiteljskom domu rodnoga sela Luga pokraj Tomislavgrada 17. srpnja 2008., u osamdesetšestoj godini života preminuo je **Stojan Stanić**. Na vječni počinak ispraćen je od mnogobrojne rodbine, prijatelja, znanaca i sumještana 18. srpnja na katoličkom groblju Vučkovine, za sela Mokronoge i Lug. Sprovodne obrede predvodio je duvanjski župnik župe sv. Mihovila Arkandela fra **Vinko Kurevija**. U prigodnom govoru istaknuo je da je Stojan bio posljednji punoljetni svjedok zločina nad Hrvatima Duvanjskoga kraja u prosincu 1943. Cijeli život bio je praktični vjernik katolik i hrvatski domoljub, što je sa ženom **Ružom rod. Jurić** prenio na svojih četvero djece i njihove obitelji. Njegovo svjedočanstvo ostalo nam je zabilježeno u pisanim i tonskom obliku, što je osobito važno za ispisivanje povijesti stradanja hrvatskoga naroda.

Partizanski trik u pokolju Hrvata

Stojan je rođen 30. lipnja 1923. u selu Lugu u obitelji **Tome Stanića** i **Stane rod. Smiljanić**. Nemili događaj od 16. prosinca 1943., čemu je nazičio, duboko je obilježio ne samo njegov život, nego živote sumještana i sudbinu sela Luga i Kuka. Nad njima su se nadvili tmurni oblici crnoga dima paleži kuća, osamdeset troje ubijenih i zapaljenih muškaraca, žena i djece iz Luga pedesetero, iz Kuka trideset i jedno i dvoje iz Letke. Njemački (SS) vojnici, po Stojanovim riječima, nisu imali obzira ni prema starijima, ženama i djeci, već su sve odreda ubijali. Uzrok svemu tomu je prisutnost partizana „Livanjsko-duvanjskog odreda“, koji su se smjestili nedaleko iznad njihova sela. Na mještane su bili ljuti, što uz njih nitko nije htio pristati. Iz Duvna je u partizanskem odredu bio samo jedan Hrvat **Franica Mašić**, a svi ostali Srbijanci iz Duvna, Ravnoga i Vukovskoga u Kupreškoj općini. U odredu je bilo i muslimana, a zapovjedao je Livnjak **Mujo Latifić**.

Nijemci su bili smješteni na mostu reke Šujice, 500 do 600 metara od sela, a

Piše:

Mate TADIĆ

partizani sjeverno od njih šest-sedam kilometra prema selu Ravnom i Vukovskom. Partizani su se poslužili trikom, kako bi njemačke vojнике naveli na pokolj Hrvata, što im je i uspjelo. Nekoliko noći zaredom, partizani su napadali most na kojem je bila smještena njemačka straža. Još su silom tražili da im se donosi hrana na mjesto gdje oni odrede. Za to su na-

dine poslali oveću postrojbu. Blokirali su oba sela, pokupili sve ljudstvo od petnaest godina na više. Rekli su im da će biti seoski sastanak i zatvorili ih u štalu **Nikole Stanića** „Kike“. U staji sa sijenom najprije su mitraljezima s vrata na njih pucali i ubacili 20 do 30 granata te pojatu zapalili.

Ljudi su počeli iz vatre iskakati, dok su ih uokolo kuće raspoređeni Nijemci iz pušaka ubijali. Tomu stravičnom događaju Stojan je kao osamnaestogodišnjak bio očevicem i svjedokom. Prema potresnom

Stojan Stanić kod spomen-križa pobijenim žrtvama

sumce izabirali četiri-pet ljudi, tzv. „odbornika“, koje bi pokupili iz sela te ih odveli sa sobom. Zaprijetili bi im: „Ili hrana ili smrt!“, te da im ne će ništa ostati živo, pa su se ljudi plačući vraćali u nedoumici što činiti.

Partizani bi preko dana, po Stojanovim riječima, pobegli u svoje baze, tražeći koliko im treba dovesti kruha, krumpira, mlijeka, sira. Zahtjevi su bili teški, jer ni mještani nisu imali dovoljno hrane za preživljavanje. To je netko dojavio njemačkoj vojsci i na osnovi te informacije i sumnje da su iz ova dva sela noć prije ubijena dva njemačka vojnika, optužili su mještane i 16. prosinca 1943. go-

Stojanovu svjedočanstvu, nitko živu glavu nije izvukao, jer su ih sve pobili. Neki vojnici su bili iz Banata, a zapovjednici iz Njemačke. Mnogi vojnici su govorili ekavicom, a na kapama su nosili mrtvačku glavu. Dok bi jedan od vojnika nosio krošnju slame i bacao je uokolo, drugi bi poljevao benzonom, a treći palio. Pokupili su i muškarce iz susjednoga sela Mokronoga, namjeravajući isto učiniti, ali su iz nepoznatih razloga od toga odustali. Potom su ih odvezli u mostarski zatvor. Netko je iz vatre uspio možda otrčati desetak, netko pedesetak metara, ali su ih sve sustigli i pokosili metci iz rafala njemačkih vojnika.

Djeca i stari bacani u vatru

Nakon svega toga njemački su vojnici nastavili paliti ostale kuće u ovim selima. Počeli su ubijati žene, djecu i djevojke. Sve što je bilo živo, ubili su ili zarobili te ih kasnije prebacili u mostarski logor. Neke su se žene sakrile u «trapove» pod zemljom, ali su kasnije pronađene dvi-je-tri mrtve i izgorjele, a neki su se uspjeli i spasili odlaskom na božićnu ispo-vijed u Tomislavgrad.

Žensko šestomjesečno dijete **Ilka Stanić Barišić**-

na, pronađena je mrtva i pečena u pekari špareta. Nije poznata namjera onoga, tko je to dijete stavio u pekari - da joj spasi život ili da se ispeče? I stare nepokretne ljude, vojnici su donosili, bacajući ih u goreću vatu. Stanovnike koje nisu poubjiali, vojnici su odvezli u privremene općinske podrumske logore, gdje su držani tri dana i tri noći, a potom su trebali biti prebačeni u neki od koncentracijskih logora. Tu su bili smješteni dok nisu ispitani tko je ubio njihova dva vojnika, te tko je i zašto naredio masakr.

Nakon puštanja iz pritvora, narod se je smjestio kod rodbine i prijatelja, jer su sve kuće u selu bile spaljene. Pošto je bila zima, pod šatore nisu mogli, pa su ljudi morali otići kod rodbine ili prijatelja. Stojan se uspio spasiti, jer je bio pastir, pa ga je vojska prisilila da i ostalu stoku koju su porobili, pričuva dok su oni palili selo. S njim su se nalazila još dva-tri seoska momčića i nekoliko dječaka. Rekli su im da tu stoku otjeraju u Tomislavgrad, pred franjevački samostan. Kilometar-dva od grada, iznad sela se ponovno začula pucnjava. Vojska u pratinji ih je napustila, uz napomenu da dalje sami nastave. Gvardijan fra **Sebastijan Lesko, fra Andrija Šoljić** i ostali su se raspitivali o tome nemilom događaju, o čemu im je Stojan sve potanko ispričao. Tu su prenoćili, a gvardijan je u razgovoru njemačkoga zapovjednika uvjeravao da su vojnici poubjiali i spalili nevine Hrvate i katolike, koji ne pomažu partizanima. Zapovjednik kasnije ponovno dozove gvardijana pa mu rekne: „Izgleda da smo prevareni! U pravu ste, gvardijane, i ove zatočene, žene i

Ovdje se nalazila pojata u kojoj su spaljeni nedužni ljudi

djecu odmah puštam i živo blago vraćam tom narodu.“

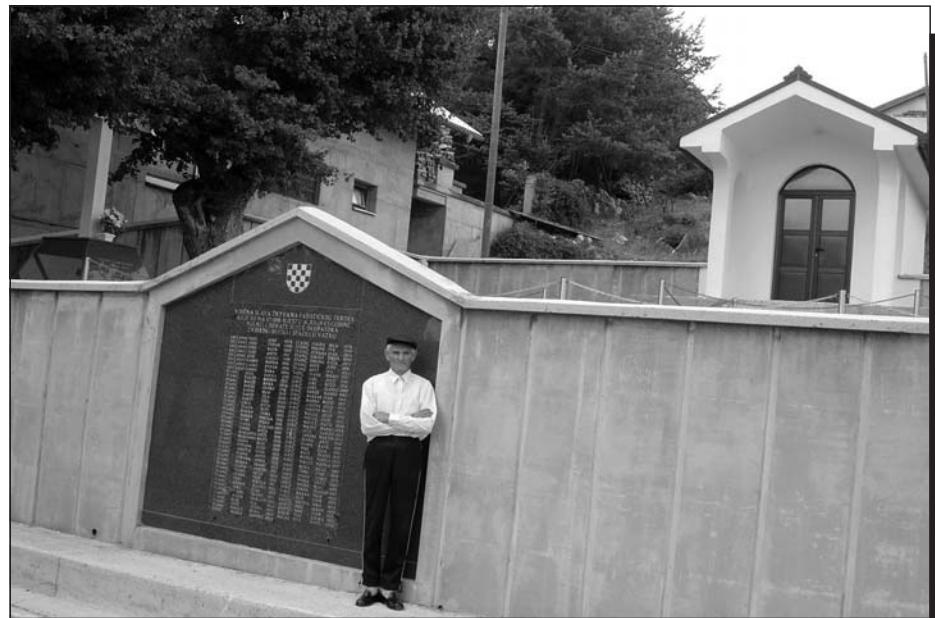
Ovaj strašan masakr učinila je njemačka divizija «Prinz Eugen», a zapovjednik se po Stojanovu sjećanju zvao **Stefan**, dok mu za prezime nije siguran. Nakon ovoga krvavog događaja preživjeli su kupili osamdeset troje ubijenih i položili ih u zajedničku grobnicu. Toliko je bilo žrtava da su neka mrtva tjelesa, pokrivena snijegom, ostala nepokopana do proljeća 1944. Neki su im od mještana Eminova sela, Mokronoga i Letke pritekli u pomoć, dok su drugi bili u strahu. Topljenjem snijega pokazala su se mrtva tijela od kojih su psi počeli trgati udove i nositi ih po selu. I njih su pokopali u zajedničke grobnice, a taj je prostor vremenom ograđen zidom i bio popravljan u tri navrata. Neki

su svojim bližnjima, stavili nekoliko kamenih križeva s natpisima.

Ovim zločinom uništena je cijela generacija i osiromašen živalj dvaju duvanjskih sela. Komunistička ih je vlast postavljenom pločom s popisom poginulih iz 1973. i godišnjim vijencem s petokrakom, smatrala dijelom antifašističke borbe, potajno peruci ruke umiješanosti i skrivajući odgovornost za izazivanje i ucjenu. Nakon demokratskih promjena svake se godine u lipnju nakon sv. Ivana Krstitelja slavi sveta misa za sve poginule. Lužani i Kukušani su uredili zajedničko

počivalište žrtvama, sagradili kapelicu, obnovili spomen-ploču s popisom imena žrtava i 2000. godine podigli veliki spomen-križ s natpisom: «Častimo pravednike – mučenike najslavnije, koji su u plamenu izgorjeli i vječnu slavu dobili, nebeskog dvora dvorani postali i trajno svjetlo svojim potomcima ostavili. Neka se njihova svjetiljka nikada ne ugasi!»

Žrtvu njihova života se ne smije prepustiti zaboravu, nego smo dužni obnavljati sjećanje na njih i njihovu žrtvu. Stojan je Božjim čudom uz mnogo sreće ostao živ, da bi nam mogao posvjedočiti o ovome krvavom događaju. Neka ti je laka hrvatska zemљa na ponosnoj, krvlju natopljenoj duvanjskoj grudi, u nadi novoga i boljega uskrsnoga života. Počivao u miru Božjem!

Stojan pored obnovljene spomen-ploče s popisom 83 ubijenih

SJEĆANJE NA IVANA PIRŠIĆA

(1923.-2008.)

Odlučio sam napisati dvije-tri riječi o prijatelju i političkom zatvoreniku, dragom **Ivanu Piršiću** iz Vrbovskog. Zajedno smo robijali u KPD Turopolje godine 1973.-1974., zajedno radili u Kartonaži, betonari, poljoprivredi i šljunčari.

Prijatelju Ivane, Tvoja me je smrt iznenadila, pogodilo me kad sam pročitao sjećanje na Tebe, koje je objavila HDPZ Podružnica Sisačko-moslavačka.

Dne 20. studenoga 1973. upućen sam na izdržavanje kazne od strane Okružnog suda Zadar i tamo sam, među mnogim političkim zatvorenicima koje sam poznavao samo po imenu iz crne političke kronike, upoznao i dragoga Ivana Piršića, s kojim sam u slobodnim trenutcima, a njih je bilo malo, često razgovarao o svačemu, a pogotovo o našoj slobodi, da je čim prije dočekamo i da živimo slobodno kao hrvatski ljudi.

Družili smo se zajedno s drugim političkim zatvorenicima; **Goranom Dodigom, Ivanom Požgajem, Nikolom Krištom, Nikolom Tadićem, Antonom Grabušićem** i drugima, čija sam imena zaboravio. Sanjali smo slobodnu Hrvatsku i znali smo da ona mora postojati i da je tu negdje nadohvat ruke, ali samo je mi moramo prigrabiti i zagrliti, jer smo u tome vidjeli jedinu mogućnost postojanja našeg naroda, u svojoj samostalnoj i demokratskoj državi Hrvatskoj, u kojoj će Hrvat biti gospodar svoje zemlje, govoriti svojim hrvatskim jezikom, odgajati svoju djecu u duhu hrvatskog domoljublja i konačno, bez bezbrojnih žrtava živjeti mirno na svome i biti svoj. To su bile naše želje i naši snovi i znali smo da se

moramo samo malo strpjeti i da će sloboda hrvatskoga naroda doći, samo je treba dočekati širokih ruku, ali s hrvatskom puškom na ramenu. Znali smo da nam slobodu nitko neće dati, već se moramo izboriti za nju, pa smo stoga bili svjesni da su i naše žrtve bile potrebne, jer je dušmanu - bivšim komunjarama i današnjim antifašistima - trebalo pokazati da nas još ima, još onih koji se ne mire sa životom u okovima i tamnicama, jer konačno želimo srušiti sve te okove i tamnice, ukinuti ropstvo svoga naroda i stvoriti svoju samostalnu državu Hrvatsku. O tome smo često potajno govorili, jer smo se bojali da nas žbiri ne prokažu i ne prijave zatvorskim vlastima, ali smo ustrajali u tome među političkim zatvorenicima, dajući nadu svima da je sloboda tu negdje blizu i da je samo treba dohvatiti.

Dragi Ivane i ti si živio u svojim snovima, sanjajući svoju Hrvatsku koju si i dočekao.

Sjećajući se Tebe, sjećam se i svih trenutaka našeg robijanja, svakodnevnog teškog i mučnog rada, ponižavanja, batinanja i naših samica za bilo kakvu glasno izgovorenu hrvatsku riječ.

Znam da si u zadnjim danima svoga života bio ispunjen srećom i zadovoljstvom što imamo našu Hrvatsku, ne onaku kakvu smo sanjali, ali ipak Hrvatsku nade, jer znamo da se za našu Hrvatsku moramo i dalje boriti i primisiti mnogobrojne žrtve. To je bila sudbina naših otaca pa i naša, a znamo da je to sudbina i naše djece.

Neka Ti je laka hrvatska gruda koju si toliko volio!

prof. Bruno ZORIĆ

Hrabro i strpljivo podnoseći dugu i tešku bolest, opremljen sakramentima bolesničke utjehe u obiteljskom domu rodногa sela Tubolje pokraj Tomislavgrada, 4. kolovoza 2008., u osamdesetoj godini života preminuo je **Jozo „Josko“ Kurevija**. Na vječno počivalište u mjesnom groblju rodногa mjesta, ispraćen je 5. kolovoza od rodbine, prijatelja i sumještana. Pokop svomu tetku predvodio je duvanjski župnik **fra Vinko Kurevija** uz prisustvovanje **fra Otona Bilića** i **fra Ante Ivankovića ml.** U prigodnoj riječi fra Ante je istaknuo kako je Jozo kroz život, radom svojih ruku sa ženom **Ružom rođ. Ivanković** podigao i odgojio četvero djece, iskusivši i teške životne križeve. Bio je uzorni praktični vjernik katolik i hrvatski domoljub, što je prenosio i u baštinu ostavio svojoj djeci i unucima.

Jozino životno svjedočanstvo sa susjedom **Ivanom „Šumarom“ Kurevijom**, zabilježio sam sa **Želimirom Crnogorcem** i objavljeno je na stranicama *Političkoga zatvorenika*, br. 166. iz siječnja 2006. godine. Nakon dugogodišnjega iskustva raduje me što su preminućem živilih svjedoka, ostala zapisana mnoga svjedočanstva koja se neće moći mimoći u pišanju povijesti hrvatskoga naroda u državi Bosni i Hercegovini i domovini Hrvatskoj.

Jozo je rođen 10. studenoga 1928. godine u duvanjskom mjestu Tubolji u obitelji Jakova i Ande rođ. Bilić. Kao sedamnaestogodišnjaka, sa starcima i nejačadi iz Duvna, pokupila ga je njemačka racija i odvezla u mostarski Južni logor, odakle su dopremljeni u Osijek i predani Nijemcima. S trojicom zemljaka i suboraca prebjegao je u ustašku jedinicu u osječku Tvrđu, odakle je poslan na izobrazbu u obližnje Bjelište pod zapovjednikom pukovnika **Štira**. Kao premlad za vojsku, vraćen je u Tvrđu s obrazloženjem da mu nema tko uzdržavati roditelje. Do rodногa mjesta, s nekoliko sumještana, vraća se preko Mostara, jer je Duvno već bilo u partizanskim rukama, pa tamo nisu željeli ići. U Mostaru se priključio jednoj domobranskoj jedinici. Polovicom veljače 1945. godine Mostar su napadali partizani, a u Širokom Brigu se vode jaki okršaji. Smješten je u mostar-

ISPRAĆAJ NA VJEĆNO POČIVALIŠTE JOZE „JOSKE“ KUREVIJE

(Tubolja 20. listopada 1928. – 4. kolovoza 2008.)

skom Zapadnom logoru s domobranskom jedinicom, koja se već rasipa. S još nekima bježi **Mirku Kapulici** u Rakitno, a odatle preko Konjica prema Sarajevu. Na Ivan-planini dočekao ga je s drugima legendarni **Jure Sudar**, čuvar granice na Drini. Pored visokoga snijega ukopava se s drugima, kako bi sačekali i zaustavili partizane, dok se njihova vojska izvuče iz Sarajeva.

Preko Sarajeva vlakom odlazi do Zagreba, gdje ih prima gradonačelnik i upućuje u novoosnovanu ustašku bojnu između Siska i Jasenovca. U Lonji pokraj Siska sudjeluje u teškom okršaju s partizanima, gdje je močvarno područje, pa ih je mnogo izginulo. Nakon pada Berlina bojna im se raspala, dok ih satnik napušta, pa prolaze kroz napolu pusti Zagreb. Kako su vojna skladišta bila otvorena, poželji uzimaju odjeću.

Od Karlovca ih napadaju partizani a u Krškom je zaustavljena njemačka kolona s preko tisuću zaprežnih kola s istaknutim bijelim zastavama za predaju. Po njima padaju partizanske topovske granate, dok sa zapregama čekaju umorni i iscrpljeni. Stigoše nadomak Celju, gdje ih dočekaše partizani. S dvije jedinice odbijaju partizanski napad i prolaze kroz Celje, kada im se jedinica rasipa. Nakon 20 km od Celja ponovno ih dočekuju partizani, koje ponovno odbijaju. Dolazi do Slovenjgradeca i Bleiburga, gdje se mnoštvo zaustavilo i rasulo po Bleiburškoj poljani. Nadljeću ih engleski zrakoplovi, gdje se s njima dogovaraju o izručenju i polaganju oružja. Nitko od njih nije vjerovao u partizansku pobjedu, jer ih pobjedom nigdje nisu mogli zaustaviti do Bleiburga. Ali su ih zato podmukli engleski pregovarači, goloruke prijevarom predali osvetničkim Titovim partizanima na klanje i ubijanje bez pravde i suda.

Dva dana idu do Maribora uz partizansko „humano“ fizičko maltretiranje i izbijanje, nakon čega su smješteni u logor i utovareni u teretne vagonima s nehumani-

Piše:

Mate TADIĆ

nim uvjetima, poput stoke smješteni u žicom ograđene logore. Dosjetljivošću je od cipela skrojio sandale, jer ih je „pažljiva“ partizanija tako brižno pazila, da bi im oteli sve što su kod njih pronašli. Kao nagradu za snalažljivost od čuvara je primio pljusku. Nastaviše put do Križevaca,

rujna vraća se u Trebinje. U Mostaru je početkom studenoga gdje završava vojnu obuku, nakon čega se pješice vraća u Duvno.

Na dosluženje vojnoga roka odlazi 1948. u Smederevo, Užičku Požegu i Paraćin u Srbiji, gdje je proveo tri godine. Oženio se 1955. Ružom rod. Ivanković iz Tubolje, a nakon rata imao je problema s komunističkom vlašću. Jozo je o tomu svjedočio: „...svi su moji sumještani Tu-

Jozo Kurevija u Tubolji u listopadu 2005.

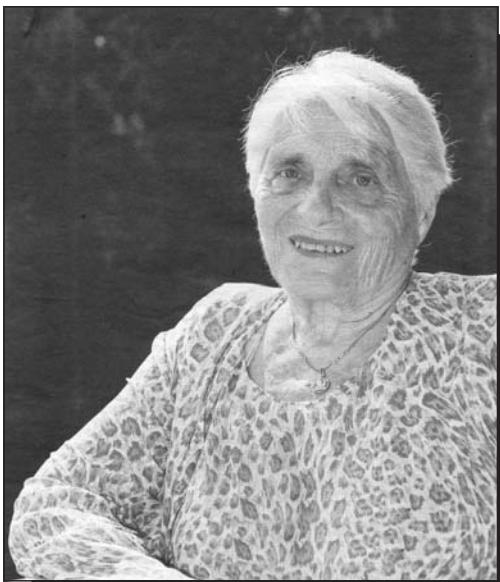
a odatle pješice do Bjelovara i Đurđevca. Narod im je putem iznosio hranu, a jeli su i kuhanu travu dok su ih partizani ubijali kad bi pokušavali na bunarima piti vodu.

Iz Đurđevca je s drugima preko Pitošače, Virovitice, Podravske Slatine stigao u Slavonsku Požegu. U srpskom selu Kamenskom su ih vrijedali, udarali, dajući im zatrovano mljeko od čega su neki na mjestu usmrćeni. Tjeraju ga za Daruvar, a potom je vraćen u Pakrac. U Slavonskom Brodu gdje su odvajani Bosanci i Hercegovci, vlakom ide do Maglaja, a do Žepča pješice. Tada ne dobivaju hrane. Raspoređen je u regularnu vojsku i do kolovoza ostaje na Ivan-planini, a početkom

boljni krivi, jer je svaka naša kuća od tadašnje vlasti prezirana. Nitko nije imao boračku mirovinu, a u selu je čovjek čovjeku s povjerenjem mogao pokazati krvave ruke, jer je to bilo iskreno selo.“ Od 1952. do 1955. godine na privremenom je radu u Crnoj Gori, krčeći Crnogorska brda. Povratkom u Duvno, nastavio je s radom u poljoprivredi.

Nakon burnoga i patničkoga života, počivaj u miru Božjemu iščekujući novi i vječni život. Neka ti je laka zemlja pradjedovskih ognjišta, za čiju si se slobodu od mladosti srčano borio i doživio je makar i izvan državnih granica domovine svih Hrvata.♦

GOSPOĐI PROF. ZLATI BARTL

Prof. Zlata Bartl

Prvoga kolovoza 2008. zauvijek je otišao smiješa i pogled pun ljubavi za svakog čovjeka. Mi, politički zatvorenici, u Koprivnici ostali smo bez jednog člana - Vas - draga naša supatnice. Nemožemo od čuda velikoga vjerovati da su Vaš životopis zatajili - niti jednom riječi spomenuli najveće Vaše boli. Najveći grijeh koji je bio učinjen jednomu mladom, pametnom čovjeku.

Draga naša gospođo profesorice, bili ste član političkih zatvorenika Koprivnice, pomagali ste nam u najtežim danima našega življenja, tješili, govorili - samo naprijed - kad vam je teško, sjetite se mene.

Da, mi Vam od srca zahvaljujemo, kao i cijela Podravina.

To, što ste Vi dali - ovoj Podravini i domovini Hrvatskoj, to može dati samo politički zatvorenik, koji zna kako se ljubi dom hrvatski i najljepša, najdraža zemlja Hrvatska.

Mi, Vaši supatnici, ponosni smo što smo Vas imali i što ste bili naš član.

Hvala političkoj zatvorenici domovine Hrvatske i neka joj laka bude ova prelijepa, predraga, ljubljena gruda Hrvatska.

Počivaj u miru Božjem

*Tajnica
Slavica HANTKE,
politička uzница*

U SPOMEN

prof. Zlata BARTL

umrla 1. kolovoza 2008.
u 78. godini života.

Osuđena 1945. na osam godina zatvora i trajan gubitak građanskih prava, teško oboljela na robiji u KPD Zenica.

Laka joj bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica
Koprivničko-križevačke županije

U SPOMEN

Ivica TUŠKAN

umro 1. kolovoza 2008.
u 78. godini života.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica
Sisačko-moslavačke županije

Slavica HANTKE

U SPOMEN

Mijo BONIĆ

(1932. – 2008.)

Osuđen presudom Okružnog suda u Sarajevu K-499/59 od 18. prosinca 1959. u skupini pok. Tomislava Vidovića na tri godine zatvora.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

IN THIS ISSUE

During the Second World War and at its end, Yugoslav communist partisans killed 66 Croat catholic priests and friars in Western Herzegovina. Practically all those executions were performed without trial, and the remains of many of the killed have never been found. The Administration of the Herzegovinian Franciscan Province passed, on 4 November 2004 the decision to establish the Commission for the Preparation of the Causa of Martyrs, with **Father Ante Marić** as elected head of the Commission. Since its establishment, the Commission has finished major tasks. In July 2008, the first issue of *Vicepostulatura postupka mučeništva "Fra Leo Petrović i 65 subraće"* (Vice-Postulatura of Martyrdom Procedure "Father Leo Petrović and 65 brothers") was published under title "Stopama pobijenih" ("Treading in the Footsteps of the Murdered") and edited by **Father Miljenko Stojić**. This issue presents the first issue of that paper and the general information on the developments in the procedure.

* * *

We are publishing in this issue a number of texts (report and interview with

Ante Tadić, and obituaries written by **Mato Tadić**) on the situation in the war and after the war in the municipality of Tomislavgrad (earlier: Duvno), in Western Herzegovina which is populated mostly by Croats. Our regular associate **Prof. Bruno Zorić** describes the way in which the Yugoslav press was reporting on the proceedings against a large group of Croat patriots led by **Father Rudi Jerak** and university student **Ivo Mašina**, who was later on killed in the Stara Gradiška prison. Zorić describes a case of one family from the Zadar area, whose father was killed by partisans in 1942, and the judgment was passed in 1945, three years after his death.

* * *

Tomislav Jonjić writes about the destiny of **Božidar Cerovski**, vice-president of the Board of Croatian Political Prisoners, established in late 1930s. In order to avoid another arrest, Cerovski emigrated in 1940. He returned in April 1941, and held a number of important positions in the Independent State of Croatia during the war. When he emigrated again, he was arrested and the British military authorities extradited him from Austria to Yugoslavia,

where he was killed in summary proceedings. Together with the article we are publishing a letter, that has never been published earlier, that was sent to B. Cerovski's widow by **Mr. Ph. Božidar Kavran**, upon the information about his death. Kavran also suffered a similar faith, and after the Second World War, he was organising return of a large group of Croatian patriots from emigration, in order to carry out an armed struggle against the communist Yugoslavia. Most of them were arrested, sentenced in a stage trial and executed in September 1948, sixty years ago.

* * *

Several texts deal with the destiny of Zvonko Bušić, Croatian political emigrant who has returned to the Homeland few weeks ago, after 32 years of imprisonment in American prisons. He was convicted in 1976 for a plane high-jacking, which was to be his and his co-fighters' warning to the world public about the difficult position of Croats in Yugoslavia. His return gave rise to different comments, and those suffering from Yugo-nostalgia and communist-nostalgia could not hide their hatred. •

Daruvar

IN DIESEM HEFT

Im Verlauf des Zweiten Weltkrieges und am seinem Ende töteten jugoslawische kommunistische Partisanen in West Herzegowina 66 katholische Priester und Ordensbrüder. Alle diese Hinrichtungen fanden praktisch ohne jeglichen Gericht und Überreste der vielen getöteten hat man bis heute nicht gefunden. Die Leitung der Franziskaner Provinz von Herzegowina faste am 4. November 2004 den Beschluss über die Gründung des Beirates zur Vorbereitung der cause Märtyrer und zum Leiter wurde **P. Ante Marić** gewählt. Von der Gründung bis heute schaffte dieser Beirat beachtliche Arbeit. Im Juli 2008 erschien die erste Nummer der Zeitschrift der Vizepostulation des Prozesses des Martyriums „Pater Leo Petrović und 65 Ordensbrüder“ unter der Titel „Nach Fußstapfen der ermordeten“ **P. Miljenko Stojić** redigiert.

* * *

Über die Verhältnisse während des Krieges und der Nachkriegszeit in der Gemeinde Tomislavgrad (früher: Duvno), die sich im Westen von Herzegowina befindet und ist fast ausschließlich mit kroatischen Bevölkerung besiedelt, schreiben wir in diesem Heft in einigen Artikeln (Reportage und Gespräch von **Ante Tadić**, sowie einige Nekrologen die **Mato**

Tadić schrieb). Unser ständiger Mitarbeiter **Prof. Bruno Zorić** beschreibt die Art wie die jugoslawische Presse über das Prozess einer großen Gruppe kroatischer Patrioten an der Spitz mit **P. Rudi Jerak** und Studenten **Ivo Mašina**, der später in dem Gefängnis von Stara Gradiška umgebracht wurde, berichtet hat. Zorić beschreibt auch den Fall einer Familie aus der Umgebung von Zadar wie die kommunistischen Partisanen den Vater der Familie 1942 umgebracht haben und das Urteil 1945, drei Jahre nach seinem Tod, angefertigt haben.

* * *

Über dem Schicksal des **Božidar Cerovski**, den Vizepräsidenten des Ausschusses kroatischer politischer Häftlinge, der Ende Dreißigerjahren des XX. Jahrhundert gegründet wurde, schreibt **Tomislav Jonjić**. Um die erneute Verhaftung zu ergehen, flüchtete Cerovski 1940 in die Emigration. Aus der er im April 1941 in den Unabhängigen Staat Kroatien kam und eine Reihe höhere Funktionen bekleidete. Nach erneuter Emigrierung wurde er von der britischen Militärmächten in Österreich gefangen genommen und nach Jugoslawien ausgeliefert wo er kurzweg getötet wurde. Als Anlage zu diesem Artikel veröffentlichen wir auch

ein Schreiben von **Mag. ph. Božidar Kavran**, den er nach der bekannt werden vom Tod des Cerovski an seine Witwe schrieb. Auch Kavran ging den ähnlichen Weg wie Cerovski und nach dem Ende des Zweiten Weltkrieges war er der Organisator der Rückkehr von einer großen Gruppe kroatischer Patrioten aus Emigration zum Zwecke des bewaffneten Kampfes gegen kommunistisches Jugoslawien. Überwiegende Mehrheit von ihnen wurde verhaftet, auf dem Schauprozess verurteilt und im September 1948 hingerichtet, vor sechzig Jahren.

* * *

Einige Beiträge beschäftigen sich mit dem Schicksal von **Zvonko Bušić**, dem kroatischen Emigranten, der nach 32 Jahren die er in amerikanischen Gefängnissen verbrachte, vor einigen Wochen in die Heimat kam. Verurteil wurde er 1976 wegen Flugzeugentführung durch die er und seine Mitkämpfer die Weltöffentlichkeit auf die schwere Lage des kroatischen Volkes in Jugoslawien aufmerksam machen wollten. Seine Wiederkehr ruft verschiedene Kommentare, aber Hass auf ihm können diejenige die an Nostalgie nach Jugoslawien und kommunistischer Diktatur leiden, nicht verstecken. •

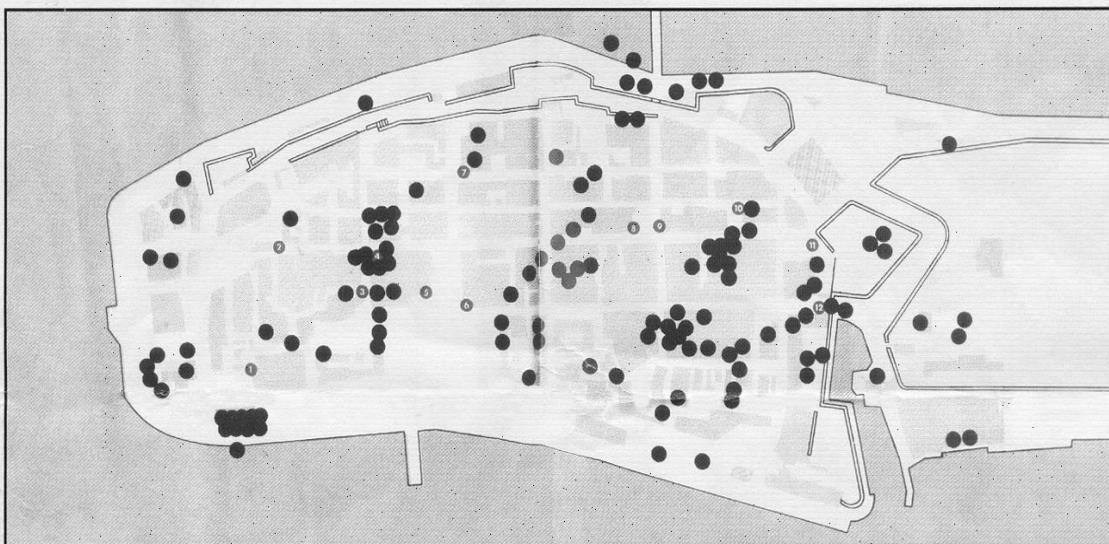

Hvar

**PLAN POVIESNE JEZGRE GRADA ZADRA S OBILJEŽENIM OŠTEĆENJIMA NASTALIM U AGRESIJI
JUGOSLAVENSKE ARMIJE, SRBIJE I SRPSKIH ORUŽANIH POBUNJENIKA NA ZADAR 1991 - 1995 GODINE**

- Plan der Altstadt mit den Beschädigungen die in 1991 - 1995 durch die Aggression der Jugoslawischen Armee, Serbien und serbischen Terroristen auf Zadar in entstanden sind
- Plan de l'ancienne ville avec les endommagements causes par l'agressions de l'Armee yougoslave, de l'Serbia at des Serbes terroristes contre Zadar a 1991 - 1995
- Pianta della citta di danneggiamenti dall'aggressione dell'Esercito jugoslavo, Serbia e dei Serbi terroristi a Zadar 1991 - 1995
- City map of damages caused by the aggression on Zadar by the Yugoslav army, Serbia and Serbs terorists 1991 - 1995

**LEGENDA /
GLOSSARY**

- Mjesto udara raketnih i artiljerijskih projektila /
The place where rocket and artillery rockets made their hit
 - 4 - katedrala/ cathedral, 1, 2, 3, 5, 6, 7, 10 - crkve/churches,
 - 12 - kopnena vrata/town land gate, 9 - gradska loža/city loggia,
 - 8 - gradska straža/town guards, 11 - kapetanska kula/captains tower
- U agresiji na Zadar od 17.kolovoza 1991. do 7. siječnja 1992. smrtno je stradalo 186 građana, pripadnika Hrvatske vojske i policije.
In the interval August 17, 1991. and January 7, 1992. during the attack on Zadar 186 persons, Croatian Army and polices lost their lives.

U SPOMEN NAŠEG STRADANJA I OPSTOJNOSTI

POSTAVIO HRVATSKI NAROD

Srpanj, 2008.

KLESARSKA RADIONICA MARNIKA

"HRVATSKA SLOGA"

HERCEGOVAČKI FRANJEVCI ŽRTVE KOMUNISTIČKOG ZLOČINA

1942.–1945.

"Odluka je bila, da po mogućnosti izmamo snimke svih naših članova. (...) Ništa se ne propusti te učiniti. Bit će ovaj snimak za pomjere fratre, zanjeđive u mnogom povoljnije. Ratni su dan, radi je 100-godišnjica."
Mostar, 11. srpnja 1944.

"Dakle se premašujući u red Božić i njih se ne dozvoljava nikakav člana sa besplatnim filmom da ući u kuću. Te film u kuću, a učekuje ga mrtvica. I to što nije moguće kognitivno, ali oni su prava. Ali oni su odmah i jasno, da ih je potra komunistički." (Mahr 2.1.4)

Bratislav